

PROCURATURA
REPUBLICII MOLDOVA

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

pentru investigarea eficientă
a infracțiunilor de tortură,
tratament inuman sau degradant

(de uz intern)

Chișinău, 2014

RECOMANDĂRI METODOLOGICE

**pentru investigarea eficientă
a infracțiunilor de tortură,
tratament inuman sau degradant**

(de uz intern)

ORDIN

30 decembrie 2013

nr. 76/8

Cu privire la aprobarea Recomandărilor metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

În scopul unificării practicii și eficientizării activității procurorilor la examinarea cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant, precum și în scopul aplicării corecte și uniforme a legislației, în temeiul art.27 alin.(2) lit.c) din Legea nr. 294-XVI din 25.12.2008 cu privire la Procuratură,

ORDON:

1. Se aprobă Recomandările metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (se anexează).

2. În scopul implementării Recomandărilor metodologice, Secția combatere tortură din cadrul Procuraturii Generale, este responsabilă de:

— coordonarea activității de investigare a cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant;

— monitorizarea aplicării Recomandărilor metodologice de către persoanele responsabile de examinarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, din cadrul subdiviziunilor Procuraturii Generale, procuraturilor teritoriale și specializate;

— colaborarea interinstituțională la examinarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant;

— analiza și totalizarea activității de prevenire și combatere a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

3. Ordinul va fi adus la cunoștința procurorilor subdiviziunilor Procuraturii Generale, procuraturilor teritoriale și specializate, care vor asigura studierea și aplicarea prevederilor Recomandărilor metodologice de către procurorii care vor examina cazurile de tortură, tratament inuman sau degradant.

4. Controlul executării prezentului ordin se pune în sarcina Secției combatere tortură.

Procurorul General

Cornelii GURIN

Recomandări metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. De uz intern.

Ediție apărută cu suportul financiar al proiectului „Atlasul torturii” implementat în Moldova de Institutul pentru Drepturile Omului „Ludwig Boltzmann” (Viena, Austria), Centrul de Resurse Juridice și Institutul de Reforme Penale și finanțat de Uniunea Europeană.

Responsabili de ediție:

Ion Caracuian, procuror, șef al Secției combatere tortură din cadrul Procuraturii Generale a Republicii Moldova,

Ion Guzun, avocat, consilier juridic, Centrul de Resurse Juridice din Moldova.

Autori:

Johanna Lober și Jörg Stippel, Institutul pentru drepturile omului „Ludwig Boltzmann”, Viena, Austria (Capitolul I),

Adriana Eșanu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Capitolul II),

Dumitru Roman, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Capitolul III, IV și V),

Andrei Pădure, doctor habilitat în medicină, vice-director al Centrului de Medicină Legală din Moldova (Capitolul IV § 4.3),

Oxana Gumennaia, psiholog (Capitolul IV § 4.4),

Inga Furtună, procuror în Secția combatere tortură din cadrul Procuraturii Generale a Republicii Moldova (Capitolul IV § 4.4, § 4.7, § 4.11),

Ruslan Lupașcu, procuror în Secția combatere tortură din cadrul Procuraturii Generale a Republicii Moldova (Capitolul IV § 4.8, § 4.9, § 4.12),

Vasile Ciubotaru, procuror în Secția combatere tortură din cadrul Procuraturii Generale a Republicii Moldova (Capitolul IV § 4.1, § 4.2, § 4.3, Capitolul V § 5.3),

Sergiu Brigai, procuror în procuratura de nivelul Curții de Apel Chișinău (Capitolul VI).

Recomandările metodologice au fost revizuite de experți naționali care au solicitat anonimatul.

Copertă, design și machetare: Nicolae Cușchevici.

Editor: Rodica Mahu.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Recomandări metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant: (de uz intern) / Johanna Lober, Jörg Stippel, Adriana Eșanu [et al.]. – Chișinău : Imprint Star, 2014. – 150 p.

200 ex.

ISBN 978-9975-4137-9-4.

343.6

R 36

Aceste Recomandări metodologice au fost realizate
în cadrul proiectului „Atlasul torturii” implementat în Moldova
de Institutul pentru Drepturile Omului „Ludwig Boltzmann” (Viena, Austria),
Centrul de Resurse Juridice și Institutul de Reforme Penale
și finanțat de Uniunea Europeană.

Opiniile, constatările, concluziile și recomandările exprimate în prezentul document
sunt ale autorilor și nu reflectă în mod necesar viziunea finanțatorului.

CUPRINS

CAPITOLUL I:

Standardele internaționale cu privire la tortură,

tratamente inumane sau degradante	15
1.1 Introducere	15
1.2 Contextul conceptual: interzicerea torturii și altor forme de rele tratamente	16
1.2.1 <i>Natura absolută a interzicerii și consecințele juridice</i>	16
1.2.2 <i>Determinarea ariei de aplicare a protecției de tratamente (sau pedepse) interzise</i>	17
1.3 Conceptul juridic al torturii	18
1.4 Conceptul legal al tratamentelor inumane sau degradante	21
1.5 Relele tratamente, drept consecință a condițiilor de detenție	23
1.6 Aspecte specifice ale vieții în detenție și regimul închisorii	24
1.6.1 <i>Condițiile materiale</i>	24
1.6.2 <i>Regimul de detenție</i>	25
1.6.3 <i>Condițiile sanitare</i>	26
1.6.4 <i>Sănătatea</i>	27
1.7 Standardul și sarcina probațiunii	28

CAPITOLUL II:

Analiza juridico-penală a infracțiunilor de tortură

și tratament inuman sau degradant	29
2.1 Elemente constitutive ale infracțiunii de tratament inuman sau degradant (art.166 ¹ alin.(1) din Codul penal)	29
2.2 Elemente constitutive ale infracțiunii de tortură (art.166 ¹ alin.(3) din Codul penal)	35
2.3 Elemente circumstanțiale agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166 ¹ alin.(2) și (4) din Codul penal)	38
2.4 Delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.166 ¹ din Codul penal de unele fapte penale conexe și soluționarea problemei concursului de infracțiuni sau a concurenței normelor în raport cu infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant	44
2.5 Forme și particularități ale tratamentului sancționator	47

CAPITOLUL III:

Garanțiile de procedură împotriva torturii și a tratamentelor inumane sau degradante

	49
3.1 Garanții procesuale privind victima	49
3.1.1 Dreptul victimei de a depune nestingherit o plângere împotriva relelor tratamente	49
3.1.2 Garantarea accesului la un avocat	50
3.1.3 Dreptul de a informa o terță persoană despre faptul detenției	51
3.1.4 Dreptul victimei de acces la un medic	53
3.1.5 Supunerea obligatorie unei expertize a victimei relelor tratamente	54
3.1.6 Dreptul victimei de a solicita aplicarea măsurilor de protecție	54
3.1.7 Dreptul victimei la un proces judiciar echitabil	55
3.2 Garanții procesuale ale bănuțitului/învinuitului	56
3.2.1 Dreptul bănuțitului/învinuitului de a cere înlocuirea ofițerului de urmărire penală implicat în rele tratamente	56
3.2.2 Inadmisibilitatea probelor obținute ca rezultat al relelor tratamente	57
3.2.3 Inadmisibilitatea probelor derivate obținute prin intermediul probelor dobândite în urma aplicării relelor tratamente	59
3.2.4 Constatarea relelor tratamente de către instanța de judecată în privința inculpatului, temei de reducere a pedepsei acestuia ca recompensă	60
3.3 Garanții procesuale ce se referă la părți terțe	60
3.3.1 Dreptul oricărui persoane fizice sau juridice de a sesiza organele competente privind cazurile de rele tratamente și tortură	60
3.3.2 Dreptul unei persoane de încredere să însoțească victima relelor tratamente la toate acțiunile desfășurate cu participarea ei	61
3.3.3 Dreptul reprezentantului legal, reprezentantului și succesorului victimei să participe în cadrul procedurilor	61
3.4 Garanții procesuale privind martorii	62
3.4.1 Dreptul martorului de a nu se autoincrimina	63
3.4.2 Dreptul martorului de a fi asistat de un avocat	64
3.4.3 Dreptul martorului la privilegii și imunități	64
3.4.4 Dreptul martorului la protecție	65

CAPITOLUL IV:

Investigarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

	67
4.1 Criteriile unei investigații eficiente ce decurg din obligația pozitivă a statului impusă prin art.3 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale	67
4.1.1 Independența și imparțialitatea	69
4.1.2 Profunzimea (deplinătatea)	71
4.1.3 Promptitudinea	81

4.1.4 Caracterul competenței (imputernicirilor)	82
4.1.5 Implicarea victimelor și controlul din partea publicului (transparența)	83
4.2 Primirea, înregistrarea și examinarea sesizărilor despre maltratare	84
4.3 Asigurarea examinării medico-legale imediate a persoanei	90
4.4 Intervievarea/audierea promptă și detaliată a victimei	94
4.5 Cercetarea la fața locului	107
4.6 Verificarea declarațiilor părții vătămate la locul comiterii infracțiunii	109
4.7 Audierea specialiștilor	112
4.8 Acumularea probelor premergătoare dispunerii expertizelor	114
4.9 Dispunerea expertizelor	116
4.9.1 Dispunerea expertizei pentru constatarea stării fizice a persoanei	117
4.9.2 Dispunerea expertizei pentru constatarea stării psihice a persoanei	121
4.10 Acumularea altor probe în vederea identificării infractorilor și stabilirii circumstanțelor infracțiunii.....	123
4.11 Stabilirea persoanelor suspecte de comiterea acțiunilor reclamate	127
4.12 Recunoașterea persoanei în calitate de bănuț, punerea sub învinuire, audierea bănuțului, învinuțului	128
CAPITOLUL V:	
Asigurarea protecției victimei și neadmiterea imixtiunii în procesul penal	137
5.1 Temeiurile și tipurile de măsuri de protecție.....	137
5.2 Suspendarea din funcție	142
5.3 Alte măsuri îndreptate spre protecția victimelor	143
CAPITOLUL VI:	
Sarcini pe parcursul procedurilor în instanță	145

✎ **Tratament degradant** – orice faptă care creează unei persoane sentimentul de fobie (teamă), de neliniște, de inferioritate, de pudoare, capabil de a o umili sau înjosi și, eventual, de a-i înfrânge astfel rezistența fizică și/sau psihică, săvârșită de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

✎ **Tratament inuman** – orice faptă care provoacă unei persoane leziuni (prejudiciu corporal efectiv) sau suferințe fizice sau psihice, susceptibile de a produce intense tulburări psihice, săvârșită de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

✎ **Tortura** – orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

CAPITOLUL I:

Standardele internaționale cu privire la tortură, tratamente inumane sau degradante

1.1 Introducere

Tortura se consideră una din cele mai serioase încălcări ale drepturilor umane interzisă în orice circumstanțe, deoarece reprezintă „un atac direct la esența personalității și demnității umane”¹. Astfel, interzicerea torturii a evoluat drept o normă „*jus cogens*” în dreptul internațional² - o normă de nivel superior, care nu poate fi limitată sau nu poate să deroge de la normele sau obligațiile asumate din tratatele anterioare. Interzicerea torturii și altor forme de rele tratamente a fost codificată în diferite tratate internaționale și regionale cu privire la drepturile omului, inclusiv în art.1 al Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva Torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (în continuare Convenția ONU împotriva Torturii)³ și în art.3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Pentru a transforma în realitate acest acord normativ în lume, art.2 al Convenției ONU împotriva Torturii impune statelor părți să adopte măsuri legislative, administrative, judiciare și altele în sistemul intern pentru a preveni tortura pe orice teritoriu aflat sub jurisdicția sa. În același mod, art.1 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului impune statelor membre să asigure garantarea drepturilor și libertăților consfințite prin Convenție tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția lor.

În acest context, art.166¹ al Codului penal al Republicii Moldova reprezintă o reflecție a remaniierilor legislative operate prin Legea nr. 252 din 08.11.2012, grație cărora au fost suplinite obligațiile legislative care îi revin Republicii Moldova ca stat parte al Convenției ONU împotriva Torturii și Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Așadar, legiuitorul a întreprins măsuri concrete pentru a remedia unele deficiențe pe care le-a admis în art.309¹ al Codului penal al RM (actualmente abrogat), ca urmare a criticilor din partea mecanismelor internaționale și regionale pentru apărarea drepturilor omului.⁴

¹ McArthur, E/Nowak, M., Convenția ONU împotriva Torturii. Comentariu, Oxford University Press, New York, 2008 p.1.

² Hotărîrea *Al-Adsani c. Regatul Unit* din 21.11.2001 (*Cererea nr. 35763/97*, §60).

³ Adoptată la 10 decembrie 1984 la New York. Republica Moldova a aderat la Convenția ONU împotriva Torturii prin Hotărîrea Parlamentului RM nr. 473-XIII din 31. 05.95.

⁴ Concluziile Comitetului ONU împotriva Torturii privind cel de-al doilea raport periodic prezentat de Republica Moldova, 29.03.2010, UN Doc. CAT/MDA/CO/2 §14; hotărîrea *Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei* din 20.10.2009 (*Cererea nr. 41704/02*).

1.2 Contextul conceptual: interzicerea torturii și altor forme de rele tratamente

1.2.1 Natura absolută a interzicerii și consecințele juridice

Interzicerea torturii și altor forme de tratament cu cruzime, inuman sau degradant sau pedepsire, în dreptul internațional protejează persoana de încălcarea gravă a integrității sale fizice și psihice prin acțiuni sau inacțiuni, care sînt atribuite statului⁵. Interzicerea decurge direct din demnitatea inerentă și inalienabilă imanentă (proprie) fiecărei ființe umane, care trebuie să fie respectată și protejată **în termeni absoluți**, indiferent de comportamentul persoanei concrete, și **în orice circumstanțe**.

Nu poate exista justificare juridică a actelor de tortură sau a altor forme de rele tratamente, și nici-un test de proporționalitate nu poate să echilibreze interzicerea cu oricare alt drept protejat sau bunuri publice. Interdicția nu poate fi suspendată pe timp de urgențe, conflicte sau în contextul desfășurării activităților de aplicare a normelor de drept pentru a combate terorismul, răpirile de persoane sau crima organizată.

Chiar și **amenințarea** cu tortura **este absolut interzisă**. În cauza *Gäfgen c. Germaniei*, Curtea Europeană a stabilit că amenințarea iminentă cu tortura din partea poliției criminale adresată unui agresor suspectat de sechestrare a unui copil, exercitată cu scopul de a extrage informații referitor la locul aflării copilului, viața căruia părea să fie în mod iminent expusă riscului, a fost considerată drept tratament inuman. Curtea a menționat că „*interdicția relelor tratamente față de o persoană este valabilă indiferent de comportamentul victimei sau motivația autorităților. Tortura, tratamentele inumane sau degradante nu pot fi aplicate, chiar dacă viața unei persoane este supusă riscului. [...] Fundamentul filozofic care stă la baza naturii absolute a dreptului garantat de art.3 nu permite nici o excepție sau factori justificativi sau echilibrarea intereselor, indiferent de comportamentul persoanei sau natura infracțiunii în cauză*”.⁶

Recunoscînd seriozitatea torturii și altor forme de rele tratamente, dreptul internațional cu privire la drepturile umane cere și Statelor să întreprindă măsuri concrete referitor la propria legislație penală și de procedură penală pentru a asigura prevenirea eficientă și pedepsirea făptuitorilor: atît Convenția ONU împotriva Torturii, cît și jurisprudența Curții Europene cu privire la interzicerea torturii, cer Statelor, *inter alia*, să:

- **Criminalizeze tortura drept infracțiune gravă** în legislația internă fără termeni de prescripție și cu niveluri ale pedepselor proporționale cu gravitatea infracțiunii, inclusiv excluderea suspendării condiționate a pedepselor și privarea de dreptul de a deține anumite funcții drept un semn clar al politicii de toleranță zero și prevenire eficientă a torturii și relelor tratamente comise de către funcționarii de stat. Conform recomandărilor, infracțiunea de tortură nu ar trebui să fie plasată printre infracțiunile care țin de excesul sau abuzul de putere, ci trebuie să fie clar

⁵ Conform art.1 al Convenției ONU împotriva Torturii, aceasta include „altă persoană/alte persoane care acționează cu titlu oficial”, cum ar fi guvernele și entitățile „*de facto*” care exercită control guvernamental de facto sau cvasi; vezi McArthur/Nowak, pp. 67-68.

⁶ Hotărîrea *Gäfgen c. Germaniei* din 01.06.2010 (Camera Mare) (*Cererea nr. 22978/05, § 107*).

distinsă drept o infracțiune împotriva ființei umane pentru a sublinia natura gravă a actelor ilicite;⁷

- **Creeze mecanisme independente și eficiente de investigare din oficiu**, asigurând investigații la timp și eficiente, capabile să dispună suspendarea făptuitorilor suspecti și să asigure măsurile de protecție a victimelor și martorilor. Investigațiile trebuie să poată să aducă făptuitorii în fața autorităților judiciare competente;
- **Asigure proceduri accesibile și eficiente pentru căutarea remediilor și redresărilor pentru victime.**

Cerințe similare se aplică și interzicerii altor forme de rele tratamente, deși Convenția ONU împotriva Torturii nu cere explicit statelor să criminalizeze tratamentele sau pedepsele cu cruzime, inumane sau degradante ca infracțiuni separate.⁸

Pe de altă parte, Curtea Europeană nu distinge între obligațiile Statelor referitor la tortură și alte forme de rele tratamente. Din contra, Curtea Europeană a interpretat în mod consecvent că obligațiile procedurale de a investiga eficient, urmări și pedepsi în baza art.3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului se aplică în egală măsură atât în cazuri de tortură, cât și în alte forme de rele tratamente.

1.2.2 Determinarea ariei de aplicare a protecției de tratamente (sau pedepse) interzise

În ceea ce privește doctrina juridică, natura absolută și non-derogabilă a interzicerii torturii și relexorilor tratamente înseamnă că *orice încercare de a încălca* acest drept constituie, în mod direct, o încălcare și nu se permite nici-un test juridic de justificare. Aria materială de aplicare a protecției de tortură și alte forme de rele tratamente trebuie determinată prin definirea elementelor constitutive ale comportamentului interzis.

În conformitate cu formularea art.3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului și art.1 și 16 ale Convenției ONU împotriva Torturii, se deosebesc **trei tipuri de tratamente (sau pedepse) interzise**: tortura, tratamentele cu cruzime sau inumane și tratamentele degradante.

Convenția ONU împotriva Torturii și Convenția Europeană pentru Drepturile Omului se deosebesc într-o anumită măsură în definiția respectivă pe care o dau elementelor constitutive ale celor trei categorii și atribuie o importanță deosebită diferitor criterii distinctive. Cu toate acestea, vorbind la general, încadrarea faptelor în unul din cele trei tipuri de tratamente interzise se bazează pe analiza următoarelor semne: **gravitatea tratamentelor sau pedepselor, tipul acțiunii (inacțiunii), vinovăția manifestată prin intenție, respectiv scopul cu care acestea au fost comise și starea de neputință a victimei.**

⁷ Pentru deciziile referitor la Republica Moldova, hotărârea *Pădureț c. Moldovei* din 05.01.2010 (*Cererea nr. 33134/03 § 74*).

⁸ Vezi Comentariul general nr. 2 al Comitetului ONU împotriva Torturii referitor la implementarea art.2 de către Statele părți, 23.11.2007, UN Doc. CAT/C/GC/2/CPR.1/Rev. 4 (în continuare „Comentariul general nr. 2 al Convenției ONU împotriva Torturii”), în care Comitetul a accentuat că „obligația Statelor părți de a preveni relele tratamente, în practică, se suprapune pe larg și corespunde în linii mari cu obligația de a preveni tortura” (alineatul 3).

1.3 Conceptul juridic al torturii

Cea mai cuprinzătoare definiție a torturii se conține în art.1 al Convenției ONU împotriva Torturii, unde tortura este definită ca „*orice acțiune prin care unei persoane i se provoacă, în mod intenționat, durere sau suferință puternică, fie fizică, fie psihică, cu astfel de scopuri cum ar fi obținerea de la ea sau de la o persoană terță a informațiilor sau mărturiilor, pedepsirea ei pentru o acțiune comisă sau suspectată de a fi comisă de ea sau de o persoană terță sau pentru a o intimida sau constrânge pe ea sau pe o persoană terță, sau pentru orice scop bazat pe discriminare de orice tip, atunci când astfel de durere sau suferință este cauzată de către sau la instigarea sau cu acordul sau consimțirea tacită a unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei alte persoane care acționează cu titlu oficial*”.

Această definiție conține câteva elemente constitutive, care trebuie să se întrunească pentru a clasifica acțiunea sau inacțiunea drept tortură:

- cauzarea durerii sau suferinței psihice sau fizice puternice
- scopul specific și lipsa de putere a victimei
- caracterul intenționat, și
- implicarea unei persoane publice.

Reieșind din trăsăturile speciale care decurg din conținutul termenului, doar formele grave ale durerii sau suferinței psihice sau fizice pot fi egalete cu tortura. Acest grad de severitate poate fi dedus direct dintr-o singură acțiune cu cruzime deosebită sau ca consecință a unei combinații de cauză de durere psihică și/sau fizică, care sînt diferite și se repetă, care în ansamblu cauzează anxietăți și/sau leziuni de o gravitate caracteristică torturii.

Natura deosebit de crudă a durerii și suferinței cauzate de tortură urmărește scopul final de a frînge voința și personalitatea individului. Acțiunile care se egalează cu tortura sînt, astfel, caracterizate de o calitate și intensitate atroce, care, conform jurisprudenței Curții Europene, sînt astfel „*pentru a spori sentimentele individului de frică, îngrijorare și inferioritate capabile să-l umilească și să-l degradeze și posibil să-i frîngă rezistența fizică și morală*”.⁹ Cu toate acestea, nu este posibilă determinarea pragului severității suferinței sau durerii pentru a califica fapta drept tortură în modalități generale și obiectiv măsurabile, deoarece orice suferință umană are trăsături inerent subiective. Așadar, trebuie să se ia în calcul toate circumstanțele cauzei, inclusiv, însă nu doar, durata tratamentului (cum ar fi vătămări sau traume pe toată viața), efectele fizice și psihice (pe termen lung) asupra individului, precum și sexul, vîrsta, starea sănătății sau vulnerabilitatea specifică a victimei.

De exemplu, Curtea Europeană a analizat vulnerabilitatea și neajutorarea victimelor atunci cînd a calificat violul comis de poliție drept tortură, menționînd că astfel de tratamente „*trebuie considerate drept o formă deosebit de gravă și odioasă a relelor tratamente luînd în considerare ușurința cu care agresorul poate să exploateze vulnerabilitatea și rezistența slăbită a victimei. Mai mult decît atît, violul lasă cicatrici psihologice profunde victimelor, pe care timpul nu le tratează la fel de repede ca și alte forme de violență fizică și psihică. Victima mai trăiește și durere fizică acută care se datorează penetrării forțate, ceea ce îi cauzează sentimente [în acest caz victima a fost o femeie deținută] de degradare, și violul*

⁹ Hotărîrea *Carabulea c. României* din 13.07.2010 (Cererea Nr. 45.661/99, §147).

a fost atât fizic, cât și emoțional”.¹⁰

Alte forme de tratamente clasificate în mod curent ca tortură de către Curtea Europeană sînt anumite metode utilizate în timpul interogărilor, cum ar fi „spînzurarea palestiniană” (suspendarea de mîinile înapoi la spate), „falaka”¹¹ (bătăi pe călcîi), electrocutările¹², bătăile grave¹³, și alte metode care combină cauzarea violenței fizice severe și amenințările grave din partea poliției a unei persoane aflate în arest.¹⁴ În mod similar Convenția ONU împotriva Torturii califică drept tortură și bătăile severe care au ca urmări vătămări fizice grave cauzate în cursul investigării unei infracțiuni.¹⁵ Recurgerea la presiuni psihologice sau alte metode care nu lasă semne fizice (cum ar fi executările trucate, așa-numite „water-boarding” sau alte tehnici care cauzează pierderea simțurilor sau alte dereglări grave ale simțurilor și orientării) pot fi la fel calificate drept tortură dacă victima este expusă suferinței psihice grave ca urmare a anxietăților, nesiguranței privind soarta sa și sentimentul de neputință totală cauzată de astfel de tratamente.¹⁶ După cum menționează Curtea Europeană, „amenințarea cu tortura poate fi egalată cu tortura, deoarece natura torturii acoperă atât durerea fizică, cât și suferința psihică. În mod special, frica de tortură fizică poate constitui în sine tortură psihologică”. În cazuri foarte serioase, condițiile de detenție ar putea fi egalate cu tortura¹⁷. Comitetul ONU împotriva Torturii, de exemplu, a stabilit practica încarcerării în celule foarte mici (așa-numitele „sicrie”) de 60 x 80 centimetri fără de lumină și ventilare adecvată „unui fel de tortură”¹⁸.

În timp ce jurisprudența timpurie¹⁹ a Curții Europene a subliniat intensitatea suferinței drept criteriu decisiv care deosebea tortura de alte forme de rele tratamente interzise, definiția Convenției ONU împotriva Torturii se axează pe **cerința existenței unui scop specific** drept semn constitutiv caracteristic laturii subiective. Pentru ca o formă a relelor tratamente să fie calificată drept tortură, aceasta trebuie să fie comisă pentru unul din scopurile de mai jos (sau similare acestora)²⁰ conținute în art. I al Convenției ONU împotriva Torturii:

- obținerea unei mărturii;
- obținerea informațiilor de la victimă sau o parte terță;
- pedepsire;
- intimidare sau constrîngere; și
- discriminare.

Trăsăturile comune ale acestor scopuri indică contexte în care persoanele sînt sub controlul sau în mila altcuiva, nu se pot apăra sau nu pot să părăsească locul aflării lor.²¹

¹⁰ Hotărîrea *Maslova și Nalbandov c. Rusiei* din 24.01.2008 (Cererea Nr. 839/02, §108).

¹¹ Hotărîrea *Corsacov c. Moldovei* din 04.04.2006 (Cererea Nr. 18944/02, §65).

¹² Hotărîrea *Grigoriev c. Ucrainei* din 15.05.2012 (Cererea Nr. 51671/07, §64).

¹³ Hotărîrea *Tigran Ayrapetian c. Rusiei* din 16.09.2010 (Cererea Nr. 75472/01, § 76).

¹⁴ Hotărîrea *Kadişov și Teceoev c. Rusiei* din 05.02.2009 (Cererea Nr. 21519/02, §133).

¹⁵ Hotărîrea Comitetului ONU împotriva Torturii în cauza *Dimitrijevic c. Serbiei și Muntenegru* din 16.11.2005 (Nr. 207/2002, § 5.3).

¹⁶ Hotărîrea *Gisaev c. Rusiei* din 20.02.2011 (Cererea Nr. 14811/04, § 144).

¹⁷ Hotărîrea *Ilaşcu și alții c. Moldovei și Rusiei* din 08.06.2004 (Cererea Nr. 48787/99, § 442).

¹⁸ Observațiile finale privind Raportul pentru Turcia, A/48/44/Add.1, § 52.

¹⁹ În calitate de cauză principală privind jurisprudența timpurie a Curții Europene pentru Drepturile Omului, vezi pentru multe altele cauza *Irlanda c. Regatului Unit* din 18.01.1978 (Cererea Nr. 5310/71, § 167).

²⁰ McArthur/Nowak, p. 65.

²¹ Ibid. p. 66/67.

Acestea mai au legătură directă cu capacitățile persoanelor care acționează cu titlu oficial sau ale autorităților *de facto* de a exercita efectiv puterea și controlul. De regulă, acestea sînt cazurile cînd persoanele sînt private de libertatea personală și sînt supuse unor relații speciale de putere și legale. Semnul constitutiv – scopul, indică astfel contextul specific de lipsă de putere și de apărare a victimei, ceea ce este caracteristic torturii. **Neputința victimelor** trebuie astfel considerată drept un alt semn caracteristic torturii²², contribuind la calitatea deosebit de odioasă și dezumanizantă a suferinței, deoarece aceasta este cauzată într-o situație de dezechilibru de putere, unde victima este pe deplin subordonată făptuitorului.

În jurisprudența mai recentă, Curtea Europeană a mai scos în evidență scopul torturii în raport cu imposibilitatea de a se apăra și vulnerabilitatea victimei în cauză: „*Actele denunțate au avut caracterul de a stîrni reclamantului sentimente de frică, îngrijorare și inferioritate capabile să-l umilească și să-l degradeze și posibil să-i frîngă rezistența fizică și morală. Pe lângă severitatea tratamentelor, se impune cerința existenței unui scop, conform... [Convenției ONU împotriva Torturii], și care în art.1 definește tortura în termeni de cauzare premeditată a durerii sau suferinței grave cu scopul, inter alia, de a obține informații, a pedepsi sau intimida*”.²³

Cerința unui scop special presupune intenție. Răul cauzat din neglijență nu poate fi vreodată calificat drept tortură și, astfel, **intenția** este o altă cerință caracteristică acesteia. Intenția necesară pentru ca fapta să fie calificată drept tortură este îndreptată atît spre cauzarea durerii sau suferinței grave, *cît și* spre scopul special. Tortura mai poate fi comisă prin inacțiuni intenționate în cazul în care acestea rezultă în cauzarea durerii sau suferinței grave, de exemplu, prin menținerea condițiilor care nu satisfac necesităților vitale, refuzul tratamentului medical de urgență etc.

În sfîrșit, definiția torturii presupune **implicarea unei persoane cu funcții publice** în aplicarea tratamentelor interzise. Aceasta acoperă nu doar implicarea directă, dar și cazurile de instigare, acord (tacit) sau consimțire de către persoane cu funcții de răspundere la actele de tortură. Autoritățile de stat sînt, așadar, responsabile pentru actele de tortură, dacă au oferit „contracte externe” pentru a desfășura interogările personalului particular de securitate care se cunoaște că recurge la metode ilegale de interogare. De asemenea, consimțirea la tortură poate să aibă loc acolo unde poliția este prezentă în timpul actelor violente din partea unor persoane private și nu intervine, astfel aceasta consimte tacit la asemenea tratamente din considerente, de exemplu, rasiste. În conformitate cu definiția Convenției ONU împotriva Torturii, elementul implicării statului se extinde și asupra persoanelor care acționează cu titlu oficial, cum ar fi guvernele *de facto* sau actorii nestatali care exercită un control cvasi-guvernamental sau care exercită anumite prerogative guvernamentale.²⁴

Pentru a califica o acțiune sau o inacțiune drept tortură, toate aceste cerințe trebuie întrunite.

²² Ibidem.

²³ Hotărîrile *Carabulea c. României* din 13.10.2011 (*Cererea nr. 45661/99*, §147); *Buzilov c. Moldovei* din 23.06.2009 (*Cererea nr. 28653/05* §30/31).

²⁴ Hotărîrea Comitetului ONU împotriva Torturii în cauza *Elmi c. Australiei* din 14 mai 1999 (*Cererea nr. 120/1998* §6.5).

1.4 Conceptul legal al tratamentelor inumane sau degradante

Principalul semn constitutiv al conceptului legal al tratamentelor inumane (în continuare „rele tratamente”) este cauzarea **durerii sau suferinței psihice sau fizice puternice**²⁵, ceea ce cauzează persoanei în cauză sentimente de frică, anxietate sau umilire. După cum este menționat mai sus, conform art.1 al Convenției ONU împotriva Torturii, respectiv art.166¹ (tortura, tratamentul inuman sau degradant), criteriile distinctive între tortură și alte forme de rele tratamente nu presupun severitatea durerii cauzate, ci lipsa unei cerințe referitor la unul din scopurile specifice, care este unica trăsătură caracteristică a torturii.²⁶ În timp ce relele tratamente ar putea urmări un scop specific cum ar fi umilirea victimei, **caracterul intenționat nu este un criteriu necesar**: durerea sau suferința puternică cauzată de indiferență sau neglijență (de ex., încălcarea neglijență a datoriei) la fel poate fi egalată cu tratament inuman.²⁷

Cum este și cazul concepției torturii, pragul gravității atins pentru a fi calificat drept tratament inuman sau degradant nu poate fi determinat în mod general, ci trebuie evaluat în lumina tuturor circumstanțelor cazului. Curtea Europeană a identificat o serie de factori care pot fi relevanți pentru determinarea nivelului severității, inclusiv atitudinea subiectivă a persoanei, durata și consecințele fizice și psihologice ale tratamentelor sau pedepselor, precum și sănătatea, vârsta și sexul victimei în cauză.²⁸ Nivelul severității durerii sau suferinței trăite de victimă trebuie să depășească, cel puțin, disconfortul inerent tratamentelor sau sancțiunilor legale (cum ar fi privarea de libertate).

Cu toate acestea, nu toate acțiunile care cauzează sau pot să cauzeze durere sau suferință indivizilor, pot fi calificate automat drept tratamente inumane. În timp ce cauzarea relelor tratamente nu poate fi niciodată justificată (din cauza caracterului absolut al interdicției), calificarea juridică a faptelor în categoria relelor tratamente trebuie să ia în calcul **principiul proporționalității**. De exemplu, chiar și cauzarea durerii sau suferinței grave pe parcursul utilizării legale a forței sau armelor împotriva persoanelor în cursul unei operațiuni a poliției, cu condiția că se urmărește un scop legal fiind urmată neabătut atingerea lui, nu reprezintă tratamente interzise. Cu toate acestea, atunci când utilizarea forței de către poliție în urmărirea unui scop legal devine excesivă (adică nepotrivită pentru a atinge scopul sau exagerată în raport cu importanța scopului urmărit) și cauzează durere sau suferință gravă, ar putea fi considerată drept tratament inuman. Utilizarea forței în contextul privațiunii de libertate este deosebit de sensibilă din cauza dezechilibrului relațiilor de putere și vulnerabilității specifice a persoanelor aflate în custodia statului. Autoritățile, așadar, trebuie să manifeste maximă precauție și să poarte răspundere pentru orice vătămare care este cauzată sub controlul lor.²⁹

În afara contextului de recurgere la forță din partea persoanelor cu funcții de răspundere în organele de drept și a angajaților din închisori și condițiile inumane de detenție (vezi mai

²⁵ La fel ca și în cazul torturii, implicarea se poate baza pe atribuirea directă sau instigare la sau cu acordul sau consimțirea unei persoane publice sau altei persoane care acționează cu titlu oficial.

²⁶ McArthur/Nowak, p. 550.

²⁷ Hotărârea *Kalaşnikov c. Rusiei* din 15.07.2002 (*Cererea nr. 47095/99* §101).

²⁸ Hotărârea *Ilaşcu și alții c. Moldovei și Rusiei*, §425.

²⁹ Vezi sarcina probațiunii, secțiunea 1.7.

jos secțiunile 5 și 6), interdicția relelor tratamente se mai aplică și tuturor altor contexte în care autoritățile de stat ar putea să afecteze integritatea fizică sau psihică a persoanelor. De exemplu, hrănirea forțată, care nu este indicată din punct de vedere medical sau umilitoare ar putea fi egalată cu tratamente inumane³⁰, dar și perchezițiile regulate (de ex. cele săptămânale) ale deținuților fără vreun motiv specific.³¹

Cea de-a treia categorie a comportamentelor interzise sunt **tratamentele sau pedepsele degradante**. Semnul constitutiv al acestei categorii nu este cauzarea durerii sau suferinței *puternice*, ci **umilirea sau degradarea**. Orice măsură oficială care țintește direct umilirea, degradarea sau minimizarea în orice alt mod a demnității persoanei constituie tratamente degradante. Totuși intenția nu este în exclusivitate forma de vinovăție cu care se poate opera, deoarece tratamentul degradant poate fi și **rezultatul neglijenței sau încrederii de sine**. La fel ca și în cazul altor forme de rele tratamente, ceea ce constituie tratament degradant poate fi determinat în lumina tuturor circumstanțelor unui caz concret, inclusiv vârsta, sexul și sănătatea victimei în cauză.³² Mai mult decât atât, **percepția subiectivă** a persoanei trebuie să fie luată în considerare și, prin urmare, ar putea să fie suficientă dacă victima se simte umilită în propriii ochi.³³ Situațiile care le provoacă persoanelor în cauză sentimente de anxietate, vulnerabilitate, durere, inferioritate, neajutorare, insultă sau altele care sînt în stare să le frîngă rezistența fizică sau psihică sau să le sfîrmească un sentiment de umilire pot, astfel, să fie egalate cu tratamentele degradante.³⁴ La baza acestei categorii de tratamente interzise se plasează o interferență nejustificabilă cu demnitatea și respectul personal. De exemplu, Curtea Europeană a considerat intervenția poliției drept degradantă, deoarece forța aplicată împotriva unei persoane nu a fost strict necesară în raport cu conduita persoanei și i-a provocat un simț de vulnerabilitate, neputință și ofensă persoanei în cauză.³⁵ Justificarea recurgerii la forță se poate, de asemenea, determina dacă faptele pot fi calificate drept tratamente degradante.

Comportamentul sau măsurile care au fost de regulă calificate drept tratamente degradante includ și pedepsele corporale (inclusiv sancțiunile judiciare sau disciplinare)³⁶, detenția unei persoane cu dizabilități în condiții nepotrivite³⁷, tratament psihiatric neindicat și nelegal timp îndelungat aplicat persoanelor spitalizate³⁸ sau dezbrăcarea neindicată a persoanelor arestate de către poliție³⁹.

În concluzie, chiar dacă severitatea durerii sau a suferinței constituie un element esențial al definiției torturii, aceasta *nu poate fi* considerată drept criteriu unic de deosebire a torturii de alte forme ale relelor tratamente și pedepselor. În principiu, *fiecare* tratament

³⁰ Hotărîrea *Nevmerzhitsky c. Ucrainei* din 05.04.2005 (Cererea nr. 54825/00, §93).

³¹ Hotărîrea *Sylla c. Olandei* din 06.07.2006 (Cererea nr. 14683/03 §60).

³² Hotărîrea *Farbutuș c. Letoniei* din 06.06.2005 (Cererea nr. 4672/02, §56).

³³ Hotărîrea *Iwanczuk c. Poloniei* din 15.11.2001 (Cererea nr. 24196/94, §51).

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Hotărîrea *Rachwalski și Ferenc c. Poloniei* din 28.07.2009 (Cererea nr. 47709/99, §§59-61).

³⁶ Hotărîrea *Tyrer c. Regatului Unit* din 25.04.1978 (Cererea nr. 5856/72 §130); pentru practica Comitetului ONU împotriva Torturii referitor la interzicerea pedepselor corporale vezi McArthur/Nowak, p. 554.

³⁷ Hotărîrea *Engel c. Ungariei* din 20.5.2010 (Cererea nr. 46857/06, §27).

³⁸ Hotărîrea *Gorobeț c. Moldovei* din 11.10.2011 (Cererea nr. 30951/10, §52).

³⁹ Hotărîrea *Wieser c. Austriei* din 22.02.2007 (Cererea nr. 2293/03, §40).

inuman sau tortura presupune cauzarea durerii sau suferinței grave. De regulă, scopul specific presupune o situație de neputință totală a victimei, ceea ce distinge tortura drept o formă deosebit de odioasă a tratamentelor inumane. În contrast, *tratamentele degradante* nu trebuie neapărat să atingă pragul durerii sau suferinței severe, ci trebuie să comporte tratamente umilitoare din punctul de vedere al victimei în cauză.

1.5 Relele tratamente, drept consecință a condițiilor de detenție

Pe lângă relele tratamente, printre acțiunile sau inacțiunile comise de către autoritățile publice, cauzatoare de durere sau suferință puternică, jurisprudența internațională a mai stabilit că condițiile de detenție ar putea să atingă un nivel de severitate care să fie egalat cu tratamente inumane sau degradante.

Cînd se evaluează condițiile de detenție, Curtea Europeană ia drept punct de pornire obligația Statului de a asigura deținerea persoanei în condiții compatibile cu respectul față de persoană și demnitatea sa umană. Astfel, modul și metoda de executare a detenției nu trebuie să supună deținutul la suferință sau povară de o intensitate care ar depăși nivelul de suferință inerent detenției.⁴⁰ Cînd se evaluează dacă durerea sau suferința cauzată de condițiile de detenție ajunge la nivelul severității caracteristică tratamentului inuman sau degradant, Curtea Europeană ia în calcul toate circumstanțele cazului. În special, acestea se axează pe următorii factori, în special:

- durata tratamentelor;
- efectele fizice și psihice;
- sexul și vârsta victimei;
- starea sănătății victimei.⁴¹

Acești factori diferiți nu sînt, în general, analizați separat, ci în lumina efectului cumulativ pe care îl au asupra persoanelor în cauză. Următorul exemplu demonstrează cum analizează Curtea Europeană totalitatea condițiilor atunci cînd stabilește dacă acestea pot fi calificate ca încălcare a art.3: „*Pentru a face un rezumat, reclamantul a fost deținut în condiții extrem de supraaglomerate, cu acces limitat la lumina naturală, disponibilitate limitată a apei potabile, în special pe timp de noapte și în prezența mirosurilor puternice de la veceu, în timp ce i se oferea o cantitate insuficientă de hrană de o calitate joasă sau lenjerie de pat. Mai mult, reclamantul a trebuit să îndure aceste condiții timp de aproape nouă luni (...) În opinia Curții, efectul cumulativ al condițiilor de detenție descrise mai sus și perioada relativ îndelungată pe parcursul căreia reclamantul a fost nevoit să le îndure reprezintă o violare a art.3 al Convenției*”.⁴²

Cu toate acestea, există și cazuri cînd un singur factor, cum este, de exemplu, supraaglomerarea severă, sînt egalate cu relele tratamente.⁴³ Alți factori singulari, de

⁴⁰ Hotărîrea *Arseniev c. Moldovei* din 20.06.2012 (Cererea nr. 10614/06 și 10620/06, §38).

⁴¹ Hotărîrea *Ostrovar c. Moldovei* din 15.02.2006 (Cererea nr. 35207/03, §77).

⁴² Hotărîrea *Modîrcă c. Moldovei* din 10.08.2007 (Cererea nr. 14437/05, §§68, 69).

⁴³ Hotărîrea *Ramishvili și Kokhreizze c. Georgiei* din 27.04.2009 (Cererea nr. 1704/06, §84).

exemplu, faptul că un deținut se îmbolnăvește de tuberculoză în timpul aflării sale în detenție, nu duc, în mod automat, la constatarea încălcării art.3 al Convenției.⁴⁴

Este important de menționat că gravitatea condițiilor nu poate fi justificată prin referirea la atitudinile și comportamentul deținutului. De exemplu, Curtea Europeană nu acceptă argumentul că condițiile de detenție pot să depindă de faptul că un deținut a demonstrat atitudine pasivă și nu a avut inițiativă să participe la activitățile din închisoare, deoarece tuturor deținuților trebuie să li se ofere condiții umane de detenție, indiferent de comportamentul individual al acestora.⁴⁵ Așadar, administrația închisorii nu poate să justifice ținerea deținutului în condiții inumane, argumentând că s-a comportat urât. Aceeași linie de argumente se aplică și condițiilor deplorabile pe motivul lipsei mijloacelor financiare, operaționale sau altora. În acest sens, Curtea Europeană a constatat că întrebarea „*dacă suprapopularea s-a datorat lucrărilor de întreținere sau altor cauze este irelevantă pentru analiza Curții, fiind obligația Guvernului reclamat să-și organizeze sistemul de penitenciare în așa mod încât să asigure respectarea demnității deținuților; indiferent de dificultățile financiare sau logistice*”.⁴⁶

Similar criteriilor generale pentru calificarea tratamentelor sau pedepselor cu cruzime, inumane sau degradante (vezi mai sus), evaluarea faptului dacă condițiile penitenciarului cad sub incidența vreuneia din aceste categorii nu este legată de o intenție sau un scop special al autorităților. În multe cazuri, Curtea Europeană a considerat condițiile de detenție ca egale cu tratamentele interzise prin art.3 al Convenției, deoarece autoritățile responsabile au neglijat efectul acestora asupra deținuților în cauză: „*(...) autoritățile competente nu au întreprins măsuri pentru a îmbunătăți condițiile obiectiv inacceptabile ale detenției reclamantului. În opinia Curții, această omitere denotă lipsa de respect față de reclamant. (...) Curtea consideră că condițiile de detenție reclamate au diminuat demnitatea umană a reclamantului și i-au stîrnit sentimente de îngrijorare și inferioritate capabile să-l umilească și să-l degradeze și posibil să-i frîngă rezistența fizică și morală*”.⁴⁷

1.6 Aspecte specifice ale vieții în detenție și regimul închisorii

1.6.1 Condițiile materiale

În timp ce Convenția Europeană nu prescrie vreun standard specific cu referire la condițiile materiale de detenție, aceasta se referă la standardele stabilite de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii (CPT) pentru a evalua dacă mărimea celulelor și spațiul disponibil fiecărui deținut îi permite minimul de intimitate cerut de demnitatea umană. CPT a stabilit că suprafața de 7 metri pătrați pentru un deținut ar fi un reper aproximativ, preferabil pentru o celulă de o singură persoană în poliție⁴⁸, însă nu există vreo referire la

⁴⁴ Hotărîrea *Rotaru c. Moldovei* din 15.05.2011 (*Cererea nr. 51216/06*, §37).

⁴⁵ Hotărîrea *Testa c. Croației* din 30.01.2008 (*Cererea nr. 20877/04*, §6).

⁴⁶ Hotărîrea *Mamedova c. Rusiei* din 23.10.2006 (*Cererea nr. 7064/05*, §8).

⁴⁷ Hotărîrea *Peers c. Greciei* din 19.04.2001 (*Cererea nr. 28524/95*, §75).

⁴⁸ Standarde CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006, §43.

celulele din penitenciare. Cu toate acestea, la general, CPT a aplicat standardul de minim 4 metri pătrați pentru un deținut în celulele pentru mai multe persoane și minim 6 metri pătrați pentru un deținut în celulele pentru o singură persoană.⁴⁹

Aplicînd aceste standarde, Curtea Europeană a decis în multe cazuri că lipsa spațiului oferit deținuților este un factor important care trebuie luat în considerare atunci cînd se determină dacă condițiile de detenție se egaleză cu tratamentele inumane sau degradante. De exemplu, într-o decizie împotriva Republicii Moldova, Curtea Europeană a stabilit că „(...) celulele erau proiectate în așa fel încît să ofere între 1,78 și 2,02 m² și între 1,5 și 1,93 m² pentru fiecare deținut. Curtea consideră că astfel de acomodare nu poate fi privită drept ceea ce atinge standarde acceptabile”.⁵⁰ În mod similar, aceasta a constatat o încălcare a art.3 deoarece: „reclamantul a fost deținut în **condiții inumane** de detenție, în special supraaglomerație gravă (șase persoane într-o celulă care avea suprafața de 7,9 metri pătrați, ceea ce reprezintă 1,3 metri pătrați pentru o persoană, cu mult sub minimul statutar de 4 metri pătrați pentru o persoană), pe care a fost nevoit să o îndure timp de mulți ani, petrecînd pînă la 23 de ore pe zi în astfel de condiții.”⁵¹

1.6.2 Regimul de detenție

Un factor important care contribuie în multe cazuri la calificarea condițiilor de detenție drept tratamente inumane sau degradante este natura regimului de detenție. La evaluarea regimurilor restrictive trebuie luați în considerare diferiți factori, inclusiv condițiile specifice, strictetea regimului, durata acestuia, scopul urmărit și efectele acestuia asupra persoanei în cauză.⁵² Conform Standardului ONU al Regulilor minime de tratament al deținuților⁵³, Curtea Europeană recunoaște că disponibilitatea activităților în aer liber sau în afara celulelor este un factor crucial: „Curtea, totuși, nu consideră că lipsa activităților în aer liber sau în afara celulelor poate să fie compensată în vreun mod cu o extindere pretinsă a timpului permis pentru vizitarea așa-numitelor blocuri sanitare (...) Așadar, Curtea consideră că, deoarece în fapt nu a fost oferită posibilitatea desfășurării activităților în aer liber sau în afara celulelor, reclamantul a fost nevoit să stea practic tot timpul în celulă, care se afla la subsol, cu excepția a două sau trei vizite pe zi relativ scurte la blocul sanitar sau cînd era scos din celulă pentru a fi chestionat sau însoțit în instanță”.⁵⁴ Astfel de tipuri de regimuri închise de detenție sînt calificate drept tratamente inumane și degradante.

Anumite regimuri speciale de detenție, cum ar fi încarcerarea solitară pentru perioade îndelungate, ar putea la fel să fie egalate cu tratamentele inumane cu condiția că acestea rezultă în cauzarea unei dureri sau suferințe psihice și fizice puternice. De exemplu, Curtea Europeană a stabilit că „condițiile încarcerării solitare care practic se egaleză cu izolarea socială totală, cu o singură oră de plimbări pe zi, lipsa permanentă de lumină naturală în celule, lipsa tratamentului medical corespunzător și regulat, lipsa unui regim

⁴⁹ Reprodus din *Malechkov c. Bulgariei*, 28.06.2007 (Cererea nr. 57830/00, §151).

⁵⁰ Hotărîrea *Ostrovar c. Moldovei* din 15.02.2006 (Cererea nr. 35207/03, §82).

⁵¹ Hotărîrea *Arseniev c. Moldovei* din 20.06.2012 (Cererea nr. 10614/06 și 10620/06, §42).

⁵² Hotărîrea *Malechkov c. Bulgariei* din 28.06.2007 (Cererea nr. 57830/00, §136).

⁵³ Consiliul Economic și Social, Rezoluția 663 C (XXIV), 31.07.1957, Regula nr. 21.1.

⁵⁴ Hotărîrea *Malechkov c. Bulgariei* din 28.06.2007 (Cererea nr. 57830/00, §137).

de alimentare conform prescrierilor pentru bolile pe care le au, absența oricărui contact cu avocații, contact limitat cu cele mai apropiate rude fără o bază juridică clară și cenzurarea corespondenței fără vreo bază juridică clară” reprezintă tratament inuman.⁵⁵ În mod similar, Regulile penitenciare europene prescriu că astfel de constrângeri serioase cum este regimul de încarcerare solitară e compatibil cu standardele drepturilor umane numai dacă este strict proporțional (de ex. pe cât de scurt posibil) și dacă permite un nivel minim acceptabil de contact cu lumea exterioară.⁵⁶

1.6.3 Condițiile sanitare

În afara de spațiul disponibil în celule, o problemă frecventă cu care se confruntă deținuții este accesul la toalete și băi. Pentru a asigura în penitenciare condiții umane și respectarea demnității umane, trebuie garantat **accesul la blocuri sanitare corespunzătoare**. De exemplu, Curtea Europeană a menționat că „[...] accesul la blocuri sanitare echipate și igiene are o importanță deosebită pentru a menține simțul demnității personale a deținuților. Igiena și curățenia sînt nu doar părți integre a respectului datorat corporilor proprii și vecinilor cu care deținuții împărtășesc locul aflării pentru perioade îndelungate, dar acestea constituie o condiție și totodată o necesitate pentru păstrarea sănătății. Un mediu cu adevărat uman nu este posibil fără accesul liber la toalete sau la posibilitatea de a-și întreține curățenia corpului”.⁵⁷

Este important nu doar accesul la blocurile sanitare; Curtea Europeană mai evaluează și **distanța** blocurilor sanitare de zonele comune sau faptul că deținuții se pot vedea unii pe alții drept o premisă pentru a garanta **intimitatea** și protecția de tratamente inumane sau degradante: „[...] vasul de veceu era amplasat în colțul celulei și fie nu era nicicum separat de zona de locuit, fie era separat cu un singur perete despărțitor de aproximativ un metru pînă la un metru și jumătate. Astfel de apropiere și expunere nu era de obiectat doar din perspectiva igienei, dar, de asemenea, priva deținutul de folosirea toaletei în intimitate, pentru că în permanență putea să fie liber văzut de alți deținuți care ședeau pe cușete și la fel și de gardieni care îl urmăreau prin vizieră”.⁵⁸

În fine, condițiile inumane de detenție ar putea să fie cauzate și de lipsa curățeniei și de condițiile neigienice ale echipamentelor elementare din celule (cum ar fi paturile), ceea ce poate duce la răspîndirea bolilor infecțioase. Curtea Europeană enumeră o serie de măsuri pentru a evita condițiile igienice inumane sau degradante: „[...]precauțiile sanitare necesare ar trebui să includă măsuri împotriva infectării cu rozătoare, purici, păduchi, ploșnițe și alte vermine. Astfel de măsuri cuprind dezinfectarea suficientă și corespunzătoare, oferirea detergenților, precum și fumigația și verificarea regulată a celulelor și în special a lenjeriei de pat, saltelelor și a zonelor unde se păstrează mîncarea. Acesta este un element indispensabil pentru prevenirea bolilor pielii, cum ar fi scabia [...]”⁵⁹.

⁵⁵ Hotărîrea *Ivanjoc și alții c. Moldovei și Federației Ruse* din 04.06.2012 (Cererea nr. 23687/05, §124).

⁵⁶ Regulile europene ale penitenciarelor, nr 24.2.

⁵⁷ Hotărîrea *Ananyev și alții c. Rusiei* din 10.04.2012 (Cererile nr. 42525/07 și 60800/08, §156).

⁵⁸ Hotărîrea *Ananyev și alții c. Rusiei* din 10.04.2012 (Cererile nr. 42525/07 și 60800/08).

⁵⁹ *idem*.

1.6.4 Sănătatea

În afară de menținerea condițiilor igienice pentru a asigura standardele generale de sănătate în detenție, oferirea unor servicii adecvate de îngrijire a sănătății reprezintă o parte esențială a obligației Statului de a proteja bunăstarea fizică a persoanelor care sînt private de libertate. În timp ce serviciile medicale disponibile în spitalele din penitenciare ar putea să nu fie la același nivel cu cele mai bune instituții medicale, acestea trebuie să reflecte, în principiu, nivelul standard de tratament medical disponibil publicului larg. Așadar, Curtea Europeană a constatat că dacă autoritățile decid să plaseze persoane cu boli grave în detenție, ele trebuie să garanteze disponibilitatea și accesibilitatea asistenței și îngrijirilor speciale, în conformitate cu necesitățile speciale ale acestora.⁶⁰ Astfel, în anumite circumstanțe, situația sănătății deținutului ar putea necesita eliberarea acestuia. Curtea Europeană a stabilit că „în cazul în care starea de sănătate a deținutului este în totalitate incompatibilă cu detenția, prin prisma art.3 din Convenție, s-ar putea solicita eliberarea unei astfel de persoane cu anumite condiții (...) Există trei cerințe distincte care trebuie să fie luate în considerare cu referire la compatibilitatea sănătății reclamantului și aflarea sa în detenție: (a) condiția medicală a deținutului, (b) echivalența asistenței și îngrijirilor medicale oferite în detenție și (c) rezonabilitatea de a menține măsura de detenție avînd în vedere starea sănătății reclamantului (...).”⁶¹

Obligația de a proteja bunăstarea fizică și psihică a persoanelor în detenție mai înseamnă că autoritățile trebuie să ia atitudine serioasă față de riscul de sănătate și să acționeze corespunzător. Aceasta include protecția deținuților în fața riscurilor de sănătate care provin de la alți deținuți. De exemplu, Curtea Europeană a menționat că „[...] este un fapt indiscutabil că reclamantul suferea de astm și că autoritățile penitenciarului cunoșteau condiția sa, însă nu au întreprins nici o măsură pentru a-l separa de fumători. [...] Curtea consideră că Guvernul nu și-a îndeplinit obligația de a proteja sănătatea reclamantului și, din contra, i-a permis să se expună la fumul de țigară, ceea ce era periculos avînd în vedere condiția sa medicală, îndeosebi pentru că reclamantul era ținut în celulă douăzeci și trei de ore pe zi.”⁶²

Cu toate acestea, cea mai importantă datorie a statului este să aibă grijă la timp și în modul adecvat de problemele de sănătate ale deținuților. Omisiunea de a oferi asistență medicală la timp ar putea fi egalat cu tratamentul inuman sau degradant „(...) că prin lăsarea reclamantului să sufere durere ocazională considerabilă perioade îndelungate de timp fără vreo perspectivă previzibilă de a primi tratament pentru boala rinichilor pe care o avea, din cauza omisiunii (...) autorităților penitenciarului de a urmări boala reclamantului și de a organiza intervenția chirurgicală recomandată, autoritățile penitenciarului au eșuat în îndeplinirea obligației lor de a oferi reclamantului tratamentul medical necesar. În circumstanțele prezentei cauze și în special în vederea duratei substanțiale a termenului de detenție a reclamantului, o astfel de omisiune din partea autorităților naționale depășește pragul gravității solicitată de art.3 al Convenției și constituie tratament inuman și degradant în sensul art.3 al Convenției.”⁶³

⁶⁰ Hotărîrea Testa c. Croației din 30.01.2008 (Cererea nr. 20877/04, §2).

⁶¹ *Idem*, §1.

⁶² Hotărîrea Ostrovar c. Moldovei din 15.02.2006 (Cererea nr. 35207/03, §85).

⁶³ Hotărîrea Pilcic c. Croației din 17.04.2008 (Cererea nr. 33138/06, §42).

1.7 Standardul și sarcina probațiunii

Legislația internațională privind respectarea drepturilor omului cu referire la standardele și sarcina de a proba alegațiile de tortură și alte forme de rele tratamente, a dezvoltat o abordare care ia în calcul vulnerabilitatea specifică și neputința presupuselor victime ale torturii și dificultățile cu care acestea s-ar putea confrunta în satisfacerea standardului probei „dincolo de un dubiu rezonabil”. Așadar, în jurisprudența sa, Curtea Europeană nu aplică riguros principiul *affirmanti incumbit probatio* (acel cel invocă ceva trebuie să dovedească alegația), deoarece în anumite situații doar Guvernele pârte au acces la informațiile care pot să coroboreze sau să respingă alegația de tortură. Eșecul Guvernului de a prezenta astfel de informații fără explicații satisfăcătoare, de regulă, induce Curtea să tragă concluziile în favoarea temeiniciei alegațiilor reclamantului.⁶⁴ Realizând dificultățile obiective cu care se confruntă deținuții în colectarea probelor pentru a-și întemeia revendicările referitor la condițiile detenției lor, Curtea Europeană își explică abordarea în felul următor: „(...) *Din cauza restricțiilor impuse de regimul penitenciarului, deținuții nu pot, la drept vorbind, să prezinte fotografii ale celulei lor sau să ofere niște măsurări precise ale dimensiunilor celulei, temperaturii sau luminozității. Cu toate acestea, reclamantul trebuie să prezinte o descriere detaliată și consistentă a condițiilor detenției sale, menționând elementele specifice, cum ar fi, de exemplu, datele transferului său dintr-o încăpere în alta, ceea ce va permite Curții să stabilească dacă plângerea nu este vădit nefondată sau inadmisibilă din orice alte considerente. Doar o descriere credibilă și rezonabilă a presupuselor condiții degradante de detenție constituie un caz prima facie al relelor tratamente și servește drept bază pentru a comunica Guvernului pârte cererea*”.⁶⁵

În același mod, Comitetul ONU împotriva Torturii a stabilit în contextul procedurilor de nereturnare că sarcina probei ar putea să se transfere asupra autorităților în cazurile în care acestea se confruntă cu o alegație discutabilă de tortură.⁶⁶

⁶⁴ Hotărîrea *Malechkov c. Bulgariei* din 28.06.2007 (Cererea nr. 57830/00, §127).

⁶⁵ Hotărîrea *Ananyev și alții c. Rusiei* din 10.04.2012 (Cererile nr. 42525/07 și 60800/08, §122).

⁶⁶ McArthur, E/Nowak, M., p. 220.

CAPITOLUL II:

Analiza juridico-penală a infracțiunilor de tortură și tratament inuman sau degradant

Sub aspectul tehnicii legislative, art.166¹ din Codul penal este alcătuit din două variante-tip și două variante agravate. Respectiv, la varianta-tip prevăzută la alin.(1) art.166¹ din Codul penal este incriminată fapta de tratament inuman sau degradant, iar la varianta-tip prevăzută la alin.(3) art.166¹ din Codul penal este incriminată fapta de tortură. Fiecăreia dintre cele două variante-tip, le corespunde câte o variantă agravată cu conținut identic, dar prevăzute la alineate diferite (alin.(2) art.166¹ din Codul penal și, respectiv, alin.(4) art.166¹ din Codul penal). Acest mod de abordare a elementelor circumstanțiale agravante are menirea de a diferenția răspunderea penală la unison cu gradul de pericol social pe care-l comportă, pe de o parte, tratamentul inuman sau degradant și, pe de altă parte, tortura.

2.1 Elemente constitutive ale infracțiunii de tratament inuman sau degradant (art.166¹ alin.(1) din Codul penal)

1. Obiectul infracțiunii de tratament inuman sau degradant

Obiectul juridic special are un caracter dualist, adică implică atât un obiect juridic principal, cât și un obiect juridic secundar.

Obiectul juridic principal este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei; or, generic, tratamentul inuman sau degradant face parte din categoria relexor tratamentelor ce subzistă într-un comportament reprobabil ce aduce atingere gravă demnității umane. Prin demnitate umană trebuie de înțeles autoaprecierea persoanei întemeiată pe aprecierea societății.

Obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a unei persoane.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal poate să existe doar în eventualitatea în care fapta prejudiciabilă se manifestă prin cauzarea unei dureri sau suferințe fizice unei persoane. În această ipoteză, entitatea materială asupra căreia se îndreaptă fapta prejudiciabilă de cauzare a unei dureri sau suferințe fizice este corpul

persoanei. În contrast, dacă fapta prejudiciabilă ia forma cauzării unei suferințe psihice unei persoane, psihicul uman este obiectul influențării nemijlocite infracționale și, de vreme ce acesta este lipsit de corporalitate, în ipoteza respectivă obiect material nu există.

Victima infracțiunii de tratament inuman sau degradant poate fi:

1. persoana aflată în dependență față de făptuitor, care este supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice, fiindu-i efectiv aplicat tratamentul inuman sau degradant;

2. persoana supusă unei constrângeri psihice din cauza aplicării tratamentului inuman sau degradant unei alte persoane. În ipoteza respectivă, victimă a infracțiunii (persoana terță) se atestă în măsura în care există o persoană efectiv supusă tratamentului inuman sau degradant.

2. Latura obiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant presupune următoarele semne obligatorii:

- ***Fapta prejudiciabilă*** constă într-o acțiune sau inacțiune de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane;
- ***Urmarea prejudiciabilă*** constă în durerea sau suferința, fizică ori psihică, cauzată unei persoane;
- ***Legătura de cauzalitate*** dintre fapta prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă.

Din punct de vedere juridic, între noțiunea „tratament inuman” și noțiunea „tratament degradant” există anumite distincții. Cel mai relevant criteriu pentru a diferenția cele două tipuri de tratament este nivelul suferințelor sau durerilor cauzate victimei. Astfel, nivelul suferințelor sau durerilor cauzate victimei în cazul tratamentului inuman se situează pe o scară mai înaltă decât în cazul tratamentului degradant. Pentru a distinge acești termeni urmează a fi aplicate standardele și practica Curții Europene.

Este degradant acel tratament care creează victimei sentimentul de fobie (teamă), de neliniște, de inferioritate, de pudoare (sentiment de sfilă, de jenă), capabil de a o umili sau înjosi și, eventual, de a-i înfrînge astfel rezistența fizică și/sau psihică, tratament care atinge un nivel de severitate care constituie un grad de prejudiciabilitate mai redus decât tratamentul inuman. În baza jurisprudenței Curții Europene, dar și a jurisprudenței naționale, au fost recunoscute drept tratament degradant: desfășurarea percheziției corporale de către o persoană de sex opus, cu dezgolirea victimei, atingerea organelor ei genitale; expunerea persoanei încătușate în timpul ședințelor publice de judecată, fără ca o astfel de măsură să fie necesară în mod rezonabil pentru asigurarea securității și ordinii publice sau administrarea corespunzătoare a justiției etc.

Este apreciat drept inuman acel tratament care provoacă victimei leziuni (prejudiciu corporal efectiv) sau suferințe fizice sau psihice, susceptibile de a produce intense tulburări psihice, depășind nivelul minim de severitate al tratamentului degradant, dar care totodată nu ating nivelul și natura urmărilor prejudiciabile specifice torturii. În practica națională și în jurisprudența Curții Europene, au fost atribuite la tratamentul inuman: maltratarea; excesul de forță la reținerea persoanei sau, în alte circumstanțe, în cazul

în care aplicarea violenței este permisă de lege, dar forța la care se recurge este vădit neproportională situației; neacordarea asistenței medicale de bază și lipsa unei asistențe medicale corespunzătoare persoanelor deținute; detenția ilegală într-o instituție psihiatrică și supunerea tratamentului psihiatric forțat, în mod arbitrar, în lipsa necesității medicale de administrare a unui asemenea tratament; condiții neadecvate de detenție referitoare la spațiu, igienă, alimentație etc.

Acțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane poate fi: fizico-mecanică (electrocutare, strangulare, înțepare, lovire, cauterizare etc.); chimică (administrarea de substanțe narcotice, psihotrope, cu efecte puternice etc.); biologică (inocularea culturilor de microorganisme provocatoare de boli infecțioase); psihică (hipnoză, șoc psihic etc.).

Inacțiunea de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane reprezintă omisiunea de a îndeplini anumite acțiuni juridicește obligatorii, obiectiv necesare și realmente posibile: neadministrarea medicamentelor, nealimentarea etc.

Urmarea prejudiciabilă ce constă în ***durere*** reprezintă reacția psihofiziologică a organismului, produsă ca efect al unei puternice excitații a terminațiilor nervoase din elementele corporale umane (organe și țesuturi), exprimându-se în senzații fizice negative cu grad variat de pronunțare.

Urmarea prejudiciabilă ce constă în ***suferință*** reprezintă trăirile negative profunde, catalizate de excitanți fizici sau psihici. *Suferința fizică* presupune starea ce induce alterări funcționale și/sau lezionale ale elementelor corporale umane. Aceasta poate fi determinată de foame, sete (deshidratarea organismului), hipotermie (răcirea corpului), hipertermie (sufocarea din cauza expunerii organismului la călduri înalte), iradiere (expunerea organismului la radiație ionizată) etc. *Suferința psihică* presupune starea psiho-traumatizantă generată de aplicare a unor factori psihogeni care influențează asupra psihicului uman. La categoria factorilor care pot cauza suferințe psihice putem raporta: amenințarea, oricare ar fi ea, cu aplicarea violenței, cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor, cu răspîndirea unor informații defăimătoare sau confidențiale; batjocura manifestată prin atitudinea obraznică și disprețuitoare față de persoana victimei sau a unei persoane apropiate ei; insulta, expectorarea (scuiparea) etc. Totuși suferința fizică și psihică constituie stări ce se află într-o strînsă conexiune, uneori imposibil de demarcat. Bunăoară, foamea poate să provoace nu numai extenuarea de natură fizică, dar și de natură psihică sau, de exemplu, introducerea în organismul persoanei a unei substanțe cu efect halucinogen implică atât extenuarea fizică, cât și cea psihică.

De asemenea, uneori este dificil de a face o distincție dintre durere și suferință fizică. De notat că una și aceeași modalitate de operare poate fi raportată la ambele urmări prejudiciabile. De aceea, identificarea concretă a urmării prejudiciabile depinde de mai mulți factori. De exemplu, expunerea persoanei la sunete stridente (puternice) poate provoca dureri sau suferințe în funcție de intensitatea sunetului, frecvența (tonalitatea), periodicitatea (frecvența de repetare) și durata acțiunii. Astfel, dacă intensitatea sunetului atinge nivelul a 140 de decibeli (intensitate care poate fi apreciată de către medicul surdolog), atunci în calitate de urmare prejudiciabilă apare durerea. Dacă intensitatea este

mai mică de 140 de decibeli, nu este exclus ca urmarea prejudiciabilă să se exprime într-un disconfort și leziuni apreciate ca suferințe fizice.

În alt context, trebuie să fie deosebit tratamentul inuman sau degradant de influența coercitivă legală comisă de către persoana abilitată, acțiuni impuse de circumstanțele cauzei, avînd forță juridică legală, precum: reprimarea comiterii unei infracțiuni; reținerea persoanei, aplicarea măsurilor de influență disciplinară asupra condamnatului etc. Un exemplu elocvent de circumstanțe deosebite ce justifică aplicarea forței fizice, aplicarea mijloacelor speciale sau a armei de foc îl regăsim în art.223 alin.(1) din Codul de executare, potrivit căruia, în cazul opunerii de către condamnați a rezistenței, nesupunerii cerințelor legale și întemeiate ale personalului sistemului penitenciar, participării la tulburări de masă, luării de ostaciti, atacării altor persoane sau săvîrșirii unor alte acțiuni periculoase din punct de vedere social, în cazul evadării sau reținerii evadaților din penitenciar, precum și în scopul prevenirii pricinuirii de către condamnați celor din jur sau sie a unor daune, pot fi aplicate forța fizică, mijloacele speciale și arma de foc.

Pentru o justă apreciere a celor comise, violența (agresiunea) trebuie să fie raportată la principiul proporționalității cu toată exactitatea: nimic nu trebuie utilizat dacă nu este justificat de scopul vizat.⁶⁷ Deci, este justificată doar acea agresiune care nu este disproporționată sau excesivă în circumstanțele cazului concret.

În particular, urmează să se determine punctul de la care durerea sau suferința, fizică ori psihică, cauzată unei persoane nu poate fi considerată o simplă „brutalitate” pentru a fi calificată ca tratament inuman ori tratament degradant. De aceea, pentru ca un tratament să cadă sub incidența art.166¹ alin.(1) din Codul penal este necesar să fie atins un minim de gravitate. Nu poate exista un minimum stabilit dinainte, sub limita căruia niciun tratament nu ar întruni elementele componenței infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal. Acest prag este determinat, în particular, ținîndu-se cont de un număr posibil de factori, printre care: vîrsta și sexul victimei, mediul social din care provine, gradul de inteligență, circumstanțele și ambianța comiterii faptei, etc. Acest aspect urmează a fi decis în baza jurisprudenței Curții Europene.

Infrațiunea de tratament inuman sau degradant (art.166¹ alin.(1) din Codul penal) este materială. Ea se consumă din momentul producerii durerii sau suferinței, fizice ori psihice.

Metoda, locul, timpul, ambianța, mijlocul comiterii infracțiunii nu constituie semne obligatorii ale laturii obiective a infracțiunii de tratamente inumane sau degradante. Nici instrumentele infracțiunii nu au relevanță la încadrare, cu excepția cazului cînd tratamentul inuman sau degradant se comite prin folosirea armei, a instrumentelor speciale sau altor obiecte adaptate în acest scop. În această ipoteză se impune încadrarea juridică a faptei în conformitate cu art.166¹ alin.(2) lit.d) din Codul penal. Nici modul public, ale cărui modalități normative sînt prevăzute la art.131 din Codul penal (Fapta săvîrșită în public), nu este un semn obligatoriu. Totuși acesta este cel mai răspîndit mod de comitere a tratamentului degradant; or, într-o asemenea manieră este adusă atingere personalității victimei pe calea umilirii sau înjosirii acesteia.

⁶⁷ *A se vedea: Caloc c. Franței*, CEDH, 20 iulie 2000.

3. Latura subiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție. La rîndul său, intenția în cazul infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal poate fi atât directă, cît și indirectă deoarece nici scopul, dar nici motivul infracțiunii nu constituie semne facultative obligatorii ale art.166¹ alin.(1) din Codul penal.

De regulă, scopul infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal rezidă în tendința făptuitorului de a umili ori de a înjosi victima. Absența acestor scopuri însă nu exclude într-o manieră definitivă prezența laturii subiective. Totuși, în ipoteza în care s-ar reține un tratament inuman, pornind de la materialitatea faptei, scopul făptuitorului implică tocmai tendința de a înjosi victima. Motivele pot fi diverse: răzbunare, interes material, carieră, vanitate, perceperea eronată a atribuțiilor de serviciu etc. În definitiv, neavînd relevanță la încadrare, motivul și scopul cauzării unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane, ce constituie tratament inuman ori degradant, trebuie să fie luate în considerație la individualizarea pedepsei.

De notat că nu este exclus ca acțiunea sau inacțiunea de cauzare din imprudență a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane să atingă pragul de gravitate al unui tratament degradant, fapt care concordă cu jurisprudența Curții Europene.⁶⁸ Totuși, în baza dispoziției art.166¹ alin.(1) din Codul penal, fapta săvîrșită din imprudență nu poate fi calificată potrivit legii penale naționale în vigoare ca fiind tratament degradant; or, doar intenția este forma de vinovăție cerută de legiuitor. De exemplu, nu cade sub incidența art.166¹ alin.(1) din Codul penal, deși constituie tratament degradant din cauza pragului de gravitate, inacțiunea ofițerului de urmărire penală care, cunoscînd starea de sănătate precară a persoanei reținute, caracterizată prin existența unei boli cronice care necesită administrarea sistematică de preparate medicamentoase de a căror utilizare depinde funcționarea normală a sistemului respirator (de exemplu, bronhopneumopatie cronică obstructivă), nu satisface cerința persoanei reținute de a i se pune la dispoziție, bunăoară prin intermediul rudelor, preparatul necesar (factorul intelectual se caracterizează prin conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei, prevederea urmărilor prejudiciabile sub formă de durere sau suferință, fizică ori psihică), considerînd în mod nesperios că durerea sau suferința, fizică ori psihică, vor fi evitate (factorul intelectual), inacțiune care a condus la dispnee (dificultatea respirației, gîfnială, tuse severă etc.), iar aflarea îndelungată în stare de dispnee i-a produs deopotrivă victimei senzația de neliniște pentru starea sa de sănătate și teama de a intra în hipoxie hipoxică și eventual de a deceda. În ipoteza descrisă fapta se comite cu încredere exagerată.

Nici neglijența nu poate să caracterizeze latura subiectivă a art.166¹ alin.(1) din Codul penal. De exemplu, omisiunea de a asigura apă și hrană timp de 5 zile condamnatului supus încarcerării, din cauza că persoana responsabilă a uitat faptul că deținutul se află în celula izolatorului disciplinar, este marcată de neglijență ca formă a vinovăției. Aceasta deoarece făptuitorul nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al inacțiunii sale, ca efect al uitării; nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile (factor

⁶⁸ A se vedea: *Kalașnikov c. Rusiei*, CEDH, 15.07.2002.

intelectiv), deși trebuia și putea să le prevadă în virtutea obligațiilor sale de serviciu (factor volitiv). În această ipoteză, va fi aplicabilă răspunderea penală în conformitate cu prevederile art.329 din Codul penal (Neglijența în serviciu) sau, după caz, răspunderea disciplinară a făptuitorului având ca temei prevederea de la art.57 lit. f) al Legii **cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008**, dacă nu se atestă urmările prejudiciabile ale art.329 din Codul penal – daune în proporții mari cauzate drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice.

4. Subiectul infracțiunii de tratament inuman sau degradant este persoana fizică responsabilă care, în momentul comiterii infracțiunii, a atins vârsta de 16 ani. Însă nu oricare persoană fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii infracțiunii, a împlinit vârsta de 16 ani, poate fi subiect al acestei infracțiuni. Or, legiuitorul a prevăzut expres în dispoziția art.166¹ alin. (1) din Codul penal un subiect calificat (special): 1) persoana publică; 2) persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; 3) orice altă persoană care: a) acționează cu titlu oficial; b) acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

Potrivit art.123 alin. (2) din Codul penal, prin „persoană publică” se înțelege: funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (angajatul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau învestită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public.

Atragem atenția asupra ultimei categorii de persoane publice – persoane autorizate sau învestite de stat să îndeplinească activități de interes public. La această categorie se atribuie persoanele care desfășoară genuri de activitate supuse licențierii. Astfel, drept persoane autorizate sau învestite de stat să îndeplinească activități de interes public, ca fiind persoane publice în sensul art.123 alin. (2) din Codul penal, urmează să recunoaștem: avocatul, executorul judecătoresc, persoanele care desfășoară activitate particulară de detectiv sau de pază particulară.

Prin „persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice” se înțelege persoana din cadrul unei structuri organizatorice sau din cadrul unui organ, instituită în afara legii (autoprocimate), care își arogă regim de putere publică. De exemplu, autoritățile autoprocimate transnistrene.

Prin „orice altă persoană care acționează cu titlu oficial” se înțelege persoana care nu poate fi categorisită ca persoană publică, dar nici nu exercită, de facto, atribuțiile unei autorități publice, însă din cauza modului de instituire a activității exercitate, dobândește caracter oficial. La această categorie se atribuie spre exemplu, membrul gărzii populare. Aceasta deoarece garda populară este creată în baza deciziei autorităților administrației publice locale (art.3 alin. (1) al Legii cu privire la gărzile populare, nr. 1101 din 06.02.1997). Fiind înființată de către un exponent al autorității publice, în activitatea sa de asigurare

a securității și apărării intereselor legitime ale cetățenilor, de susținere pe toate căile a organelor de drept în acțiunile de menținere a ordinii publice, de prevenire și reprimare a infracțiunilor și contravențiilor, membrii gărzii populare acționează cu titlu oficial.

Prin „orice altă persoană care acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei persoane care acționează cu titlu oficial” se înțelege acel particular care acționează în baza unei inițiative consimțite, indiferent cui aparține această inițiativă – persoanei care dispune de titlu oficial sau particularului.

2.2 Elemente constitutive ale infracțiunii de tortură (art.166¹ alin.(3) din Codul penal)

1. Obiectul infracțiunii de tortură, ca și în cazul infracțiunii de tratament inuman sau degradant, are un caracter dualist.

Obiectul juridic principal este reprezentat de relațiile sociale cu privire la demnitatea persoanei. Aceasta deoarece, ca și tratamentul inuman sau degradant, tortura face parte de asemenea din categoria relexorilor tratamente ce subzistă într-un comportament reprobabil ce aduce atingere gravă demnității umane.

Obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a unei persoane.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(3) din Codul penal poate să existe doar în eventualitatea în care fapta prejudiciabilă se manifestă prin provocarea unei dureri sau suferințe fizice puternice unei persoane. În acest caz, entitatea materială asupra căreia se îndreaptă fapta prejudiciabilă de provocare a unei dureri sau suferințe fizice puternice este corpul persoanei. Dimpotrivă, dacă fapta prejudiciabilă ia forma provocării unei suferințe psihice puternice unei persoane, psihicul uman este obiectul influențării nemijlocite infracționale și, de vreme ce acesta este lipsit de corporalitate, în ipoteza respectivă obiect material nu există.

Victima infracțiunii de tortură poate fi:

1. persoana aflată în dependență față de făptuitor, care este supusă unor măsuri de constrângere având la bază exercițiul autorității publice, fiindu-i efectiv aplicată tortura;
2. persoana supusă unei constrângeri psihice din cauza aplicării torturii unei alte persoane. În ipoteza respectivă, victimă a infracțiunii (persoana terță) se atestă în măsura în care există o persoană efectiv torturată.

2. Latura obiectivă a infracțiunii de tortură are următoarea structură:

- **Fapta prejudiciabilă** se manifestă printr-o acțiune sau inacțiune de provocare a unei dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice, unei persoane;
- **Urmarea infracțională** presupune durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică, provocată unei persoane;
- **Legătura de cauzalitate** dintre fapta prejudiciabilă și urmarea prejudiciabilă.

În fond, din punct de vedere structural, latura obiectivă a infracțiunii de tortură este asemănătoare cu latura obiectivă a infracțiunii de tratament inuman sau degradant, cu particularitatea că infracțiunea prevăzută la art.166¹ alin.(3) din Codul penal implică un rezultat infracțional mai grav decât cel de la art.166¹ alin.(1) din Codul penal. Or, așa cum stabilește legiuitorul, în cazul infracțiunii de tortură, durerea sau suferința trebuie să fie puternică.

Dat fiind similitudinea dintre faptele prejudiciabile prevăzute la alin.(1) art.166¹ din Codul penal și cea de la art.166¹ alin. (3) din Codul penal, interpretările *supra* referitoare la categoriile de acțiuni și inacțiuni sînt valabile și pentru infracțiunea de tortură. De asemenea, noțiunile „durere” și „suferință” ce au fost elucidate în contextul infracțiunii prevăzută la art.166¹ alin. (1) din Codul penal comportă același înțeles.

Delimitînd infracțiunea prevăzută la art.166¹ alin. (1) din Codul penal și cea de la art.166¹ alin. (3) din Codul penal, subiecții oficiali de aplicare la modul concret a legii penale trebuie să se conducă de așa-numitul „prag” sau nivel minim de severitate. Astfel, există o scală graduală ierarhizată, potrivit căreia tortura reprezintă cea mai gravă formă a relexor tratamente, fiind urmată de tratamentul inuman, după care se situează și tratamentul degradant. Astfel, nivelul durerilor sau suferințelor fizice ori psihice cauzate victimei în cazul torturii se situează pe o scară mai mare decât în cazul tratamentului inuman și, implicit, al celui degradant. De aceea, urmarea prejudiciabilă – ca cel mai esențial criteriu de delimitare între infracțiunea prevăzută la art.166¹ alin.(1) din Codul penal și cea de la art.166¹ alin. (3) din Codul penal, trebuie să fie examinată cu implicarea activă și nemijlocită a victimei.

Deoarece „pragul de gravitate” presupune o apreciere relativă prin esența sa, subiecții oficiali de aplicare la modul concret a legii penale, urmează să se conducă de mai multe circumstanțe, care, luate în ansamblu, pot fi apreciate ca întrunind trăsăturile nivelului de gravitate. În special, aceste circumstanțe se referă la: intensitatea acțiunii sau inacțiunii de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane; durata aplicării acestora; efectele faptei asupra fizicului și psihicului persoanei; mijloacele aplicabile; metoda de operare; ambianța acțiunii sau inacțiunii de cauzare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice, unei persoane; sexul; vîrsta; starea de sănătate a victimei etc. Toate în ansamblu pot să ne ilustreze dacă durerea sau suferința este sau nu puternică. Deci, pentru a fi „puternică”, durerea sau suferința trebuie să atingă un nivel de intensitate și atrocitate. De regulă, corespunderea acestor cerințe este rezultatul unei fapte cu efect puternic sau al cumulării de către făptuitor a mai multor acțiuni sau inacțiuni, săvîrșite cu intenție unică și cu un singur scop.

Conform jurisprudenței Curții Europene, dar și jurisprudenței naționale, la tortură se atribuie următoarele modalități faptice: spînzurătoarea palestiniană; șocuri electrice; falaka; violul, acțiunile violente cu caracter sexual (homosexualitatea și satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse); îmbrăcarea pe cap a măștii antigaz, cu blocarea pătrunderii aerului; atîrnarea victimei între două mese cu ajutorul unei bare de la un cuier metalic; legarea mîinilor și picioarelor la spate și suspendarea victimei de o bară metalică; plasarea sîrmelor de metal pe urechi sau alte părți ale corpului și electrocutarea cu sau fără stropirea victimei cu apă; lovituri grave, combinate cu refuzarea îngrijirii medicale; simularea unei execuții etc.

Infrațiunea de tortură (art.166¹ alin. (3) din Codul penal) este materială. Ea se consumă din momentul producerii durerii sau suferinței puternice, fizice ori psihice.

Ca și în cazul infrațiunii de tratamente inumane sau degradante, metoda, modul, locul, timpul, ambianța, mijlocul comiterii infrațiunii nu constituie semne obligatorii ale laturii obiective a infrațiunii de tortură. Nici instrumentele infrațiunii nu au relevanță la încadrare, cu excepția cazului când tortura se comite prin folosirea armei, a instrumentelor speciale sau altor obiecte adaptate în acest scop. În această ipoteză se impune încadrarea juridică a faptei în conformitate cu art.166¹ alin. (4) lit. d) din Codul penal.

3. Latura subiectivă a infrațiunii de tortură se caracterizează prin intenție. De remarcat că, spre deosebire de tratamentul inuman sau degradant, în cazul infrațiunii de tortură numai intenția directă, nu și cea indirectă, reflectă atitudinea făptuitorului față de fapta prejudiciabilă. Or, conform instrumentarului juridico-penal în vigoare, și anume: modul de descriere a scopului și motivului infrațiunii prevăzute la art.166¹ alin.(3) din Codul penal, rezultă că fie scopul, fie motivul infrațiunii constituie semne secundare obligatorii ale laturii subiective.

Inserarea unui scop și a unui motiv special în conținutul constitutiv al infrațiunii prevăzute la art.166¹ alin.(3) din Codul penal reflectă caracterul determinat al conduitei infraționale, considerent din care infrațiunea de tortură poate fi comisă doar cu intenție directă. Mai mult ca atât, prezența unui scop sau a unui motiv special ne mărturisește despre caracterul hotărât al faptei, care nu este un scop ori un motiv în sine, ci un mijloc de atingere a rezultatului final. Acest rezultat, precum și însăși fapta și urmările prejudiciabile, ca mijloc de atingere a scopului propus sau a motivului de operare, sînt dorite de către făptuitor. De aceea, scopul sau motivul special al faptei este compatibil doar cu intenția directă.

Deoarece scopul sau motivul infrațiunii de tortură reprezintă condiția obligatorie de survenire a răspunderii penale în conformitate cu art.166¹ alin.(3) din Codul penal, acestea trebuie să constituie obiect al probatoriului.

Scopul infrațiunii de tortură are un caracter tripartit alternativ:

1. Obținerea de la persoana supusă torturii sau de la o persoană terță a unor informații sau mărturisiri;
2. Pedepsirea pentru un act pe care persoana supusă torturii sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis;
3. Intimidarea sau exercitarea presiunii asupra persoanei supusă torturii sau asupra unei terțe persoane.

Motivul infrațiunii de tortură se bazează pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea: gen, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de orice altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, handicap, vîrstă, orientare sexuală, stare civilă, situație familială etc. Existența unui alt motiv decît cel discriminator (de exemplu, interesul material, motivul sadic etc.) nu caracterizează profilul infrațiunii de tortură. Astfel, dacă motivul infrațiunii nu este fundamentat pe una dintre formele de discriminare ori nu se acționează în baza

unuia dintre cele trei scopuri, se consideră că fapta nu întrunește elementele componenței infracțiunii; or, lipsește latura subiectivă.

În același timp, încadrarea juridică a faptei potrivit art.166¹ alin.(3) din Codul penal nu este condiționată de realizarea scopului infracțiunii sau a motivului infracțiunii. Aceasta înseamnă ca în momentul comiterii acțiunii sau inacțiunii de provocare a unei dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice, unei persoane, făptuitorul trebuie doar să urmărească unul dintre cele trei scopuri sau să opereze în baza unui motiv bazat pe orice formă de discriminare. Realizarea efectivă a scopului ori satisfacerea motivului infracțiunii va fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei.

4. Subiectul infracțiunii de tortură este persoana fizică responsabilă care în momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Ca și în cazul infracțiunii de tratament inuman sau degradant, infracțiunea de tortură implică un subiect calificat (special): 1) persoana publică; 2) persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; 3) orice altă persoană care: a) acționează cu titlu oficial; b) acționează cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane. Toate interpretările referitoare la subiectul infracțiunii de tratament inuman sau degradant sînt valabile și pentru subiectul infracțiunii de tortură.

2.3 Elemente circumstanțiale agravante ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant (art.166¹ alin.(2) și (4) din Codul penal)

a) săvîrșite cu bună-știință asupra unui minor sau asupra unei femei gravide ori profitînd de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor (art.166¹ alin.(2) lit.a) și alin.(4) lit.a) din Codul penal)

În raport cu circumstanța agravantă prevăzută la art.166¹ alin.(2) lit a) și art.166¹ alin. (4) lit.a) din Codul penal, distingem trei modalități normative:

1. săvîrșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unui minor;
2. săvîrșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unei femei gravide;
3. săvîrșirea infracțiunii profitînd de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

În cazul tuturor acestor modalități, victima are calități speciale: minor, femeie gravidă sau persoană care se află în stare de neputință cunoscută sau evidentă pentru făptuitor, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

În raport cu primele două modalități, pentru a opera agravanta respectivă, este necesară și obligatorie întrunirea următoarelor două cerințe cumulative:

- *cerință obiectivă*: victima să aibă calitatea cerută de lege (să fie minor sau femeie gravidă);
- *cerință subiectivă*: făptuitorul să manifeste bună-știință în privința calității speciale a victimei.

Termenul „minor” vizează persoana din momentul nașterii și pînă la împlinirea vârstei de 18 ani, fără a se face o distincție în raport cu discernămintul victimei.

Termenul „femeie gravidă” presupune femeia din momentul concepției pînă la momentul începerii nașterii, fără vreo deosebire în raport cu termenul de gestație sau cauza sarcinii: naturală sau artificială (fecundarea artificială sau implantarea embrionului).

Sintagma „cu bună-știință” presupune că făptuitorul cunoaște cu certitudine calitatea specială a victimei. Dacă făptuitorul prezumă calitatea specială a victimei (nu cunoștea cu certitudine despre minoritatea sau gravitatea victimei), cerința subiectivă nu va fi întrunită și, în virtutea principiului incriminării subiective, agravanta aceasta nu-i poate fi imputată făptuitorului. Dacă făptuitorul se află în eroare în privința minorității sau gravității victimei, adică are certitudinea că victima este minor sau femeie gravidă, dar *de facto* aceasta nu corespunde realității, soluția de încadrare este: art.27 și art.166¹ alin. (2) lit.a) din Codul penal sau art.27 și art.166¹ alin.(4) lit.a) din Codul penal. Justificarea soluției tentativei la circumstanța agravantă rezidă în caracterul cumulativ al celor două cerințe înaintate de legiuitor: cerința de ordin obiectiv și cerința de ordin subiectiv. Deoarece condiția obiectivă este neglijată, adică nu se atestă, în pofida existenței condiției subiective, agravanta fapt consumat nu va putea fi reținută. Aceasta este soluția optimă, deoarece tentativa în cazul circumstanței agravante este mai periculoasă decît varianta-tip a infracțiunii de tortură, tratamente inumane ori degradante în forma ei consumată.

În definitiv, modalitatea a treia – săvîrșirea infracțiunii profitînd de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor, presupune îndeplinirea cumulativă a două cerințe:

- *cerința obiectivă*: victima să se afle într-o stare de neputință;
- *cerința subiectivă*: făptuitorul să profite de această stare pentru a săvîrși tortura, tratamentul inuman sau degradant.

Prin „stare de neputință” se are în vedere incapacitatea victimei de a se apăra din cauza nefuncționării totale sau parțiale a conștiinței ori a stării sale fizice sau psihice precare.

Conform textului legii de la art.166¹ alin.(2) lit.a) și art.166¹ alin.(4) lit.a) din Codul penal, starea fizică sau psihică precară a victimei o reprezintă boala, handicapul fizic sau psihic, alți factori (de exemplu, în unele cazuri, starea de ebrietate). De asemenea, la alți asemenea factori cauzali se pot raporta: vârsta înaintată, vârsta fragedă, nefuncționarea totală sau parțială a conștiinței (de exemplu, somnul). În toate cazurile de acest gen, este important ca victima, aflîndu-se în această stare, să nu se poată apăra, și nici riposta făptuitorului.

Nu are relevanță cui i se datorează starea de neputință: făptuitorului, victimei însăși sau unei terțe persoane. Însă dacă făptuitorul, care a planificat din timp torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant, aduce victima în stare de neputință (pe calea imobilizării prin legare, aplicarea cătușelor, aplicarea loviturilor etc.), atunci cele comise reprezintă metoda de săvîrșire a infracțiunii specificate la art.166¹ alin.(1) și art.166¹ alin. (3) din Codul penal, fără a constitui temei de agravare a răspunderii penale.

Profitarea de starea de neputință presupune cunoașterea de către făptuitor a condiției precare a victimei și hotărîrea acestuia de a se folosi de această stare a victimei, în vederea

comiterii infracțiunii, pe cînd certitudinea făptuitorului nu presupune neapărat și o profitare de această stare. Prin aceasta se deosebește cea de-a treia modalitate normativă în raport cu primele două modalități prevăzute la art.166¹ alin.(2) lit.a) și art.166¹ alin.(4) lit.a) din Codul penal.

**b) săvîrșite asupra a două sau a mai multor persoane
(art.166¹ alin.(2) lit.b) și alin.(4) lit.b) din Codul penal)**

Circumstanța agravantă de la art.166¹ alin.(2) lit.b) și art.166¹ alin.(4) lit.b) din Codul penal desemnează o pluralitate de victime. Pentru a opera circumstanța respectivă, făptuitorul trebuie să manifeste o intenție unică în raport cu torturarea, supunerea la tratament inuman sau degradant a cel puțin două persoane, indiferent dacă această intenție se realizează simultan sau consecutiv. De asemenea, intenția de torturare, cauzare de daune sau suferințe, fizice sau psihice ce constituie tratament inuman sau degradant a două sau a mai multor persoane, trebuie să se formeze în conștiința făptuitorului pînă la torturarea sau supunerea la tratament inuman sau degradant a primei victime sau în procesul de torturare ori supunere la tratament inuman sau degradant a primei victime. Dacă fapta este săvîrșită după ce a fost depășit acest moment, cele săvîrșite vor constitui un concurs de infracțiuni.

Aplicarea răspunderii penale în conformitate cu circumstanța agravantă de la art.166¹ alin.(2) lit.b) și alin.(4) lit.b) din Codul penal ține de realizarea integrală a intenției de a tortura, de a supune la tratament inuman sau degradant două sau mai multe persoane. În cazul realizării parțiale a intenției, se va aplica răspunderea în conformitate cu art.27 și art.166¹ alin.(2) lit.b) din Codul penal sau, după caz, art.27 și art.166¹ alin.(4) lit.b) din Codul penal: făptuitorul a încercat să tortureze sau să supună tratamentul inuman sau degradant două sau mai multe persoane, însă, din cauze independente de voința lui, nu a fost torturată, supusă tratamentul inuman sau degradant nici una din ele; făptuitorul a încercat să tortureze sau să supună tratamentul inuman sau degradant două sau mai multe persoane, însă, din cauze independente de voința lui, a fost torturată, supusă tratamentul inuman sau degradant numai una din acestea etc.

**c) săvîrșite de două sau de mai multe persoane
(art.166¹ alin.(2) lit.c) și alin.(4) lit.c) din Codul penal)**

Circumstanța agravantă de la art.166¹ alin.(2) lit.c) și alin.(4) lit.c) din Codul penal desemnează o circumstanță obiectivă, constituind o pluralitate de făptuitori. Agravarea răspunderii penale în ipoteza tratamentul inuman sau degradant și în ipoteza torturii săvîrșite de două sau mai multe persoane se fundamentează pe ideea unificării eforturilor a cîtorva persoane, care își concentrează activitatea prejudiciabilă în vederea realizării intenției infracționale.

Deoarece infracțiunea de tratament inuman sau degradant (art.166¹ alin.(1) din Codul penal), și infracțiunea de tortură (art.166¹ alin.(3) din Codul penal) constituie infracțiuni cu componentă specială, circumstanța agravantă „săvîrșite de două sau de mai multe persoane” va opera doar în cazul în care pluralitatea de făptuitori va întruni cerințele subiectului special al infracțiunii. O persoană, care nu are semnele subiectului infracțiunii

cu componență specială, așa cum este cazul infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant, nu poate săvârși respectivele infracțiuni.

Urmează să aplicăm răspunderea penală în baza acestei circumstanțe agravante, dacă tortura, tratamentul inuman sau degradant au fost săvârșite de cel puțin două persoane. În funcție de calitatea lor, putem distinge următoarele configurații de ipoteze:

- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, ambele sînt agenți ai statului (persoane ce țin de autoritățile publice ale statului): persoana publică; persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; orice altă persoană care acționează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofițer de urmărire penală împreună cu un polițist);
- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, una este agent al statului (persoana care ține de autoritățile publice ale statului): persoana publică; persoana care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice; orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, împreună cu un particular care acționează cu consimțămîntul expres sau tacit al unor persoane care acționează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către un ofițer de urmărire penală împreună cu un particular, avînd calitatea procesuală de parte vătămată);
- realizarea laturii obiective a infracțiunii de către cel puțin două persoane, dintre care, ambele nu fac parte din autoritățile publice ale statului, deci sînt particulari care acționează cu consimțămîntul expres sau tacit al unor persoane care acționează cu titlu oficial (de exemplu, realizarea laturii obiective de către doi deținuți care acționează cu consimțămîntul expres sau tacit al persoanei din efectivul de trupă și corpul de comandă al sistemului penitenciar).

Persoanele care au contribuit la săvîrșirea infracțiunii numai în calitate de organizatori, instigatori sau complici nu pot cădea sub incidența circumstanței agravante „de două sau mai multe persoane”. Acestea vor răspunde pentru participare la infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant, în baza art.42 alin. (3), (4) sau (5) din Codul penal.

d) săvîrșite prin folosirea armei, instrumentelor speciale sau a altor obiecte adaptate acestui scop (art.166¹ alin.(2) lit. d) și alin.(4) lit.d) din Codul penal)

Subiecții oficiali de aplicare în mod concret a legii penale urmează să stabilească, în concordanță cu art.129 alin.(1) din Codul penal, coroborat cu prevederile Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.130 din 08.07.2012, precum și în baza raportului de expertiză, dacă entitatea folosită în cadrul faptelor de tortură, tratament inuman ori degradant reprezintă sau nu o armă, iar în prezența unor temeieri legale, acțiunile persoanei care a aplicat arma în procesul comiterii infracțiunii prevăzute la art.166¹ din Codul penal, trebuie calificate suplimentar conform art.290 din Codul penal. Concursul de infracțiuni dintre cele două fapte este posibil în cazul în care instrumentul aplicabil a fost apreciat ca fiind o armă de foc, cu excepția armei de vînătoare cu țeavă lisă, pentru care făptuitorul nu dispunea de autorizație.

În conformitate cu art.2 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „armă” trebuie de înțeles obiectul sau dispozitivul, conceput sau adaptat, prin

care un plumb, un glonț ori un alt proiectil sau o substanță nocivă gazoasă, lichidă ori în altă stare, pot fi descărcate cu ajutorul unei presiuni explozive, gazoase sau atmosferice ori prin intermediul unor alți agenți propulsori, în măsura în care se regăsește în una din categoriile prevăzute la anexa nr.1 a Legii. Tipul de armă nu are importanță la reținerea agravantelor de la art.166¹ alin.(2) lit d) ori alin.(4) lit.d) din Codul penal, motiv din care oricare dintre tipurile de arme, enumerate la anexa nr.1 a Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, pot constitui instrumente aplicate în contextul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant.

Pe lângă armă, ca instrument de comitere a torturii, tratamentului inuman sau degradant, răspunderea penală se va agrava și atunci când se va face uz de instrumente speciale sau de obiecte adaptate în acest scop. Astfel, prin instrumente speciale destinate torturării sau tratamentului inuman sau degradant înțelegem obiectele speciale (uneltele, dispozitivele sau aparatele) care prin natura lor dispun de calități vulnerante constructive, de exemplu: dispozitive pentru șocuri electrice (baston electric, cătușe cu șocuri electrice); cătușe și sprayuri cu substanțe chimice; scaunul metalic înzestrat cu ace menite să străpungă pielea fără a produce, însă, răni letale; cușcă de metal, dotată pe interior cu un sistem complicat de ace care, odată cu închiderea ușii, pătrund în corpul victimei, penetrând membrele, abdomenul, pieptul fără a-i provoca decesul etc.

Drept obiecte adaptate pentru comiterea torturii, tratamentului inuman sau degradant pot fi considerate obiectele (uneltele, dispozitivele sau aparatele) care prin natura lor nu dispun de calități vulnerante, însă, suportînd o transformare și o ajustare din timp sau nemijlocit în timpul comiterii faptei prejudiciabile, au obținut atare calități, devenind periculoase pentru integritatea fizică sau psihică a persoanei. La această categorie pot fi menționate: un segment al unui furtun de cauciuc, în interiorul căruia a fost turnat plumb sau fier; o butelie de plastic umplută cu apă; cablu la care a fost atașat un mîner etc.

e) săvîrșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu funcție de demnitate publică (art.166¹ alin.(2) lit.e) și alin.(4) lit.e) din Codul penal)

În conformitate cu prevederile art.123 alin.(1) din Codul penal, prin „persoană cu funcție de răspundere” se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Coraportul dintre noțiunea „persoană cu funcție de răspundere”, definită în art.123 alin.(1) din Codul penal, și noțiunea „persoană publică”, definită în art.123 alin.(2) din Codul penal, este de tip parte-întreg; or, conținutul noțiunii „persoană publică” este atotcuprinzător. Astfel, orice persoană cu funcție de răspundere este, implicit, o persoană publică, însă nu orice persoană publică este neapărat o persoană cu funcție de răspundere. În virtutea paralelismului existent, prioritate va avea întregul (persoana publică). Deci, atunci când făptuitorul este o persoană publică, fiind în același timp persoană cu funcție de răspundere, fapta va fi calificată în baza variantei-tip (art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau art.166¹ alin.(3) din Codul penal).

Circumstanța agravantă de la art.166¹ alin.(2) lit.e) din Codul penal și art.166¹ alin.(4) lit.e) din Codul penal își va găsi aplicabilitate doar atunci când făptuitorul va fi persoană cu funcție de demnitate publică. Potrivit art.123 alin.(3) din Codul penal, prin „persoană cu funcție de demnitate publică” se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, în condițiile legii; consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale. De asemenea, lista persoanelor cu funcție de demnitate publică se regăsește și în Anexa Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcție de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010. Este de menționat că între art.123 alin.(3) din Codul penal și Anexa menționată există inconsecvențe legislative. De exemplu, în acord cu art.123 alin.(3) din Codul penal, consilierul local este catalogat ca fiind persoană cu funcție de demnitate publică. În schimb, în Anexa Legii privind statutul persoanelor cu funcție de demnitate publică, nu există mențiunea că consilierul local este o funcție de demnitate publică. La fel, potrivit Anexei sus-menționate, prim-adjunctul Procurorului General, adjunctul Procurorului General, procurorii de toate nivelurile sînt specificați ca fiind persoane cu funcție de demnitate publică. În contrast, aceștia nu sînt consemnați în art.123 alin.(3) din Codul penal; or, prim-adjunctul Procurorului General, adjunctii Procurorului General și procurorii de toate nivelurile sînt investiți în funcție de către Procurorul General, la propunerea Consiliului Superior al Procurorilor (art.40 alin.(3) și (4) al Legii cu privire la procuratură, nr.294 din 25.12.2008), nu de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, așa cum este specificat în art.123 alin.(3) din Codul penal. În prezența unor astfel de disensiuni legislative, prioritate are accepțiunea de persoană cu funcție de demnitate publică din art.123 alin.(3) din Codul penal. Aceasta deoarece, potrivit art.4 alin.(2) din Legea privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001, actul legislativ trebuie să fie în concordanță cu sistemul de codificare și unificare a legislației.

f) care din imprudență au cauzat o vătămare gravă sau medie integrității corporale sau sănătății (art.166¹ alin.(2) lit.f) și alin.(4) lit.f) din Codul penal)

În contextul acestei circumstanțe agravante, distingem o pluralitate de urmări prejudiciabile: *urmări prejudiciabile primare* care sînt succedate de *urmări prejudiciabile secundare*. Urmările primare sînt acele consecințe efective care caracterizează tortura (dureri sau suferințe puternice, fizice sau psihice) sau tratamentul inuman sau degradant (dureri sau suferințe fizice sau psihice), pe cînd urmările secundare se manifestă prin vătămare gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății. Față de urmările primare făptuitorul manifestă intenție, iar față de urmările secundare făptuitorul manifestă imprudență, exprimată în neglijență sau în încredere exagerată. Deci, infracțiunea dispune de două forme de vinovăție.

Subiecții oficiali de aplicare în mod concret a legii penale urmează să stabilească, în concordanță cu criteriile (indicatorii) **vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății** (pericolul pentru viață; pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori

încetarea funcționării acestuia; boală psihică; altă vătămare a sănătății, însoțită de pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă; întreruperea sarcinii; desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente) sau indicatorii **vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății** (lipsa pericolului pentru viață; lipsa urmărilor prejudiciabile caracteristice pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății; dereglarea îndelungată a sănătății; pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă), în ambele cazuri de vătămare, coroborându-le cu prevederile pct.26-70 ale Regulamentului Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003, precum și în baza raportului de expertiză medico-legală sau, după caz, în baza raportului de examinare medico-legală, dacă atare consecințe cuprind sfera de incidență a vătămării grave sau medii a integrității corporale sau sănătății.

Dacă, săvârșind tortura, tratamentul inuman sau degradant, făptuitorul a cauzat intenționat vătămare gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, cele comise trebuie calificate prin concurs: art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau art.166¹ alin.(3) din Codul penal și art.151 ori, după caz, art.152 din Codul penal.

g) care din imprudență au cauzat decesul persoanei sau sinuciderea acesteia (art.166¹ alin.(2) lit.g) și alin.(4) lit.g) din Codul penal)

În raport cu urmările prejudiciabile care se subscriu circumstanței agravante de la art.166¹ alin.(2) lit.g) și alin.(4) lit.g) din Codul penal, făptuitorul manifestă imprudență, exprimată în neglijență sau în încredere exagerată. Deci, infracțiunea dispune de două forme de vinovăție. Dacă, săvârșind tortură, tratament inuman sau degradant, făptuitorul a lipsit intenționat victima de viață, cele comise trebuie calificate prin concurs: art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau art.166¹ alin.(3) din Codul penal și art.145 din Codul penal.

2.4 Delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.166¹ din Codul penal de unele fapte penale conexe și soluționarea problemei concursului de infracțiuni sau a concurenței normelor în raport cu infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant

Cele mai evidente similitudini le are tortura, tratamentul inuman sau degradant cu infracțiunea de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal). Constrângerea reprezintă punctul de convergență dintre infracțiunile luate în vizor, indiferent de rolul pe care îl îndeplinește aceasta în cadrul componenței infracțiunii. În cazul infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal, constrângerea reprezintă modalitatea normativă a acțiunii prejudiciabile, pe când în cazul infracțiunilor prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal și art.166¹ alin.(3) din Codul penal, constrângerea derivă din profilul faptei prejudiciabile, neavînd însă o natură explicită în norma de incriminare; or, acțiunea de provocare a unei dureri sau suferințe, fizice sau psihice (puternice), unei persoane nu este altceva decît o modalitate specifică a constrîngerii.

Distincția dintre art.166¹ din Codul penal și art.309 din Codul penal rezidă în:

— **calitatea specială a subiectului infracțiunii**, care reprezintă o categorie mai îngustă în cazul infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal. Deși pot fi persoane publice sau persoane cu funcție de demnitate publică, asemeni infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, subiecții infracțiunii de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal) pot fi doar: persoana care constată infracțiunea; ofițerul de urmărire penală; procurorul, judecătorul.

— **calitatea specială a victimei infracțiunii** în cazul art.309 din Codul penal este mai restrânsă decât în cazul infracțiunii prevăzute la art.166¹ din Codul penal. Conform dispoziției art.309 din Codul penal, cercul victimelor se rezumă la: bănuț, învinut, inculpat, victimă (în sens procesual), parte vătămată, martor, parte civilă, parte civilmente responsabilă, expert, traducător, interpret.

— **latura obiectivă** este cu mult mai îngustă în cadrul art.309 din Codul penal. Aceasta deoarece, spre deosebire de infracțiunea prevăzută la art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau cea de la alin.(3) art.166¹ din Codul penal, fapta prejudiciabilă poate să fie exprimată doar prin acțiune. Această acțiune este singulară, fiind desemnată prin termenul „constrângere”. Amenințarea și alte acte ilegale îndeplinesc rolul de metodă de comitere a infracțiunii, astfel încât metoda constituie un semn secundar obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.309 din Codul penal. De remarcat că, aplicarea violenței nu poate să constituie o metodă de comitere a infracțiunii de constrângere de a face declarații (art.309 din Codul penal); or, în sensul art.309 din Codul penal, aplicarea violenței nu constituie o varietate a metodei „alte acte ilegale”. Această afirmație se fundamentează pe interpretarea istorică a legii penale. Pînă la intervenția Legii nr.252 din 08.11.2012, aplicarea violenței constituia circumstanță agravantă a numitei incriminări, prevăzută la art.309 alin.(2) lit.a) din Codul penal. După intervenția Legii nr.252 din 08.11.2012, art.309 alin.(2) din Codul penal a fost abrogat. Acest amendament însă nu a lărgit varietățile metodei „alte acte ilegale”. Acestea rămîn în continuare acțiuni avînd un substrat psihologic și/sau informațional (hipnoza, tehnica influențării psihologice graduale sau lingvistice, care au menirea de a dezorienta persoana etc.).

— **componenta infracțiunii** prevăzută la art.309 din Codul penal este una formală, pe cînd în cazul celei de la art.166¹ din Codul penal este materială. De aceea, structura laturii obiective și, implicit, momentul de consumare a infracțiunii este cel mai relevant criteriu de demarcare a numitelor fapte. Dacă în cazul constrîngerii de a face declarații (art.309 din Codul penal) infracțiunea se consumă din momentul constrîngerii victimei, atunci în cazul tratamentului inuman sau degradant (art.166¹ alin.(1) din Codul penal) infracțiunea se consumă din momentul survenirii durerii sau suferinței fizice ori psihice, iar în cazul torturii (art.166¹ alin.(3) din Codul penal), din momentul survenirii durerii sau suferinței puternice, fizice ori psihice.

Astfel, supunerea la măsuri de constrîngere prin amenințare a unei persoane aflată în dependență față de făptuitor, avînd la bază exercițiul autorității publice, fiind: persoană care constată infracțiunea, ofițer de urmărire penală, procuror sau judecător, urmează să fie

calificată în baza art.309 din Codul penal, dacă nu vor exista consecințele prejudiciabile prevăzute la art.166¹ alin.(1) sau art.166¹ alin.(3) din Codul penal.

— *latura subiectivă* prezintă diferențe pe fundalul tipului de intenție. Sub acest aspect, distingem diferențe dintre infracțiunea de tratament inuman sau degradant (art.166¹ alin.(1) din Codul penal) care poate fi comis atât cu intenție directă, cât și indirectă, pe când în cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), fapta se comite doar cu intenție directă. De reținut că, atât în cazul torturii (art.166¹ alin.(3) din Codul penal), cât și în cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), infracțiunea se comite cu un scop special. În cazul constrângerii de a face declarații (art.309 din Codul penal), scopul poate fi: de a face victima să facă declarații; de a face victima să încheie un acord de recunoaștere a vinovăției; de a face victima să tragă o concluzie; de a face victima să traducă incorect; de a face victima să interpreteze incorect. Este adevărat că unele dintre aceste scopuri se suprapun cu unele dintre scopurile enumerate în dispoziția art.166¹ alin.(3) din Codul penal. Bunăoară, scopul obținerii de la o persoană a unor informații sau mărturisiri prevăzute la art.166¹ alin.(3) din Codul penal coincide cu scopul de a face victima să facă declarații, scop inserat la art.309 din Codul penal. În acest caz, subiectul oficial de aplicare în concret a legii penale se va axa pe elementele constitutive obiective, în special, trebuie să se examineze dacă conduita făptuitorului avînd la bază exercițiul autorității publice a cauzat sau nu anumite urmări prejudiciabile, care afectează integritatea fizică sau psihică a persoanei.

În alt context, tortura, tratamentul inuman sau degradant reprezintă un caz particular de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu, faptă incriminată de art.328 din Codul penal. Deci, infracțiunile prevăzute la art.166¹ alin.(1) din Codul penal și art.166¹ alin.(3) din Codul penal reprezintă norme speciale în raport cu excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 din Codul penal) și, în esență, concretizează modalitatea faptică de depășire în mod vădit a limitelor drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege unei persoane publice sau unei persoane cu funcție de demnitate publică. De aceea, apelînd la regula de la art.116 alin.(2) din Codul penal, în cazul concurenței dintre norma generală și cea specială, se aplică numai norma specială, adică numai alin.(1) art.166¹ din Codul penal sau, după caz, art.166¹ alin.(3) din Codul penal. Această concurență se impune în cazul în care tortura, tratamentul inuman sau degradant se comit doar prin acțiune, nu și prin inacțiune; or, fapta prejudiciabilă incriminată la art.328 din Codul penal nu poate să se manifeste prin omisiune.

Concursul ideal de infracțiuni nu poate fi dintre art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau, după caz, art.166¹ alin.(3) din Codul penal, pe de o parte, și art.328 din Codul penal, pe de altă parte. Această stare de lucruri însă nu exclude posibilitatea ca art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau, după caz, art.166¹ alin.(3) și art.328 din Codul penal să formeze un concurs real de infracțiuni.

Dat fiind faptul că infracțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant reprezintă fapte prejudiciabile ce se manifestă în aplicarea violenței, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale vor acorda o atenție deosebită rezultatelor acestor acte de violență. Astfel, dacă pe lângă urmarea prejudiciabilă presupunînd durerea sau suferința fizică sau

psihică (urmare prejudiciabilă a art.166¹ alin.(1) din Codul penal) sau durerea sau suferința puternică, fizică ori psihică, (urmare prejudiciabilă a art.166¹ alin.(3) din Codul penal) mai există și alte urmări prejudiciabile, de exemplu: vătămarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății, față de care făptuitorul manifestă intenție, cele comise vor alcătui un concurs de infracțiuni: art.151 (cu excepția alin.(2) lit.e) ori art.152 (cu excepția alin.(2) lit.f) și art.166¹ alin.(1) din Codul penal sau, respectiv, art.166¹ alin.(3) din Codul penal. Aceasta deoarece se impun atâtea infracțiuni câte conținuturi constitutive independente au fost realizate. Deoarece prejudiciul cauzat sănătății nu caracterizează profilul infracțiunilor de tortură, tratamentul inuman sau degradant, prin aplicarea soluției concursului de infracțiuni nu se va încălca principiul *non bis in idem*. De exemplu, edentația totală (îndepărtarea traumatică a tuturor dinților) în lipsa unui preparat anestezic impune pe lângă durere puternică (urmare prejudiciabilă a infracțiunii de tortură) și o vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății, avînd ca indicator dereglarea îndelungată a sănătății. Deci va fi aplicat concursul de infracțiuni dintre art.166¹ alin.(3) și art.152 din Codul penal.

Dacă în ipoteza împiedicării ilegale a desfășurării mitingului, demonstrației, manifestației, procesiunii sau oricărei altei întruniri însoțită de violență nepericuloasă pentru viață sau sănătate, făptuitorul aplică tortura, tratamentul inuman sau degradant, atunci cele comise trebuie calificate prin concurs de infracțiuni, și anume: art.166¹ și art.184 alin.(1) lit.c) din Codul penal. Aceasta deoarece violența nepericuloasă pentru viață sau sănătate se concretizează în leziuni fără antrenarea prejudiciului sănătății, în sensul pct.74 al Regulamentului Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003, afectînd integritatea corporală a persoanei, pe cînd în cazul torturii, tratamentul inuman sau degradant, este lezată integritatea fizică sau psihică a persoanei, ca urmare a durerii sau suferinței (puternice) fizice ori psihice. Deci, pluralitatea de urmări prejudiciabile implică pluralitatea de infracțiuni sub forma concursului de infracțiuni. Cu atît mai mult se impune concursul de infracțiuni dintre art.166¹ și art.184 alin.(2) lit.b) din Codul penal, în cazul în care tortura, tratamentul inuman sau degradant se aplică în contextul împiedicării ilegale a desfășurării mitingului, demonstrației, manifestației, procesiunii sau oricărei altei întruniri însoțită de violență periculoasă pentru viață sau sănătate. Deoarece prin aplicarea violenței periculoase pentru viață sau sănătate se aduce prejudiciu sănătății, în contextul celor descrise există două urmări prejudiciabile distincte care impun un concurs de infracțiuni.

2.5 Forme și particularități ale tratamentului sancționator

Infrațiunea de tratament inuman sau degradant în varianta sa tip (art.166¹ alin.(1) din Codul penal), dar și în varianta sa agravată (art.166¹ alin.(2) din Codul penal), constituie infracțiuni grave. Infrațiunea de tortură în varianta sa tip (art.166¹ alin.(3) din Codul penal), de asemenea, este o infracțiune gravă, în schimb, în varianta sa agravată (art.166¹ alin.(4) din Codul penal) infracțiunea este deosebit de gravă. Deci, pregătirea pentru comiterea numitelor infracțiuni se pedepsește.

Din cauza limitelor de pedeapsă prevăzute de lege, pentru comiterea infracțiunii de tortură în varianta sa tip (art.166¹ alin.(3) din Codul penal), dar și în varianta sa agravată (art.166¹ alin.(4) din Codul penal), condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei (art.90 din Codul penal) nu poate fi aplicată.

În acord cu art.60 alin.(8) din Codul penal, prescripția tragerii la răspundere penală nu se aplică în raport cu infracțiunile prevăzute la art.166¹ din Codul penal în totalmente.

Amnistia poate fi aplicată doar în raport cu infracțiunea de tratament inuman sau degradant în varianta sa tip (art.166¹ alin.(1) din Codul penal). În conformitate cu art.107 alin.(3) din Codul penal, amnistia este interzisă în raport cu art.166¹ alin.(2), (3) și (4) din Codul penal.

CAPITOLUL III:

Garanțiile de procedură împotriva torturii și a tratamentelor inumane sau degradante

3.1 Garanții procesuale privind victima

3.1.1 Dreptul victimei de a depune nestingerit o plângere împotriva relelor tratamente

Conform recomandărilor internaționale, statele ar trebui să asigure o gamă largă de mijloace care să ofere persoanelor aflate în detenție sau reprezentanților acestora posibilitatea de a depune în mod confidențial reclamații cu privire la relele tratamente către autoritățile competente locale și internaționale, inclusiv către ofițerii care dețin funcții de răspundere în instituțiile guvernamentale, procurori și instanțele de judecată, organele de stat specializate, precum și la mecanismele de control și monitorizare.

Potrivit art.58 alin.(2) și (3) din Codul de procedură penală, victima are dreptul:

1. ca cererea sa să fie înregistrată imediat în modul stabil, să fie soluționată de organul de urmărire penală, iar după aceasta să fie informată despre rezultatele soluționării;
2. să primească de la organul de urmărire penală un certificat despre faptul că ea s-a adresat cu o cerere sau o copie de pe procesul-verbal despre cererea orală;
3. să se adreseze cu o cerere suplimentară;
4. să primească un certificat despre înregistrarea cererii sale și începerea urmăririi penale sau copie de pe ordonanța de neîncepere a urmăririi penale.

În cauza *Breabin c. Moldovei* § 54 Curtea a constatat „numeroase deficiențe grave în cadrul investigației efectuate de către autoritățile naționale. În ceea ce privește convingerea Guvernului de faptul că reclamantul a așteptat aproape un an pînă a depune personal o plângere cu privire la maltratarea sa, Curtea a constatat că reclamantul a solicitat asistență medicală după ce a fost eliberat. Medicul care l-a examinat a notificat poliției despre vătămările corporale și alegațiile reclamantului precum că leziunile au fost cauzate de polițiști. În asemenea cazuri, autorităților le-a revenit obligația să investigheze faptele invocate în notificarea de la spital. Cu toate acestea, la notificare nu s-a dat nici un răspuns.”

În cazul cînd presupusa victimă a relelor tratamente este reținută sau arestată preventiv, plîngerea poate fi depusă nemijlocit la administrația locului de detenție sau, prin intermediul reprezentantului, la organul competent. Conform art.187 din Codul de

procedură penală, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată:

1. să asigure înregistrarea plîngerilor și cererilor persoanelor deținute;
2. să trimită, în aceeași zi, plîngerile și alte cereri ale persoanelor deținute adresate instanței de judecată, procurorului sau altor colaboratori ai organului de urmărire penală, fără a le supune controlului și cenzurii.

Conform art.210 alin.(2) din Codul de executare, corespondența condamnatului cu avocatul, cu avocatul parlamentar, cu membrii comisiei de monitorizare, organele de urmărire penală, procuratură, instanța de judecată, autoritățile administrației publice centrale, organizațiile internaționale, nonguvernamentale care asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului nu poate fi supusă cenzurii. Corespondența se expediază sau se transmite destinatarului de către administrația locului de deținere în decurs de 24 de ore de la depunerea sau primirea ei.

3.1.2 Garantarea accesului la un avocat

Conform art.58 alin.(4) din Codul de procedură penală, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de asemenea de următoarele drepturi:

1. să fie consultată de un avocat pe tot parcursul procesului penal ca și celelalte părți în proces;
2. să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat în cazul în care nu dispune de mijloace bănești pentru a plăti avocatul.

În cauza *Petru Roșca c. Moldovei*, § 56, Curtea a concluzionat: „*Mai mult ca atât, chiar și în absența unei astfel de cereri, instanța națională ar fi trebuit să realizeze că, după o noapte petrecută în detenție și după ce reclamantul a examinat doar procesul-verbal de reținere, acesta nu poate fi în stare să se pregătească pentru audiere, adică să poată identifica martorii în favoarea sa sau să beneficieze de o examinare medicală. Singura circumstanță în care astfel de garanții procedurale puteau fi omise era cazul în care reclamantul și-ar fi recunoscut vina și ar fi acceptat o procedură simplificată, ceea ce nu a avut loc în prezenta cauză. Prin urmare, în aceste circumstanțe, indiferent dacă a existat sau nu cererea de a i se acorda timp și facilități reclamantului pentru a-și pregăti apărarea, instanța ar fi trebuit să-i ofere din oficiu această oportunitate, cu atât mai mult cu cât el risca să fie sancționat cu cincisprezece zile de arest administrativ.*”

Prin urmare, conform art.384 alin.(2) din Codul contravențional, persoana în a cărei privință a fost pornit proces contravențional are dreptul:

1. să fie asigurată, în cel mult 3 ore de la reținere, cu un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat dacă este posibilă de sancțiunea arestului contravențional;
2. să fie audiată în prezența apărătorului dacă acceptă sau cere să fie audiată;
3. să aibă întrevederi cu apărătorul în condiții confidențiale, fără limitarea numărului și duratei întrevederilor.

În cazul cînd victima relelor tratamente se află în detenție, dreptul de acces la un avocat încorporează drepturile cololare la o discuție confidențială și la prezența avocatului în timpul interogatoriilor.

În cadrul investigării unui caz de presupusă tortură sau rele tratamente, procurorul trebuie să țină cont inclusiv de următoarele circumstanțe:

În cazul cînd persoana este reținută pentru săvîrșirea unei infracțiuni, asigurarea dreptului la un avocat este prevăzută de art.167 alin.(11), (2), (21) din Codul de procedură penală. Organul de urmărire penală în timp de o oră după reținerea persoanei, solicită oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat sau unor alte persoane împuternicite de acesta desemnarea unui avocat de serviciu pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea de a desemna un avocat de serviciu este prezentată în scris, inclusiv prin fax, sau la telefon.

Motivele reținerii se aduc imediat la cunoștința persoanei reținute numai în prezența unui apărător ales sau a unui avocat de serviciu care acordă asistență juridică de urgență.

Organul de urmărire penală este obligat să asigure condiții pentru întrevvedere confidențială între persoana reținută și apărătorul său pînă la prima audiere.

În cauza *Castraveț c. Moldovei*, § 46, Curtea menționează: „Unul din elementele cheie ale unei reprezentări efective de către un avocat a intereselor clientului său este principiul conform căruia confidențialitatea informației transmisă între ei trebuie să fie protejată. Acest privilegiu încurajează o comunicare deschisă și onestă între clienți și avocați. Curtea reamintește că ea a constatat anterior că comunicarea confidențială dintre o persoană și avocatul său este protejată de Convenție, reprezentînd o garanție importantă a dreptului unei persoane la apărare.”

Potrivit art.187 din Codul de procedură penală, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată să admită întrevederi libere ale persoanei deținute cu apărătorul, reprezentantul său legal, mediatorul, în condiții confidențiale, fără a limita numărul și durata întrevederilor.

3.1.3 Dreptul de a informa o terță persoană despre faptul detenției

Dreptul presupusei victime de a informa o terță persoană este important pentru colectarea probelor și comunicarea informației cu privire la relele tratamente.

Conform art.384 alin.(2) din Codul contravențional, persoana reținută pentru săvîrșirea unei contravenții are dreptul să anunțe prin autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională, două persoane, la alegerea sa, despre faptul și locul reținerii.

Dacă presupusa victimă a relelor tratamente este reținută într-o cauză penală, potrivit art.173 alin.(1) din Codul de procedură penală, persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere, imediat, dar nu mai tîrziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitate persoanei reținute să anunțe una din rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea reținutului, despre locul unde acesta este deținut sau o anunță singură.

În cazul în care persoana reținută este cetățean al unui alt stat, despre reținere este informată, în termenul menționat mai sus, ambasada sau consulatul acestui stat dacă persoana reținută o cere.

Dacă persoana reținută este militar, în termenul respectiv, este informată unitatea militară, în care ea își îndeplinește serviciul militar, sau centrul militar unde este în evidență, precum și alte persoanele menționate mai sus.

În cazuri excepționale, dacă aceasta o cere caracterul deosebit al cauzei, în scopul asigurării secretului etapei începătoare a urmăririi penale, cu consimțământul judecătorului de instrucție, înștiințarea despre reținere poate fi amînată pe un termen de pînă la 12 ore, cu excepția cazului în care persoana reținută este minoră (art.173 alin. (4) din Codul de procedură penală).

În cazul executării unui mandat de arest preventiv, cînd persoană învinuită este prezentă la examinarea demersului procurorului conform art.307, 308 din Codul de procedură penală, participă obligatoriu apărătorul, care va înștiința persoana terță numită de cel prevenit. În cazul cînd se execută un mandat de arestare emis în lipsa persoanei învinuite, despre faptul detenției sînt înștiințate rudele sau alte persoane, conform art.173 alin. (1) din Codul de procedură penală, pe motiv că a fost întocmit un proces-verbal de reținere a persoanei în cauză în baza mandatului de arestare. În aceeași situație se află și inculpatul care este arestat în baza unei încheieri judecătorești emise în lipsa lui.

Persoana arestată preventiv în baza unui mandat emis în lipsa învinuitului, beneficiază de aceleași drepturi ca și persoana reținută. Astfel, conform anexei nr.19 a Instrucțiunii privind activitatea izolatoarelor de detenție provizorie,⁶⁹ se întocmește un proces-verbal de informare a persoanelor reținute și arestate în IDP privind drepturile și obligațiile lor, care includ și dreptul:

- de a face un recurs împotriva acțiunilor persoanei ce exercită urmărirea penală, ofițerului de urmărire penală, procurorului, administrației IDP, membrilor escortei, precum și ale persoanelor ce exercită paza IDP;
- de a fi asistat de un apărător ales sau unul care acordă asistență juridică garantată de stat;
- dreptul de a informa rudele despre privarea sa de libertate;
- de a fi examinat medical de un medic, după caz, de un medic legist, cu descrierea detaliată a leziunilor depistate.

Conform art.200 alin.(5) din Codul de executare, administrația penitenciarului, în termen de 15 zile de la primirea **condamnatului**, înștiințează instanța de judecată despre acest fapt, comunică soțului, uneia din rudele condamnatului sau unei alte persoane, indicate de el, locul de executare a pedepsei. În susținerea dreptului persoanei deținute de a informa o terță persoană sînt dispozițiile art.210 alin.(3), (4) și (5) din Codul de executare, privind convorbirile telefonice ale condamnatului. Astfel, condamnatul are dreptul:

1. la convorbiri telefonice de la telefonul public, din cont propriu, în modul și în condițiile stabilite de Cod și de Statutul executării pedepsei de către condamnați. Pentru asigurarea exercitării dreptului la convorbiri telefonice, administrația penitenciarului are obligația de a lua măsurile necesare pentru instalarea de telefoane publice în interiorul penitenciarului. Convorbirile telefonice, cu excepția convorbirilor cu persoanele și reprezentanții instituțiilor și organelor menționate în lege, pot fi interceptate;

⁶⁹ A se vedea: *Kalaşnikov c. Rusiei*, CEDH, 15.07.2002.

2. la cel puțin o convorbire telefonică la două săptămâni, cu o durată de 10 minute, cu soțul, cu o rudă sau cu o altă persoană la alegerea lui.

Numărul, periodicitatea și durata convorbirilor telefonice care pot fi efectuate de condamnat se stabilesc de către administrația penitenciarului, în funcție de numărul persoanelor condamnate și al posturilor telefonice publice instalate.

3.1.4 Dreptul victimei de acces la un medic

Dreptul de acces la un medic include și drepturile colaterale de a beneficia de examinări medicale realizate în afara audierii sau interogării (dacă medicul nu solicită altfel) și absența colaboratorilor de poliție și a personalului nemedical. Rezultatele examinărilor medicale trebuie să fie înregistrate adecvat și să fie disponibile pentru persoana deținută și avocatul său.

Momentul inițial unde se fixează starea fizică generală și cererea de acces la un medic este procesul-verbal de reținere unde, potrivit art.167 alin.(1) din Codul de procedură penală, „Despre fiecare caz de reținere a unei persoane bănuite de săvârșirea unei infracțiuni organul de urmărire penală, în termen de până la 3 ore de la momentul privării ei de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere, în care se indică temeiurile, motivele, locul, anul, luna, ziua și ora reținerii, starea fizică a persoanei reținute, plîngerile referitoare la starea sănătății sale, în ce este îmbrăcată (descrierea ținutei vestimentare), explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute, cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu”

Dacă la reținere se stabilește prezența unor vătămări sau leziuni corporale ale persoanei reținute, persoana care efectuează urmărirea penală îl va informa neîntârziat pe procuror, care va dispune imediat efectuarea unei constatări medico-legale sau, după caz, a unei expertize medico-legale pentru a constata originea și caracterul vătămarilor sau leziunilor (art.167 alin.6 Codul de procedură penală).

Potrivit art.187 din Codul de procedură penală, administrația instituției de deținere a persoanelor reținute sau arestate este obligată să asigure persoanelor deținute accesul la asistență și examinare medicală independentă.

În conformitate cu art.232 alin.(1) din Codul de executare, examenul medical al condamnatului se efectuează la primirea în penitenciar și, în timpul executării pedepsei, la solicitare și în mod periodic, însă nu mai rar de o dată la 6 luni. Examenul medical se efectuează în condiții de confidențialitate.

Medicul care efectuează examenul medical are obligația de a sesiza procurorul și avocatul parlamentar în cazul în care constată că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamente inumane sau degradante ori la alte rele tratamente, precum și obligația de a consemna în fișa medicală cele constatate și declarațiile persoanei condamnate în legătură cu acestea. Persoana condamnată are dreptul de a cere să fie examinată, din cont propriu, la locul de deținere, de un medic din afara sistemului penitenciar, indicat de aceasta sau de un medic legist. Constatările medicului din afara sistemului penitenciar se consemnează în fișa medicală a persoanei condamnate, iar certificatul medico-legal se anexează la fișa medicală, după ce persoana condamnată a luat cunoștința de conținutul său, contra semnătură, art.232 alin.(3) din Codul de executare.

În cazul unei boli grave sau constatării că persoana condamnată a fost supusă la tortură, tratamente inumane sau degradante ori alte rele tratamente, administrația penitenciarului asigură de îndată, înștiințarea despre acest fapt, telegrafic ori pe o altă cale, a familiei, altor persoane apropiate condamnatului, art.232 alin.(7) al Codului de executare.

3.1.5 Supunerea obligatorie unei expertize a victimei relelor tratamente

Potrivit art.58 alin.(5/1) din Codul de procedură penală al RM, victima actelor de tortură, a tratamentelor inumane sau degradante este supusă expertizei asupra stării psihice sau fizice.

În conformitate cu art.143 alin.(1) pct.3¹ din Codul de procedură penală, expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante.

Plata expertizei judiciare efectuate în cazul respectiv se face din contul mijloacelor bugetului de stat, art.143 alin.(2) din Codul de procedură penală.

3.1.6 Dreptul victimei de a solicita aplicarea măsurilor de protecție

În conformitate cu art.58 alin.(5) din Codul de procedură penală, victima, de îndată ce a fost identificată, beneficiază în condițiile legii de dreptul la protecție și compensare, precum și de dreptul de a depune o cerere privind aplicarea măsurilor de protecție.

Dacă există temeieri suficiente de a considera că partea vătămată, martorul sau alte persoane participante la proces, precum și membrii familiei acestora ori rudele apropiate pot fi sau sînt amenințate cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale, organul de urmărire penală și instanța de judecată sînt obligate să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății, onoarei, demnității și bunurilor acestor persoane, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere, art.215 alin.(1) Codul de procedură penală.

Față de victimă pot fi luate atît măsuri urgente, cît și măsuri de protecție în conformitate cu **Legea** nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

Măsurile urgente sînt activități specifice desfășurate de către organul de urmărire penală, de procurorul care exercită urmărirea penală ori de procurorul ierarhic superior, de administrația locului de detenție sau, după caz, de organul abilitat cu protecția martorilor imediat ce se constată starea de pericol la care este expusă persoana.

Potrivit art.13 alin.(3), (4) din **Legea** nr.105 din 16.05.2008, măsurile urgente aplicate, în privința persoanei protejate, de organul de urmărire penală constau în:

1. asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor;
2. interceptarea comunicărilor ei în condițiile Codului de procedură penală;
3. supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile Codului de procedură penală;
4. plasarea temporară într-un loc sigur;
5. protejarea deplasării sau limitarea deplasării;
6. eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală;
7. instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție.

Măsurile urgente aplicate, în privința persoanei protejate, de administrația locului de detenție constau în:

1. plasarea într-un loc special amenajat în acest scop;
2. transferul la un alt loc de detenție;
3. transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție.

În funcție de caz, organul care aplică măsurile urgente poate stabili termenul lor de acțiune prin ordonanță.

Măsurile urgente pot fi aplicate separat sau cumulat, inclusiv cu măsurile de asistență.

Măsuri de protecție sînt măsurile aplicate în cadrul programului de protecție exclusiv de către organul abilitat cu protecția martorilor.

Potrivit art.14 alin.(1) din **Legea** nr.105 din 16.05.2008, în cadrul procesului penal pot fi aplicate, în privința persoanei protejate, următoarele măsuri de protecție:

1. protecția datelor de identitate;
2. audierea cu aplicarea unor modalități speciale;
3. schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii;
4. schimbarea identității, schimbarea înfățișării;
5. instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință;
6. schimbarea numărului de telefon;
7. asigurarea protecției bunurilor.

Măsurile de protecție pot fi aplicate separat sau cumulat, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

3.1.7 Dreptul victimei la un proces judiciar echitabil

Potrivit art.58 alin.(1) din Codul de procedură penală, victima are un interes în cadrul procesului penal și este interesată de rezultatele acestuia. Pentru realizarea unui proces echitabil, victima are următoarele drepturi:

1. să prezinte documente, obiecte și alte mijloace de probă pentru confirmarea cererii sale;
2. să fie informată, la cerere, de către organul de urmărire penală, procuror sau, după caz, de către instanța de judecată despre soluționarea plîngerii sale, despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale; să primească gratuit, la solicitare, copii de pe acestea, precum și de pe hotărîrea de încetare sau de clasare a procesului penal în cauza respectivă, de neîncepere a urmăririi penale, copia de pe sentință, decizie sau de pe o altă hotărîre judecătorească definitivă;
3. să primească o hotărîre judecătorească despre compensarea materială pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune;
4. să atace ordonanța de neîncepere a urmăririi penale în decurs de 10 zile din momentul primirii copiei de pe ordonanța respectivă și să ia cunoștință de materialele în baza cărora a fost emisă această ordonanță;
5. să ceară de la organul de urmărire penală să fie recunoscută ca parte vătămată în cauza penală;
6. să depună cerere pentru a fi recunoscută ca parte civilă în procesul penal.

În cazul când victima este recunoscută în calitate de parte vătămată, aceasta are conform art.60 din Codul de procedură penală și alte mijloace procesuale la urmărirea penală și la examinarea cauzei în instanțele de judecată, precum drepturile:

1. să cunoască esența învinuirii;
2. să prezinte documente și alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința de judecată;
3. să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
4. să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală sau instanței de judecată și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii respective;
5. să ia cunoștință de toate procesele-verbale ale acțiunilor procesuale la care a participat, să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;
6. să ia cunoștință de materialele cauzei penale din momentul încheierii urmăririi penale și să noteze orice informații din dosar;
7. să participe la ședința de judecată, inclusiv la examinarea materialelor cauzei;
8. să pledeze în dezbateri judiciare privitor la prejudiciul cauzat;
9. să depună plângeri împotriva acțiunilor și hotărârilor organului de urmărire penală, precum și să atace hotărârea instanței privitor la prejudiciul cauzat;
10. să facă obiecții asupra plîngerilor altor participanți la proces, care i-au fost aduse la cunoștință de către organul de urmărire penală sau despre care a aflat în alte împrejurări;
11. să participe la judecarea cauzei pe cale ordinară de atac;
12. să exercite căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești;
13. să-i fie compensate cheltuielile suportate în cauza penală și să i se repare prejudiciul cauzat în urma acțiunilor nelegitime ale organului de urmărire penală;
14. să sesizeze procurorul ierarhic superior sau, după caz, instanța de judecată despre încălcarea termenului rezonabil.

3.2 Garanții procesuale ale bănuیتului/învinuitului

Victima relelor tratamente deseori are statut de bănuیت/învinuit în altă cauză penală care se bucură de o serie de garanții procesuale împotriva torturii, tratamentului inuman sau degradant.

3.2.1 Dreptul bănuیتului/învinuitului de a cere înlocuirea ofițerului de urmărire penală implicat în rele tratamente.

Astfel, când alegațiile victimei se referă la implicarea ofițerului de urmărire penală în rele tratamente, procurorul care conduce urmărirea penală poate proceda conform art.52 alin.(1) pct.9) din Codul de procedură penală, retrace motivat cauza penală de la ofițerul de urmărire penală și preia urmărirea penală sau transmite cauza conducătorului organului de urmărire penală pentru desemnarea altui ofițer de urmărire penală în cauza dată.

Conducătorul organului de urmărire penală retrage prin ordonanță materialele și cauza penală de la un ofițer de urmărire penală și le transmite altui ofițer de urmărire penală pentru efectuarea urmăririi penale, în cazul constatării, din oficiu sau la plîngere, a unei încălcări esențiale a drepturilor persoanelor participante la procesul penal, aducînd acest fapt la cunoștință procurorului care conduce urmărirea penală, art.56 alin.(2¹) pct.e), (3) pct.4) din Codul de procedură penală.

3.2.2 Inadmisibilitatea probelor obținute ca rezultat al relelor tratamente

Potrivit art.94 alin.(1) pct.1) din Codul de procedură penală, în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărîri judecătorești datele care au fost obținute prin aplicarea violenței, amenințărilor sau a altor mijloace de constrîngere, prin violarea drepturilor și libertăților persoanei.

În cauza *Levința c. Moldovei* § 104 și 105, Curtea consideră „... declarațiile obținute de la reclamantii în astfel de circumstanțe, ca urmare a torturării lor și în timp ce ei au fost lipsiți de orice asistență din partea avocaților lor, cu excepția intervenției acestora la 4 noiembrie 2000, și confrunțați cu o lipsă totală de reacție din partea autorităților la plîngerile avocaților lor cad în categoria declarațiilor care nu ar trebui niciodată să fie admise în procedurile penale, deoarece folosirea unor astfel de probe ar face astfel de proceduri inechitabile în ansamblu, indiferent dacă instanțele de judecată s-au bazat și pe alte probe. Deoarece reclamanții în această cauză au fost supuși torturii, Curtea nu consideră necesar de a stabili măsura în care instanțele judecătorești naționale s-au bazat pe probe obținute ca rezultat al acestora și dacă astfel de probe au fost determinante pentru condamnarea reclamantilor. Simplul fapt că instanțele judecătorești naționale s-au bazat de fapt pe probe obținute ca rezultat al torturii face ca procesul în întregime să fie inechitabil”.

Probele obținute prin aplicarea torturii nu sînt admisibile, chiar dacă relele tratamente au fost aplicate de către o altă persoană care nu instrumentează cauza. Astfel în cauza *Harutyunyan c. Armeniei*, § 64-66 s-a relatat: „Curtea reamintește constatarea sa, conform căreia declarațiile obținute în urma acestor tratamente în realitate au fost utilizate de către jurisdicțiile interne ca elemente probante în cadrul procedurii penale orientate împotriva reclamantului... în plus, astfel s-a procedat în pofida faptului că maltratarea de către polițiștii vizați deja fusese constatată în cadrul unui proces paralel împotriva acestora.

În această privință, Curtea notează că jurisdicțiile naționale au justificat utilizarea declarațiilor de mărturisire prin faptul că reclamantul le-a exprimat unui anchetator, dar nu polițiștilor care l-au maltratat, că martorul T. a confirmat declarația sa anterioară în cadrul confruntării din 11 august 1999 și că cei doi martori T. și A. au făcut declarații similare la audierile din 26 octombrie 1999 în fața Tribunalului regional Syunik. Totuși, Curtea nu a fost satisfăcută de această justificare. Mai întîi de toate, în opinia Curții, atunci cînd există dovezi convingătoare că o persoană a fost maltrată, inclusiv prin violențe fizice și amenințări, faptul că persoana a făcut mărturii unei alte autorități decît cea responsabilă pentru această maltratare sau în depozițiile sale ulterioare a confirmat

că a făcut mărturii sub presiune nu trebuie să ducă automat la concluzia că o asemenea mărturie sau depozițiile ulterioare nu au fost făcute în urma maltratării și a fricii pe care persoana o poate simți în urma ei. În al doilea rând, o asemenea justificare contrazice, evident, constatarea făcută în hotărîrea de condamnare a polițiștilor în cauză, conform căreia "amenințându-l cu continuarea maltrătarilor, polițiștii au constrîns reclamantul să facă mărturii" ... Finalmente, a existat o amplă dovadă în fața jurisdicțiilor naționale că martorii T. și A. au fost amenințați cu continuarea torturii și supunerea la represalii pe tot parcursul anului 1999 și începutul anului 2000 ... De altfel, faptul că ei continuau să-și satisfacă serviciul militar, incontestabil, a putut spori temerile lor și afecta declarațiile, ceea ce a fost confirmat prin faptul că amplexarea acestor declarații s-a schimbat radical după demobilizare. Astfel, credibilitatea declarațiilor formulate de ei în această perioadă trebuie să fie serios verificată, și aceste declarații, desigur, nu trebuie invocate pentru a justifica credibilitatea celor rezultate din tortură.

În lumina acestor raționamente, Curtea conchide că, indiferent de impactul declarațiilor obținute în urma torturii asupra rezultatului procesului penal împotriva reclamantului, recurgera la asemenea elemente probante a conferit un caracter inechitabil întregului proces."

Pot fi declarate inadmisibile și probele obținute ca rezultat al tratamentului inuman sau degradant.

Astfel, în cauza Jalloh c. Germaniei [GC], § 105-108, Curtea a menționat: „... utilizarea în cadrul unui proces penal a probelor obținute prin încălcarea art.3 ridică întrebări serioase privind echitatea acestei proceduri. În speță, Curtea nu a stabilit că reclamantul fusese supus torturii. În opinia sa, probele incriminate, fie că sînt mărturii sau elemente materiale, obținute în urma actelor de violență sau de brutalitate sau altor forme de tratament care pot fi caracterizate ca tortură, niciodată nu trebuie, indiferent de valoarea probantă, să fie invocate pentru probarea vinovăției victimei. Orice altă concluzie doar va legitima indirect tipul conduitei condamnabile din punct de vedere moral pe care autorii art.3 din Convenție au încercat să-l interzică sau, după cum a fost foarte bine stabilit de Curtea Supremă a Statelor Unite în hotărîrea sa în cauza Rochin, „să confere o aparență de legalitate brutalității”. Curtea notează, în această privință, că art.5 al Convenției Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante prevede că orice declarație care a fost stabilită ca fiind obținută prin tortură nu poate fi invocată ca „element probant într-o procedură împotriva victimei actelor de tortură”.

Cu toate că tratamentul la care a fost supus reclamantul nu a fost marcat de un stigmat special atribuit actelor de tortură, el a atins, în circumstanțele speței, nivelul minim de severitate pentru a cădea sub incidența interzicerii prevăzute de art.3. Nu poate fi exclus faptul că, în contextul unei cauze concrete, utilizarea elementelor probante obținute prin intermediul actelor deliberate de rele tratamente, care nu echivalează cu actele de tortură, va face inechitabil procesul împotriva victimei, indiferent de gravitatea infracțiunii reproșate, de importanța atribuită elementelor probante și de posibilitățile oferite victimei pentru a contesta admiterea și utilizarea lor la procesul său.

În speță, nu a fost necesar să fie examinată chestiunea generală de a ști dacă utilizarea dovezilor obținute printr-o acțiune calificată ca tratament inuman și degradant compromite automat caracterul echitabil al unui proces. Curtea constată că, chiar dacă autoritățile nu au cauzat reclamantului dureri și suferințe în mod deliberat, elementele au fost obținute prin aplicarea unei măsuri care contravine unuia dintre cele mai fundamentale drepturi garantate de Convenție. În plus, nu a existat vreo controversă între părți că drogurile obținute prin mijlocirea măsurii litigioase au constituit elementul decisiv al condamnării reclamantului. Este adevărat, și părțile nu au contestat acest fapt, că reclamantul a avut posibilitatea, pe care a folosit-o, de a contesta utilizarea drogurilor obținute prin intermediul măsurii incriminate. Totodată, luând în considerare faptul că dreptul intern autoriza administrarea vomitivelor, jurisdicțiile naționale nu aveau nici o prerogativă de a exclude aceste elemente. În afară de aceasta, interesul public în condamnarea reclamantului nu ar trebui considerat ca fiind de o asemenea pondere, încât să justifice autorizarea utilizării acestor elemente la proces. După cum Curtea a remarcat mai sus, măsura viza un traficant de stradă care vindea droguri în cantități relativ mici și, finalmente, a fost condamnat la o pedeapsă cu închisoare pe șase luni cu amânare și perioadă de probațiune.

În aceste circumstanțe, Curtea consideră că utilizarea ca probă a drogurilor obținute prin administrarea forțată a vomitivelor i-a conferit întregului proces un caracter inequitabil.”

3.2.3 Inadmisibilitatea probelor derivate obținute prin intermediul probelor dobândite în urma aplicării rețelor tratamente

Astfel, conform art.94 alin.(1) - (5) din Codul de procedură penală, prevederile legii privind inadmisibilitatea se aplică în mod corespunzător și probelor obținute în temeiul probelor menționate la alin.(1)-(4), cu excepția cazului în care probele derivate se bazează pe o sursă independentă sau ar fi fost descoperite inevitabil.

Interdicția de a utiliza în detrimentul acuzatului informații ce decurg din faptele de care s-a luat cunoștință în urma actelor ilicite ale funcționarilor de stat (doctrina numită a *fructului pomului otrăvit*) este solid ancorată în tradiția judiciară a Statelor Unite ale Americii. Interdicția se aplică informațiilor adunate în baza mărturiilor obținute sub constrângere, ceea ce înseamnă că dacă mărturiile permit obținerea unor probe suplimentare, acestea, pe lângă mărturiile inițiale, sînt de asemenea inadmisibile în justiție.

Ca regulă exclusivă, doctrina *fructul pomului otrăvit* a fost înființată inițial pentru a proteja executarea legii de la încălcarea drepturilor împotriva cercetărilor neîntemeiate și aplicării arestului ilegal. Fructul pomului otrăvit reprezintă probele constatate ulterior în baza cunoștințelor obținute din prima cercetare, arest sau interogare ilegală. Pomul otrăvit și fructul sînt ambele excluse din procesul penal.

Probele nu trebuie totuși să fie excluse decît dacă actul ilegal este cauza imediată care a permis descoperirea probelor. Cu alte cuvinte, probele vor fi inadmisibile dacă se poate demonstra că „fără” actul ilegal nu ar fi fost descoperite. Norma de excludere nu se aplică dacă legătura dintre comportamentul ilegal al poliției și descoperirea probelor este atît de fragilă încît viciul dispore. Acesta este cazul, de exemplu, atunci cînd poliția s-a bazat pe o sursă independentă pentru aflarea probelor sau în cazul în care probele ar fi fost inevitabil aflate chiar dacă nu a existat nici o încălcare a interdicției de a supune la rețel tratamente.

3.2.4 Constatarea relelor tratamente de către instanța de judecată în privința inculpatului, temei de reducere a pedepsei acestuia ca recompensă

Potrivit art.385 alin.(4) din Codul de procedură penală, dacă, în cursul urmăririi penale sau judecării cauzei, s-au constatat încălcări ale drepturilor inculpatului, precum și s-a stabilit din vina cui au fost comise aceste încălcări, instanța examinează posibilitatea reducerii pedepsei inculpatului drept recompensă pentru aceste încălcări. În cauza *Gafgen c. Germaniei*, §128-129, Curtea Europeană a menționat următoarele:

„Curtea observă de asemenea că, în opinia reclamantului, numai excluderea din proces a tuturor elementelor de probă obținute în urma încălcării art.3 comise de autorități ar fi putut-o remedia. În starea actuală a jurisprudenței sale, ea consideră în general ca fiind necesar și suficient ca un stat pârît să respecte cerințele cu privire la anchetă și compensare pentru a furniza la nivel intern o reparație adecvată în caz de rele tratamente prin care se încalcă art.3 aplicat de reprezentanții săi. Ea consideră totuși că problema de a ști ce măsuri de reparație sînt adecvate și suficiente pentru remedierea încălcării unui drept garantat de Convenție depinde de toate circumstanțele cauzei. Nu ar exclude, așadar, faptul că, dacă folosirea unei metode de interogare interzise de art.3 a avut consecințe nefavorabile pentru un reclamant în procedura penală îndreptată împotriva lui, o reparare adecvată și suficientă implică, pe lângă cerințele menționate anterior, măsuri de restituire care se raportează la incidența pe care această metodă de interogare interzisă continuă să o aibă asupra procesului, printre care figurează în special respingerea elementelor de probă adunate prin încălcarea art.3.

Avînd în vedere constatările anterioare, Curtea consideră că, oricum, diferitele măsuri luate de autoritățile interne nu au îndeplinit pe deplin condiția unei redresări astfel cum a fost stabilită în jurisprudența sa. Statul pârît nu a îndreptat așadar în mod suficient tratamentul contrar art.3 aplicat reclamantului.”

3.3 Garanții procesuale ce se referă la părți terțe

Realizarea dreptului persoanei în cauză la notificarea detenției ei către o terță parte aleasă de ea (un membru al familiei, un prieten, consultantul) constituie un mijloc eficient, prin intermediul căruia acuzațiile și probele cazurilor de rele tratamente pot fi comunicate.

Curtea europeană, în cauza *Mammadov (Jalaloglu) c. Azerbaidjan*, §74, a declarat: *„Acuzațiile privind actele de tortură aduse organelor de drept sînt extrem de dificil de demonstrat de către victimă, dacă el sau ea a fost izolat(ă) de lumea exterioară, neavînd acces la medici, avocați, membri ai familiei și prieteni, care ar fi putut acorda suport și colecta probele necesare.”*

3.3.1 Dreptul oricărei persoane fizice sau juridice de a sesiza organele competente privind cazurile de rele tratamente și tortură

Acest drept este realizat prin intermediul denunțului prevăzut de art.263 alin.(2) din Codul de procedură penală, ce constituie înștiințarea făcută de o persoană fizică sau de o persoană juridică despre săvîrșirea unei infracțiuni.

Membrii familiei pot depune plîngere în numele victimei fără nici un fel de împunericiri. Astfel, conform art.263 alin.(6) din Codul de procedură penală, plîngerea poate fi făcută și de către unul dintre soți pentru celălalt soț sau de către copilul major pentru părinți. Victima poate să declare că nu-și însușește o asemenea plîngere. Totuși, indiferent de existența sau valabilitatea plîngerii, urmează a fi investigate eficient orice aparențe de supunere la tratament inuman, degradant sau tortură.

3.3.2 Dreptul unei persoane de încredere să însoțească victima relexor tratamente la toate acțiunile desfășurate cu participarea ei

În urma informării unei terțe persoane despre relexor tratamente, aceasta poate însoți victima la toate acțiunile în cauza penală privind tortura, tratamentele inumane sau degradante. Astfel, conform art.58 alin.(4) pct.3) din Codul de procedură penală, victima torturii, tratamentelor inumane sau degradante, indiferent de faptul dacă este recunoscută în calitate de parte vătămată sau parte civilă, dispune de dreptul de a fi însoțită de o persoană de încredere, alături de avocatul său, la toate cercetările, inclusiv la ședințele închise. Asemenea persoane de încredere pot fi:

1. membri ai familiei, rude sau prieteni;
2. specialiști;
3. consultanți;
4. reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale.

3.3.3 Dreptul reprezentantului legal, reprezentantului și succesorului victimei să participe în cadrul procedurilor

Conform art.58 alin.(10) din Codul de procedură penală, victima beneficiază de drepturile sale și își exercită obligațiile personal sau, dacă legea permite, prin reprezentanți. În cazul în care victimă este un minor sau o persoană iresponsabilă, drepturile acesteia sînt exercitate de reprezentanții ei legali în modul prevăzut de lege.

Drepturile victimei decedate sînt preluate în conformitate cu art.81 din Codul de procedură penală de către o rudă apropiată sau de către soț în calitate de succesor.

Reprezentantul legal și reprezentantul victimei beneficiază de drepturi prevăzute de art.78 și 80 din Codul de procedură penală, în cadrul procedurilor de investigație a relexor tratamente inclusiv:

1. să cunoască esența învinuirii;
2. să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, la propunerea organului de urmărire penală, în cazul în care se prezintă la începutul acțiunii procesuale efectuate cu participarea persoanei reprezentate;
3. să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, a judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
4. să prezinte documente și alte mijloace de probă pentru a fi anexate la dosarul penal și cercetate în ședința de judecată;
5. să facă explicații, să înainteze cereri;
6. să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal al acțiunii respective;

7. să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor procesuale la care el sau persoana reprezentată a participat, să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;
8. să ia cunoștință de materialele cauzei penale din momentul terminării urmăririi penale, inclusiv în cazul clasării procesului penal, și să noteze orice date din dosar privind interesele persoanei reprezentate;
9. să participe la ședințele de judecată în aceleași condiții în care poate participa persoana reprezentată;
10. să pledeze în dezbateri judiciare în locul părții civile, interesele căreia le reprezintă;
11. să depună plângeri împotriva acțiunilor și hotărârilor organului de urmărire penală și să atace hotărârile instanței în limitele competenței sale;
12. să retragă, cu consimțământul persoanei reprezentate, orice cerere depusă de el;
13. să facă obiecții la plîngerile altor participanți la proces, care i-au fost aduse la cunoștință de către organul de urmărire penală sau despre care a aflat în alte împrejurări, în cazul în care aceste plîngerii se referă la interesele persoanei reprezentate;
14. în ședința de judecată, să-și expună opinia referitor la cererile și propunerile altor participanți la proces, precum și la chestiunile ce se soluționează de către instanță, în măsura în care ele ating interesele persoanei reprezentate;
15. să facă obiecții împotriva acțiunilor nelegitime ale altor participanți la proces în măsura în care ele ating interesele persoanei reprezentate;
16. să facă obiecții împotriva acțiunilor președintelui ședinței de judecată când acestea se referă la interesele persoanei reprezentate;
17. cu consimțământul persoanei reprezentate, să invite un alt reprezentant al acesteia și să-i transmită împuternicirile printr-o nouă procură a persoanei reprezentate.

3.4 Garanții procesuale privind martorii

Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză. Faptele de care a luat cunoștință martorul și care pot fi incluse în obiectul probatoriului pot fi direct percepute de persoană sau recunoscute din auzite. În procesul de investigare a relexor tratamente pot fi audiate în calitate de martori următoarele categorii:

1. persoane care se află în libertate (martori direcți);
2. persoane care se află în detenție (martori direcți);
3. persoane ce activează împreună cu posibilul torționar (martori direcți);
4. rudele apropiate, prietenii, care au văzut victima după tortură și rele tratamente (martori indirecți);
5. apărătorul bănuțului, învinuțului care au văzut victima după tortură și rele tratamente (martori indirecți);
6. medicii, jurnaliștii (martori cu imunități);
7. minorii (martori vulnerabili);

8. investigatorii sub acoperire (martori anonimi);
9. persoanele acuzate în alte cauze;
10. persoanele condamnate pentru aceeași faptă de rele tratamente.

În cazul apărătorului bănuitului, învinuitului care a văzut victima după tortură și rele tratamente, potrivit art.90 alin.(5) din Codul de procedură penală, acesta poate fi atras în calitate de martor în cazuri excepționale, cu consimțământul persoanei interesele căreia le reprezintă, să facă declarații în favoarea ei, însă darea declarațiilor în aceste cazuri exclude ulterioara participarea acesteia în calitate de reprezentant al victimei torturii în cauza respectivă. Totodată, acest fapt nu împiedică participarea apărătorului în alte cauze penale împotriva bănuitului, învinuitului.

În funcție de categoria de persoane care participă în calitate de martor este necesară realizarea următoarelor garanții procesuale:

- dreptul martorului de a nu se autoincrimina;
- dreptul de a fi asistat de un avocat;
- dreptul la privilegii și imunități;
- dreptul la protecție.

3.4.1 Dreptul martorului de a nu se autoincrimina

Dreptul martorului de a nu se autoincrimina rezultă din principiul *libertății de mărturisire împotriva sa* înscris la art.21 din Codul de procedură penală, ce prevede: „Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția”.

Persoana căreia organul de urmărire penală îi propune să facă declarații demascatoare împotriva sa ori a rudelor apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta”.

Din art.21 din Codul de procedură penală, rezultă dreptul la tăcere, care, de regulă, este specific acuzatului, dar este aplicabil și martorului, dacă din circumstanțele cauzei rezultă că informația furnizată poate fi folosită ulterior împotriva lui. Delimitarea martorului care beneficiază de dreptul de a nu se autoincrimina de martorul care nu beneficiază de acest drept poate fi făcută din inițiativa organului de urmărire penală sau din inițiativa martorului și a avocatului lui, dacă sînt invocate temeieri rezonabile privind aplicarea *dreptului de a nu se autoincrimina*.

În acest sens, art.63 alin.(7) din Codul de procedură penală prevede expres „interogarea în calitate de martor a persoanei față de care există anumite probe că a săvîrșit o infracțiune se interzice.” Iar art.90 alin.(3) pct.8) din Codul de procedură penală prevede *că nu pot fi citați și ascultați ca martori persoanele față de care există anumite probe că au săvîrșit infracțiunea ce se investighează.*”

Dreptul martorului de a nu se autoincrimina (dreptul la tăcere) nu se limitează numai la refuzul de a face declarații, în cauza *Funche c. Franței*, Curtea a constatat încălcarea dreptului persoanei la tăcere printr-o cerere de furnizare a unor documente precis identificate, și anume: extrasul de pe conturile sale bancare în străinătate, sub amenințare cu sancțiuni penale în caz de refuz.

Astfel, art.90 alin.(12) pct.7) din Codul de procedură penală prevede drepturile martorului: *să refuze de a face declarații, de a prezenta obiecte, documente, mostre pentru cercetare comparativă sau date dacă acestea pot fi folosite ca probe care mărturisesc împotriva sa sau a rudelor sale apropiate.*

3.4.2 Dreptul martorului de a fi asistat de un avocat

Pentru a proteja drepturile martorului, atât de autoincriminare, cât și de mărturii neobiective nefavorabile acuzatului depuse fie din eroare, fie sub influența reprezentanților organului de urmărire penală, precum și alte drepturi procesuale, s-a instituit o garanție suplimentară – dreptul la asistență juridică din partea unui avocat.

Conform art.90 alin.(12) pct.10) din Codul de procedură penală, martorul are dreptul la participarea în acțiuni procesuale din cadrul urmăririi penale, să fie asistat de un apărător ales de el ca reprezentant.

Astfel, persoana, fiind citată în calitate de martor, are dreptul să invite un avocat care îi va reprezenta interesele în organul de urmărire penală și o va însoți la toate acțiunile procesuale efectuate cu participarea sa.

3.4.3 Dreptul martorului la privilegiu și imunități

Imunitatea martorului constă în interdicția de a asculta persoana în calitate de martor, iar privilegiul martorului constă în dreptul persoanei de a nu depune declarații.

Art.90 alin.(11) din Codul de procedură penală prevede următoarele persoane ce se bucură de privilegiu: *rudele apropiate, precum și soțul, soția, logodnicul, logodnica, concubinul, concubina bănuțului, învinuțului, inculpatului, nu sînt obligate să facă declarații împotriva acestuia.* Organul de urmărire penală sau instanța este obligată să aducă aceasta la cunoștință persoanelor respective sub semnătură.

Privilegiul se extinde asupra persoanei numai dacă aceasta depune declarații împotriva rudei apropiate, și nu în general în cazul examinat. Dacă în cauză sînt mai mulți inculpați, mai multe episoade la care inculpatul nu a participat, privilegiul nu se va putea extinde și asupra acestora, cu condiția că declarațiile depuse nu pot avea o oarecare tangență negativă asupra situației rudei apropiate sau a soțului.

Privilegiul de a nu depune declarații împotriva rudelor apropiate și altor persoane se menține pe tot parcursul procesului. În același sens, persoana poate revoca refuzul privilegiului făcut la urmărirea penală.

Obligația de a informa persoana despre privilegiul de a nu face declarații îi revine ofițerului de urmărire penală, procurorului și instanței de judecată (de fond, de apel). În practică s-au constatat cazuri de nerespectare a acestei obligații și, în consecință, a neglijării privilegiului la tăcere. *Astfel, prin decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr.1ra-97/10 din 9 februarie 2010, s-a constatat - B.O., fiind citată la organul de urmărire penală în 01.02.2007, pentru a fi audiată în calitate de martor în dosarul penal intentat împotriva soțului ei, B.R., a refuzat să facă declarații, însă ulterior, la 13.03.2007, același procuror a citat-o repetat pe B.O. în calitate de martor, nu i-a explicat drepturile prevăzute de art.21 din Codul de procedură penală și art.90 alin.(11) din același Cod, sub semnătură,*

„că soția nu este obligată să facă declarații împotriva soțului său”, dar a preîntîmpinat-o de răspundere penală pentru refuzul de a face declarații și pentru declarații mincinoase, apoi, în textul depozițiilor obținute, a inclus fraza „eu doresc să dau declarații”.

Art.90 din Codul de procedură penală stabilește o totalitate de imunități ale persoanelor care în unele situații se combină cu privilegiile, altele pot fi revocabile. Astfel, persoanelor (jurnalistul – pentru a preciza persoana care i-a prezentat informația, cu condiția de a nu-i divulga numele; medicul de familie și alte persoane care au acordat îngrijire medicală – referitor la viața privată a persoanelor pe care le deservesc) imunitățile le pot fi revocate conform art.90 alin.(4) din Codul de procedură penală, numai în cazul cînd această informație este absolut necesară pentru prevenirea sau descoperirea infracțiunilor deosebit de grave (art.166¹ alin.(4) din Codul penal - tortura) sau excepțional de grave.

O situație de renunțare la imunitate este aceea cînd persoanele care cunosc anumite circumstanțe despre cauza respectivă în legătură cu participarea lor la procesul penal în calitate de apărător, reprezentant al părții vătămate, părții civile sau părții civilmente responsabile sînt în drept, în cazuri excepționale, cu consimțămîntul persoanei interesele căreia le reprezintă, să facă declarații în favoarea ei, însă darea declarațiilor în aceste cazuri exclude participarea lor ulterioară în procedura acestei cauze, art.90 alin.(5) din Codul de procedură penală.

3.4.4 Dreptul martorului la protecție

Martorul are dreptul:

- să fie informat despre toate măsurile de protecție disponibile, conform prevederilor prezentului cod și ale Legii privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal;
- să fie informat despre posibilitatea audierii, prin intermediul unei teleconferințe cu imaginea și vocea distorsionate, astfel încît să nu poată fi recunoscut;
- să solicite organului de urmărire penală consemnarea datelor de identitate reale într-un proces-verbal separat, care se va păstra într-un plic sigilat, excluzînd posibilitatea învinutului de a lua cunoștință de aceste date;
- să fie audiat în condițiile art.109 din Codul de procedură penală sau în ședință publică închisă.

CAPITOLUL IV:

Investigarea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant

4.1 Criteriile unei investigații eficiente ce decurg din obligația pozitivă a statului impusă prin art.3 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale

Interzicerea torturii și altor forme de maltratare este subminată de fiecare dată cînd oficialii responsabili pentru astfel de infracțiuni nu sînt trași la răspundere pentru acțiunile lor. Dacă informațiile care indică asupra maltratării nu sînt urmate de reacții prompte și eficiente, cei predispuși să maltrateze persoanele vor ajunge rapid la concluzia că pot continua această practică fără a fi pedepsiți. Toate eforturile de a promova principiile drepturilor omului prin politici stricte de recrutare și instruire profesională vor fi sabotate. Prin incapacitatea de a întreprinde acțiuni eficiente, persoanele vizate – colegi, conducători de instituții, autoritățile de anchetare – vor contribui în cele din urmă la distrugerea valorilor care constituie baza înșăși a unei societăți democratice.

Dimpotrivă, în cazul în care funcționarii publici care ordonă, autorizează, trec cu vederea sau comit acte de tortură ori maltratare sînt aduși în fața justiției pentru acțiunile sau omisiunile lor, se transmite un mesaj clar că asemenea comportament nu va fi tolerat. În afara considerabilei sale valori descurajatoare, acest mesaj va demonstra publicului larg că nimeni nu e mai presus de cît legea, nici chiar cei responsabili cu aplicarea ei. Cunoașterea faptului că persoanele responsabile de maltratări au fost urmărite în justiție va avea un efect benefic și pentru victime.

Reprezintă deja un principiu bine conturat că **investigațiile eficiente**, capabile să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili de maltratări, sînt esențiale pentru a da o semnificație practică interzicerii torturii și tratamentelor sau pedepselor inumane ori degradante.

În conformitate cu acest principiu, autorităților responsabile de investigații trebuie să li se acorde toate resursele necesare, atît umane, cît și materiale. În plus, investigațiile trebuie să întrunească anumite criterii de bază⁷⁰.

Standardele internaționale cu privire la eficacitatea investigațiilor cauzelor de pretinsă tortură sînt extrem de înalte. Aceste standarde își găsesc reflectarea în „Principiile cu

⁷⁰ Normele CPT [CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2010], Cap. VII, §25, 31.

privire la investigarea efectivă și documentarea torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante” recomandate de rezoluția Adunării Generale a ONU 55/89 din 4 decembrie 2000.

Conform acestor principii, scopul investigării efective și documentării torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante include următoarele:

1. clarificarea faptelor, stabilirea și confirmarea responsabilității individuale și a statului față de victime și familiile lor;
2. identificarea măsurilor necesare pentru prevenirea repetării acestor acte;
3. facilitarea urmăririi penale și/sau, după caz, a sancțiunilor disciplinare pentru cei indicați în timpul anchetei ca fiind responsabili și
4. demonstrarea necesității de reparare integrală din partea statului, inclusiv compensarea financiară adecvată și oferirea de fonduri pentru îngrijire medicală și reabilitare⁷¹.

Standardele încearcă să asigure ca fiecare investigație de maltratare să atingă un scop dublu:

1. în principal, de a stabili faptele relevante și, în cazurile adecvate, de a identifica și pedepsi persoanele responsabile pentru maltratare;
2. de a menține încrederea publicului în aderența autorităților la supremația legii și prevenirea oricărui aspect al complicității lor la maltratare sau al toleranței maltratării de către aceștia.

Aceste standarde nu sînt criterii pur procedurale, elaborate doar pentru a măsura eforturile relevante ale autorităților, ci reprezintă un set de cerințe care ar trebui să asigure ca o investigație să nu lase **nici un dubiu în ce privește seriozitatea eforturilor autorităților de combatere a maltratării**. Cu alte cuvinte, standardele internaționale obligă statele nu doar să investigheze efectiv maltratarea, dar și să asigure în mod explicit, transparent că aceasta este investigată.

Investigațiile actelor de tortură ar trebui să urmeze aceleași principii ca anchetele în orice alte infrațiuni. Principala diferență este că infrațiunile au fost comise de către reprezentanți ai organelor de drept, sau de alți oficiali de stat, ceea ce face mai dificilă abordarea lor în comparație cu alte forme de criminalitate.

Infrațiunile de tortură sînt de multe ori comise în locuri închise pentru lumea din afară, cu nici un martor independent.

Probele pot fi distruse sau ascunse și poate exista o conjurație din partea celor responsabili de aplicarea legii sau a funcționarilor de stat suspectați. Victimele și martorii pot fi, de asemenea, intimidați să tacă.

Orice anchetă este în principal o chestiune de a obține, de a fixa și de a interpreta probele adunate.

Colectarea, păstrarea și producerea probelor este sarcina organului de urmărire penală.

⁷¹ §78 din Protocolul de la Istanbul din 1999, recomandat prin rezoluția Adunării Generale a ONU 55/89 din 4 decembrie 2000, Manualul ONU de investigare efectivă și documentare asupra torturii și altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante.

Ține de competența instanței de judecată să cîntărească valoarea probatorie a acestora.

În hotărîrile sale Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat în repetate rînduri că investigarea acuzațiilor de maltratare trebuie să fie deplină. Aceasta înseamnă că autoritățile trebuie să depună întotdeauna eforturi serioase pentru a afla ce s-a întîmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate. Obligația de a prezenta explicații plauzibile despre circumstanțele în care au fost cauzate leziunile corporale este pusă în sarcina exclusivă a statului, neexecutarea căreia **ridică o problemă clară în temeiul art. 3 al Convenției**⁷².

Deși terminologia folosită de instituțiile și instrumentele internaționale poate varia, criteriile relevante, ce vizează eficiența investigației în cazurile de pretinse rele tratamente, includ:

- a. independența și imparțialitatea;
- b. profunzimea;
- c. promptitudinea;
- d. competența adecvată;
- e. implicarea victimei și controlul din partea publicului.

4.1.1 Independența și imparțialitatea

Unul din factorii principali ai credibilității investigației actelor de tortură și altor rele tratamente și, respectiv, ai eficienței acesteia constituie independența persoanelor care efectuează o asemenea investigație. Orice prezumție sau indiciu, precum că persoana care efectuează o investigație a plîngerilor cu privire la rele tratamente ar avea aparent un comportament contrar intereselor de investigare obiectivă, riscă să conducă la concluzia ineficienței investigației în general. În acest sens, sînt relevante constatările Curții în cauza *Barbu Anghelescu c. României*, § 66, și în cazurile citate mai sus *Gurgurov §63*, *Boicenco §121*: „În general, o investigație pentru a fi eficientă, impune necesitatea independenței persoanelor responsabile de desfășurarea cercetărilor, față de persoanele implicate în aceste evenimente”.

Suplimentar, Curtea adaugă chiar un exemplu relevant pentru a dezvălui caracterul și esența independenței investigatorului, făcînd referire la *Ergi c. Turciei*, §§ 83-84: „... Aceasta (independența investigației) ar însemna nu numai lipsa legăturii ierarhice sau instituționale, dar și o independență practică (a se vedea, de exemplu, cauza *Ergi c. Turciei* hotărîrea din 28 iulie 1998, §§ 83-84, Raporturi 1998-IV, unde procurorul care a investigat decesul unei fete în timpul unei ciocniri, a arătat lipsă de independență prin prisma încrederii puternice în informația prezentată de către jandarmii implicați în incident)...”

Cu alte cuvinte, Curtea apreciază și privește pozitiv atît independența instituțională ca principiu, cît și impune o independență practică, cum s-a indicat mai sus.

O altă abordare a caracterului independent al investigației ca principiu al practicii Curții, constituie nu numai independența persoanei care conduce sau investighează nemijlocit, dar și independența superiorilor săi, autorității în general.

⁷² A se vedea *Gurgurov c. Moldovei*, nr. 7045/08, § 64, *Boicenco c. Moldovei*, nr.41088/05, §103.

După cum s-a notat, subiectul privind independența și imparțialitatea constituie unul dintre cele mai importante elemente ale sistemului de investigare a actelor de rele tratamente din cadrul organelor de poliție, cărora li s-a acordat o considerație deosebită în Republica Moldova.

În hotărârea *Boicenco c. Moldovei* (nr.41088/05 din 11 iulie 2006), §124, Curtea Europeană a constatat că examinarea pretinsei maltratări de către persoana responsabilă de dosarul penal împotriva reclamantului nu satisfăcea cerința de independență.

Totodată, pentru ca o anchetă să fie efectivă, ea trebuie privită în general ca necesară pentru persoanele responsabile de efectuarea ei și acestea să fie independente de cei implicați în evenimente. Aceasta înseamnă nu doar o lipsă a unei legături ierarhice sau instituționale, dar și o independență practică.

În cazul când același procuror care înaintează oficial acuzațiile penale împotriva reclamantului, care a solicitat în privința acestuia aplicarea arestului ca măsură preventivă, precum și cel care a reprezentat învinuirea în instanța de judecată, examinează o sesizare privind eventuala aplicare a relexor tratamente din partea poliției în scop de autoincriminare – independența lui va fi pusă sub semnul întrebării, ca în cazul *Boicenco c. Moldovei*.

Astfel, respingerea plîngerilor privind maltratarea reclamantului de către același procuror care instrumentează (conduce sau exercită urmărirea penală ori reprezintă învinuirea de stat) cauza este potențial contrară art.3 al Convenției.

O altă abordare a caracterului independent al investigației ca principiu al practicii Curții o constituie nu numai independența persoanei care conduce sau investighează nemijlocit, dar și independența superiorilor săi, autorității în general. În cazul Republicii Moldova, este relevantă aprecierea dată de Curte unui eveniment prin care Procurorul General și-a expus oficial dezacordul privind acțiunile avocaților pentru apărarea intereselor clienților lor (cauzele *Colibaba, Gurgurov*)⁷³. Aceste constatări și opinii ale unui funcționar de rang înalt („high ranking official”) au avut un impact negativ asupra întregii instituții și au subminat încrederea față de întregul organ de investigație.

Nu în ultimă instanță, este necesar de a specifica următoarele: Curtea extinde aplicabilitatea principiului independenței investigației și asupra persoanelor care participă la actul de investigație, și constatările cărora urmează a fi luate ca probă. De cele mai multe ori este vorba despre experți medici-legiști. În anumite circumstanțe, concluziile medicului, la care s-ar referi o parte din spețele pendinte în fața Curții, vor fi privite cu rezervă și nu se va lua în considerație dacă există suspiciunea că medicul a fost imparțial sau alte circumstanțe permit de a crede că ultimul putea fi influențat pentru formularea concluziilor sale. Spre exemplu, este cazul participării la actul de examinare medico-legală a celor care au maltratat reclamantul. Astfel, în hotărârea *Colibaba c. Moldovei* (nr. 29089/06), Curtea Europeană a pus la îndoială constatările dintr-un raport de examinare

⁷³ În cauza *Gurgurov c. Moldovei* (nr.7045/08, § 65, 16 iunie 2009), Curtea notează, în primul rînd, că independența procuraturii în cadrul efectuării investigației efectuate de ea era îndoielnică. Ea observă că Procuratura Generală și-a exprimat o opinie clară asupra acestei chestiuni la începutul investigațiilor și a încercat să exercite presiuni asupra avocatului reclamantului și asupra tuturor avocaților în general, pentru a-i descuraja să mai depună cereri la organizațiile internaționale specializate în protecția drepturilor omului. Acest fapt a dus la constatarea violării articolului 34 al Convenției în cauza *Colibaba c. Moldovei* (nr. 29089/06, § 67, 23 octombrie 2007).

medico-legală defavorabil reclamantului, pe motiv că polițiștii acuzați de maltratare au fost de față în timpul examinării medicale (§ 49).

O situație asemănătoare a fost expusă în hotărîrea *Taraburca c. Moldovei* (nr.18919/10), în care, constatînd că ancheta preliminară a circumstanțelor cazului a fost efectuată de Ministerul Afacerilor Interne la care lucra un număr mare din cei acuzați de maltratare, Curtea a criticat faptul că procurorul s-a bazat pe rezultatele acestei anchete preliminare efectuate de Minister, deoarece investigația realizată de această instituție era incompatibilă cu cerința independenței anchetatorului în raport cu cei anchetați (§ 54).

Instrumentele internaționale nu detaliază o cerință clară cu privire la **imparțialitatea** persoanelor, însă aceasta este luată în considerație la examinarea cazurilor particulare. Astfel, într-un caz referitor la persecuția și maltratarea Martorilor lui Iehova de către urmașii religiei dominante, Curtea de la Strasbourg a luat notă de convingerile religioase ale anchetatorului și pătînirea asociată dezvăluite în acest context⁷⁴.

În hotărîrea *Mătăsaru și Savițchi c. Moldovei* (nr.38281/08, § 88), cerința de imparțialitate nu a fost respectată, deoarece, deși procurorul ierarhic superior a constatat că existau aparențe că procuratura care examinează cauza putea fi parțială și cauza a fost deferită unei alte procuraturi, peste opt luni cauza a fost restituită procuraturii în privința căreia existau dubii în ceea ce privește imparțialitatea.

4.1.2 Profunzimea (deplinătatea)

Deși există unele trăsături comune caracteristice pentru maltratare, circumstanțele diferitor incidente și cazuri, episoadele acestora și situațiile de investigare totdeauna diferă. Iată de ce standardul profunzimii investigațiilor este formulat în cuvinte simple care sugerează că acesta trebuie să includă **toți pașii rezonabili pentru a asigura probele relevante referitoare la incidente**.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, investigația cu privire la alegații serioase privind maltratarea trebuie să fie completă. Aceasta presupune că autoritățile întotdeauna trebuie să facă o încercare serioasă de a afla ce s-a întîmplat și nu ar trebui să se bazeze pe concluzii pripite și nefondate pentru a finaliza investigația sau să aprobe deciziile în temeiul lor (*Assenov și alții c. Bulgariei, Reports 1998-VIII, §§ 103 și urm.*). Ele trebuie să întreprindă toate măsurile rezonabile disponibile pentru a asigura probele cu privire la incident, inclusiv, *inter alia*, depozițiile martorilor oculari și probele medico-legale (*Tanrikului c. Turciei nr.23763/94, §§ 104 și urm., ECHR 1999-IV și Gul c. Turciei nr.22676/93, § 89*). Orice deficiență în investigație, care subminează capacitatea ei de a stabili cauza vătămărilor sau identitatea persoanelor vinovate, riscă să vină în contradicție cu acest standard.

Astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în hotărîrile sale, a menționat constant că autoritățile trebuie întotdeauna să depună eforturi serioase pentru a afla ce s-a întîmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate pentru a înceta

⁷⁴ A se vedea cazul 97 de membri ai Congregației Gldani a Martorilor lui Iehova și alte 4 persoane c. Georgiei, hotărîrea Curții Europene din 3 mai 2007 (cererea Nr. 71156/01, §117).

investigația sau să le pună la baza deciziilor adoptate. În caz contrar, interdicția legală generală a tratamentelor inumane sau degradante ar fi lipsită de eficiență practică, în pofida importanței sale fundamentale, și s-ar crea posibilitatea ca în unele cazuri agenții statului, beneficiind de o cvasi-imunitate, să încalce drepturile persoanelor aflate sub supravegherea lor (*a se vedea Corsacov c. Moldovei, cererea nr.18944/02, §68,69*).

Prin a afla ce s-a întâmplat se are în vedere să se constate următoarea informație:

URMEAZĂ DE CONSTATAT:

● CINE a comis încălcarea? ● CARE a fost încălcarea? ● CINE a fost obiectul încălcării?	● CÎND, UNDE, DE CE și CUM?

Ce detalii sînt necesare pentru a răspunde la aceste întrebări?

Informația trebuie să conțină următoarele aspecte:

1. personalitatea, datele complete privind identitatea victimei (victimelor);
2. când și cum victima a ajuns în custodia persoanelor publice;
3. autoritățile de detenție, locul unde s-a aflat în detenție victima;
4. condițiile de detenție ale victimei;
5. locul unde se pretinde că s-a aplicat maltratarea;
6. data și ora exactă a pretinsului incident;
7. autoritățile responsabile de maltratare, personalitatea făptuitorului (făptuitorilor);
8. scopul maltratării;
9. martorii;
10. descrierea detaliată a modalității de aplicare a torturii sau altor rele tratamente (ce, cum, cît a durat, frecvența, de către cine), efectul pe care l-a avut asupra victimei imediat și mai târziu, orice semne vizibile;
11. certificate medicale și alte probe, cum ar fi fotografiile, înregistrările audio sau video;
12. informații care ar combate versiunea acuzatului.

Cu concursul unui personal medical, urmează să fie cercetate următoarele:

- probele fizice;
- probe psihologice;
- necesitatea unui tratament medical.

Este imposibil să fie întocmită o listă exhaustivă ce ar cuprinde etapele investigative pentru a îndeplini criteriul cu privire la profunzime. Însă cerința generală de a întreprinde „toți pașii rezonabili” sau de a depune eforturi adevărate este urmată în hotărârile Curții de la Strasbourg de o listă ilustrativă a măsurilor investigative ce urmează a fi întreprinse în cazurile de maltratare. Instrumentele internaționale abordează standardul dat în același mod și oferă o descriere aproximativă a măsurilor tipice necesare.

O listă de asemenea măsuri tipice se axează pe exemplele tipice cuprinse în jurisprudența Curții de la Strasbourg și în rapoartele CPT elaborate în urma vizitelor efectuate și ar include următoarele acțiuni:

— **declarații detaliate și exhaustive ale presupusei victime, obținute cu un grad adecvat de sensibilitate.** Este necesar să fie luate declarații complete și exacte de la reclamant, în vederea cuprinderii tuturor circumstanțelor plîngerii.

Procurorul urmează să audieze imediat și amănunțit victima pentru a cunoaște cât mai multe despre incident, inclusiv: cauza și motivul care au catalizat aplicarea în privința acestuia a presupuselor tratamente ilegale; să identifice eventualii martori ai evenimentelor; locurile concrete în care acesta a fost supus acțiunilor cu caracter de tortură sau exces de putere; numele persoanelor care au admis acțiunile cu caracter ilegal sau descrierea amănunțită a înfățișării și îmbrăcăminteii acestora; descrierea amănunțită a obiectelor utilizate în cadrul acțiunilor cu caracter de tortură⁷⁵.

În multe cazuri, depozițiile victimelor fie că nu sînt obținute deloc, fie că autoritățile nu încearcă să clarifice anumite puncte care sînt cruciale în circumstanțele respective. Spre exemplu, în cazul *Cobzaru c. României* care a vizat maltratarea motivată rasial de către poliție, s-a stabilit că însuși victima n-a fost întrebată niciodată despre originea vînațiilor sale (vezi *Cobzaru c. României, cererea Nr. 48254/99, §71*).

Luînd în considerație vulnerabilitatea victimelor maltratării, se impune necesitatea ca acestea să fie **audiate cu atenție specifică**.

O atenție deosebită ar trebui să fie atrasă stilului de audiere, pentru a evita revictimizarea interviuatului. Ar putea fi necesar ca audierea să fie efectuată în mai multe etape, deoarece unele detalii cu privire la ceea ce s-a întîmplat nu pot apărea pînă cînd interviuatorul nu cîștigă încrederea celui interviuat.

Este recomandabil ca uneori interviuatorul să petreacă ceva timp discutînd alte aspecte decît cele referitoare la presupusele rele tratamente, în scopul de a stabili „un climat de încredere”, care va face ca subiecte mai sensibile să fie discutate mai ușor.

Incoerențele în declarațiile victimei nu înseamnă neapărat că o afirmație este falsă. Interviutul poate de asemenea găsi unele întrebări greu de înțeles. Modul în care se vor exprima persoanele private de libertate poate fi suficient de confuz din mai multe motive – starea emoțională sau experiențele acestora, o privare îndelungată de libertate care duce la pierderea noțiunii de timp, blocaje de memorie, gînduri obsesive etc.

Neconcordanțele pot fi uneori rezolvate prin aceeași întrebare pusă într-un mod diferit sau prin revenirea la ea în audierile ulterioare. Totuși pentru a facilita investigația ulterioară se recomandă ca prima audiere să fie cât mai detaliată, iar toate aspectele importante să fie abordate la această audiere. Dacă este necesară o audiere suplimentară, aceasta ar trebui să aibă loc cât mai rapid posibil. Tactica interogării nu poate justifica tergiversarea investigației.

— **interogatoriul corespunzător și, în cazul în care este necesar, utilizarea confruntării și a altor măsuri speciale de anchetă destinate identificării persoanelor responsabile.**

Cazurile examinate de Curtea de la Strasbourg oferă multe exemple în care, în cadrul investigațiilor, nu se efectuau interogări și, în cazurile necesare, nu se foloseau prezentări

⁷⁵ Indicația Procurorului General nr.11-2.2d/07-9924 din 16.11.2007 privind asigurarea investigării efective a cazurilor de tortură și respectarea recomandărilor interpretative rezultate din jurisprudența Curții Europene cu privire la respectarea art.3 din Convenție.

spre recunoaștere și alte măsuri investigative speciale menite să identifice persoanele responsabile. În cazul *Labita c. Italiei*, Curtea a considerat deosebit de uimitor faptul că, deși reclamantul a afirmat că ar fi în stare să recunoască gardienii care l-au maltratată dacă ar putea să-i vadă în persoană, nu s-a întreprins nimic pentru a-i permite să facă acest lucru imediat după auzirea acestei afirmații. Mai mult ca atât, după mai mult de un an, acestuia i-au fost prezentate doar copiile fotografiilor gardienilor care erau disponibile în dosarele lor personale (vezi *Labita c. Italiei*, Hotărârea din 6 aprilie 2000, cererea Nr. 26772/95, §72).

În cauzele *Gurgurov (nr. 7045/08, § 69)*, *Buzilov (nr. 28653/05, § 33)* și *Mătășaru și Savițchi (nr. 38281/08, § 93)*, nu a fost efectuată prezentarea spre recunoaștere și confruntarea, deși reclamanții declarau că pot identifica agresorii.

Urmează de a depune eforturi reale pentru a identifica și interoga presupușii făptuitori de comiterea relelor tratamente.⁷⁶ Totuși, recurgerea la interogarea acestora ar trebui efectuată după acumularea tuturor probelor posibile, pentru a exclude dezinformarea procurorului.

— *examinări medicale (de preferință medico-legale) fizice și psihologice ale presupusei victime, realizate în mod confidențial și cu precizie. Examinările trebuie efectuate de către specialiști independenți și calificați, capabili să determine cauzele leziunilor corporale și corespunderea acestora cu acuzațiile aduse;*

— *alte probe medicale, inclusiv registrele de la unitățile de detenție și serviciile medicale*⁷⁷. Astfel, se cere să fie depuse eforturi chibzuite pentru a asigura, colecta și analiza toate probele medicale și medico-legale.

Încercările *de facto* pentru a aduna probe medicale constituie de asemenea o componentă obligatorie a măsurilor investigative necesare în toate cazurile de maltratare.

Chiar dacă importanța acestora nu trebuie supraapreciată, se constată de mai multe ori în literatura de specialitate că dovezile medicale sînt vitale pentru cele mai multe investigații de tortură.

Tortura, de multe ori, nu lasă urme fizice pe termen lung. Pe de altă parte, nu toate urmele sau leziunile suferite de către un deținut sînt rezultatul torturii, deoarece pot fi produse de alte cauze. Cu toate acestea, dovezile medicale pot demonstra că leziunile sau modelele de comportament înregistrate sînt în concordanță cu metoda de tortură pe care a descris-o victima. Tehnici sofisticate medicale pot detecta adesea traume ale țesuturilor moi sau nervoase, care ar putea să nu fie vizibile cu ochiul liber, chiar și peste perioada lungi de timp după aceste semne nu mai sînt vizibile cu ochiul liber.

Un expert medico-legal competent, de asemenea, poate detecta semne minore de prejudiciu în cazul în care el sau ea are acces rapid la persoana care a fost torturată sau maltrată.

Tortura produce, de obicei, traume psihologice și dovada acestui lucru poate fi, de asemenea, colectată.

⁷⁶ Eric Svanidze. Investigarea eficientă a relelor tratamente: Ghidul Strandartelor Europene / Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice, Consiliul Europei, Chișinău, 2009, p.45.

⁷⁷ Idem.

Dacă există o combinație de elemente ale probelor fizice și psihologice ce sînt în conformitate cu plîngerea făcută, aceasta va consolida valoarea dovezilor medicale.

Medicii și alt personal medical ar trebui să fie, de asemenea, intervievați despre circumstanțele în care au desfășurat examenele lor.

Cele mai detaliate și mai atotcuprinzătoare cerințe și directive la subiectul în speță pot fi găsite în **Protocolul de la Istanbul**. Documentul a beneficiat de o reprezentare vastă a profesioniștilor în medicină care au contribuit la elaborarea lui.

Împreună cu anexele, acesta rămîne principala culegere a standardelor detaliate care urmează a fi respectate în legătură cu investigația medicală și documentarea maltratării. Documentul abordează chestiuni concrete ce țin de examinarea fizico-psihologică a presupuselor victime, oferă teste de diagnosticare, documentație uniformă și alte aspecte ale probelor medicale care urmează a fi colectate⁷⁸.

Din moment ce elaborarea unor rapoarte medicale credibile poate constitui un factor decisiv pentru ambele părți, este important ca aceste probe nu numai să existe, dar de asemenea să fie independente și minuțioase. Curtea de la Strasbourg a constatat unele probleme privind natura inadecvată a drepturilor procesuale conform articolului 3 în cazurile:

- examinării medicale inadecvate a deținuților, inclusiv lipsa unei examinări de către un medic profesionist adecvat calificat;
- utilizării rapoartelor și certificatelor medicale succinte și nedetaliate, care nu includ descrierea plîngerilor reclamantului sau concluziile;
- practicii de a transmite colaboratorilor poliției rapoartele deschise;
- examinării medico-legale inadecvate a persoanelor decedate, inclusiv rapoarte care nu includ descrierea detaliată a leziunilor;
- neefectuării fotografiilor sau a analizei urmelor lăsate pe corp sau efectuarea acestor examinări de către medici cu un nivel insuficient de calificare⁷⁹.

Prin urmare, investigațiile pe marginea maltratării trebuie să asigure o examinare medicală confidențială și exactă (preferabil medico-legală), precum și examinarea fizică și psihologică a presupuselor victime. Acestea trebuie să fie efectuate de un personal independent și instruit în mod adecvat, capabil să identifice cauzele leziunilor și corespunderea acestora cu afirmațiile cu privire la pretensele încălcări. Investigațiile trebuie să asigure de asemenea obținerea și examinarea altor probe medicale, inclusiv datele de la locul de detenție și de la instituțiile medicale.

În mai multe hotărîri ale Curții Europene pronunțate în cauzele contra Republicii Moldova au fost constatate abateri din partea procurorilor exprimate prin omisiunea acumulării dovezilor medicale în cadrul investigațiilor cu privire la tortură, după cum urmează:

- în cauza *Pruneanu*, procurorul nu a dispus examinarea imediată a reclamantului de către un medic, deși leziunile corporale erau evidente;
- în cauzele *Gurgurov* și *Parnov*, procurorii nu le-au adresat medicilor întrebări cu privire la originea leziunilor de pe corpul reclamantilor, iar în cauzele *Corsacov*, *Colibaba*, *Pruneanu* și *Gurgurov*, aceștia au ignorat leziunile corporale și concluziile medicilor;

⁷⁸ A se vedea Protocolul de la Istanbul, capitolele V-VI, anexele II-IV.

⁷⁹ Aisling Reidy. Interzicerea torturii. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului / Directoratul General pentru Drepturile Omului, Consiliul European, Chișinău, 2003, p.41-42.

- în cauza *Colibaba*, judecătorul și procurorul au refuzat nejustificat să permită examinarea reclamantului de către un medic la alegere, pentru a documenta leziunile corporale;
- în cauza *Boicenco*, deși se pretindea că reclamantul se afla în stare gravă, procurorul nu a examinat fișa medicală a reclamantului și nici nu a interogat medicii care tratau reclamantul⁸⁰.

În lumina celor de mai sus, recomandăm procurorilor:

- victima urmează a fi supusă imediat examinării de către un legist;
- adresarea întrebărilor detaliate pentru experții, care trebuie adaptate cauzei examinate;
- în cadrul efectuării examinării și expertizei medico-legale, urmează a fi dispusă interviuarea victimei de către experți;
- la adoptarea hotărârii pe marginea cauzei procurorul trebuie să se expună pe marginea fiecărei leziuni corporale constatate;
- în cazul lipsei probelor medicale concludente, procurorul ar trebui să întreprindă măsuri pentru a le obține, și nu să înceteze investigației.

— **declarații adecvate ale martorilor, eventual și declarațiile altor deținuți, ale personalului din penitenciare, reprezentanților publicului, angajaților organelor de drept și ale altor oficiali.** Este necesar să fie depuse eforturi rezonabile pentru a găsi martori, inclusiv printre membrii comunității și ofițerii de poliție, cu scopul de obține declarații complete și exacte.

De obicei, maltratarea are loc în afara vederii. Cu toate acestea, investigațiile trebuie să includă eforturi reale pentru acumularea probelor de la persoanele care ar putea să fi fost martori ai incidentului în cauză sau să fie în stare să verse lumină asupra circumstanțelor ambiante. Acest postulat este reflectat în Protocolul de la Istanbul, care prevede următoarele: „Trebuie să se obțină informații de la oricine a fost prezent la fața locului sau în zona aflată sub investigare, pentru a determina dacă aceștia au fost martori la incidentele de presupusă tortură”⁸¹.

Curtea de la Strasbourg a identificat multe nereușite în interogarea persoanelor adecvate. În cauza *Mikheyev c. Rusiei*, anchetatorul nu a încercat să găsească și să interogheze persoanele care au fost reținute cu reclamantul la secția de poliție și care puteau dispune de informație utilă despre comportamentul înainte de încercarea acestuia de a se sinucide. Nu era clar dacă persoana V., unul din colegii reclamantului, a fost vreodată interogat de anchetator⁸².

În cauzele *Buzilov* (23.06.2009 §§ 23-33) și *Parnov* (13.07.2010 §§ 32-35), procurorul a dispus neînceperea urmăririi penale doar în baza declarațiilor polițiștilor, iar în cauzele *Victor Savițchi* (17.06.2008 § 68) și *Gurgurov* (16.06.2009 §§ 63-70), procurorii au ignorat declarațiile reclamantilor și ale martorilor care confirmau maltratarea. În cauzele *Pruneanu*

⁸⁰ Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012 / resp. ed.: Vladislav Gribincea; Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, 2012, p. 124 – 125.

⁸¹ §103 din Protocolul de la Istanbul din 1999.

⁸² A se vedea *Mikheyev c. Rusiei*, nr.77617/01, § 112, 26 ianuarie 2006.

(16.01.2007 §§ 39-64), *Breabin* (07.04.2009 §§ 53-56) și *Buzilov* (23.06.2009 §§ 23-33), nu au fost audiați toți martorii oculari, în cauza *Răilean* (05.01.2010 §§ 25-35), nu a fost audiată persoana cheie în dosar, care se presupunea că a condus automobilul care l-a accidentat mortal pe fiul reclamantului, iar în cauza *Mătășaru și Savițchi* (02/11/2010 §§ 79-95), nu a fost audiată persoana care a fost cauza altercației⁸³.

Cercetările efectuate în domeniul vizat notează că martorii care au văzut deținutul fie înainte, fie atunci când el a fost arestat, pot să spună care era starea fizică a acestuia înainte de arest, circumstanțele care au condus la arestare, modul în care a fost efectuată arestarea și identitatea ofițerilor care au realizat reținerea. Aceste aspecte pot fi deosebit de importante atunci când victima nu este printre cei vii și pe corpul ei au fost descoperite urme ale aplicării torturii, iar autoritățile susțin că victima nu a fost luată în custodie sau că leziunile nu au fost cauzate de către oficiali.

Dacă cineva dintre martori știa că, înainte de a fi arestată, victima a primit scrisori sau apeluri telefonice cu amenințări sau a fost supusă în alt mod constrângerii psihice din partea oficialilor, acest fapt, de asemenea, trebuie să fie documentat.

Codeținuții care sînt martori indirecți la presupusa tortură ar putea fi în măsură să furnizeze informații, cum ar fi starea deținutului când a fost luat pentru interogare, precum și ulterior acesteia, sau că el nu s-a mai întors. Aceștia pot fi în măsură să dea declarații despre sunetele care le-au auzit, cum ar fi țipete sau strigăte, sau despre petele de sînge sau alte urme ale torturii care puteau fi văzute. Aceștia pot ști despre leziuni noi, care au devenit vizibile după ce persoana a ajuns în stare de arest sau despre leziuni existente, care s-au deteriorat în timpul detenției. La fel ei pot fi în măsură să furnizeze informații despre presupusa tortură - cum ar fi nume, locuri, ore, date. Ei pot fi, de asemenea, capabili să ofere relatări despre tortura lor sau a altor persoane la care ar fi asistat, care ar ajuta la stabilirea că tortura are loc în cadrul unității în cauză, sau că un ofițer de poliție special sau gardian a comis anterior acte de tortură sau rele tratamente.

Medicul care a examinat victima la scurt timp după aplicarea relor tratamente, de asemenea, poate oferi declarații importante.

Cea mai bună metodă de a identifica martorii este de a constata în ordine cronologică toate evenimentele prin care a trecut victima, la fiecare etapă întrebînd-o dacă cineva a fost prezent în acel interval de timp: în momentul reținerii, în momentul sosirii la instituția respectivă sau în localitatea în care victima a fost deținută; mai era cineva în celulă sau în celulele adiacente; alte persoane au văzut cum a fost dusă victima pentru a fi supusă torturii; a fost vreun martor la incidentul propriu-zis; a văzut cineva vătămarile corporale sau starea de inconștiență cauzată de tortură; au fost alte persoane care au trecut prin aceeași procedură. În cazul în care sesizarea este depusă de o altă persoană, din motiv că victima nu mai este în viață, a dispărut fără veste sau încă se află în stare de arest, rudele apropiate, vecinii sau alți membri ai comunității pot sugera acei eventuali martori sau ei înșiși pot să ofere informații utile investigației.

⁸³ Executarea hotărîrilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova, 1997-2012 / resp. ed.: Vladislav Gribincea; Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, 2012, p. 125.

Un alt **aspect important** al investigației este **audierea persoanelor bănuite**. În acest context, se menționează că majoritatea punctelor generale cu privire la realizarea de audieri, de asemenea, se aplică la interviuarea celor suspecți de implicare în acte de tortură sau de maltratare. Totuși, din punct de vedere tactic se recomandă audierea acestor persoane în ultimul rând.

Având în vedere că cei implicați sînt cel mai degrabă persoane publice – și, adesea, cu experiență considerabilă în sistemul de justiție penală –, o atenție deosebită trebuie să fie acordată planificării și structurării interviului și întrebărilor ce urmează a fi puse suspectilor. O investigație corectă ar trebui să includă audieri, nu numai cu persoanele suspectate de provocarea directă a relelor tratamente, dar, de asemenea, cu oricine aflat într-o poziție de răspundere în cadrul instituției în care victima a fost deținută și care știa că maltratarea acesteia este comisă și nu a acționat pentru a o preveni sau pentru a o raporta.

Audierile ar trebui să se desfășoare într-un mod clar independent, imparțial și profesionist. Ar trebui de ținut cont de faptul că problemele ridicate pot fi deosebit de emotive și că ofițerii aflați sub investigație le pot genera o simpatie considerabilă colegilor lor.

Proceduri adecvate ar trebui să fie elaborate pentru a soluționa astfel de chestiuni cum ar fi conflictele de interese, conflictele de loialitate și de alți factori care pot avea impact asupra anchetei.

Procurorii, la interogarea persoanelor care ar putea fi implicate în maltratare, nu ar trebui să rămână pasivi. Ei trebuie să adreseze întrebări pentru a clarifica orice neconcordanță între declarațiile diferitor persoane audiate. În scopul evitării schimbării poziției pe caz, se recomandă adresarea mai multor întrebări la care să se obțină același răspuns cu privire la aspectele contradictorii în declarații.

— *examinarea imediată, cu folosirea tehnicii foto sau video, a localurilor (birourilor) indicate de reclamant ca loc în care în privința sa au fost aplicate procedee interzise, în scopul verificării circumstanțelor indicate în plîngere, constatării și ridicării mijloacelor de probă, inclusiv a obiectelor utilizate în cadrul acțiunilor cu caracter de tortură (măști antigaz; generatoare de curent electric; bare metalice etc.).*

Este incontestabil faptul că o investigație trebuie să presupună examinarea locului faptei pentru a găsi probe materiale, inclusiv instrumente folosite în timpul maltratării, amprente digitale, lichide și fibre de corp. Aceasta trebuie să includă folosirea medicilor legiști și altor specialiști capabili să asigure și să examineze probele, să creeze schițe (desene) și/sau să reconstruiască evenimentele relevante.

Principiile directe cu privire la probele de la locul infracțiunii sînt reflectate în Prevederile din Protocolul de la Istanbul⁸⁴.

— *examinarea registrelor ce țin de detenție, a deciziilor, dosarelor penale și altor documente legate de incidentele relevante.*

Obligația de menținere a evidenței în închisoare, dosarele cu privire la caz și alte documente legate de reținere, folosirea forței sau altor acțiuni fac ca utilizarea materialelor

⁸⁴ A se vedea §103 din Protocolul de la Istanbul din 1999.

de acest gen să constituie o componentă obligatorie a investigațiilor în cazurile de maltratare a suspectilor sau altor persoane implicate în procedurile sau evenimentele relevante⁸⁵.

Astfel, în cazul în care reclamantul indică faptul deținerii în camerele de deținere preventivă, urmează să fie examinat registrul de evidență a persoanelor deținute; să fie verificată legalitatea și temeinicia reținerii. De asemenea, trebuie ridicate și verificate materialele aflate în procedura poliției care vizează direct sau indirect interesele petiționarului și în legătură cu care acesta a fost supus reținerii.

Registrele ce țin de detenție sînt esențiale în vederea comunicării informațiilor și probelor cu privire la rețelele de detenție. În funcție de tipul de detenție, pot exista mai multe forme de registre. Cele mai relevante pot fi divizate în trei categorii:

I. Registrele cu privire la persoanele private de libertate:

- după categoria de deținuți;
- registre de intrare și ieșire;
- registre cu privire la măsurile disciplinare;
- registre medicale;
- altele.

II. Registrele cu privire la obiectele necesare persoanelor private de libertate:

- hrană, produse igienice, haine, lenjerie de pat etc.;
- medicamente și ustensile medicale;
- obiecte de educație, sport și recreative;
- altele.

III. Registrele cu privire la evenimentele din viața zilnică în locul de detenție:

- utilizarea forței, mijloacelor speciale și a armelor;
- registrele cu privire la regim: mesele, munca, exercițiile, activitățile educaționale etc.;
- registre ale incidentelor.

Cele trei registre din urmă pot fi în mod deosebit importante la reconstituirea evenimentelor în caz de comportament abuziv față de deținuți și stabilirea răspunderii pentru acesta.

La investigarea abuzurilor în locurile de detenție trebuie de asemenea examinate și alte documente care sînt importante pentru o înțelegere mai bună a modului de funcționare a locului:

- reguli interne;
- lista personalului;
- programul de lucru al personalului.

În afară de tipurile de acțiuni investigative necesare, standardele internaționale atrag atenția și asupra altor caracteristici integrale specifice ale investigațiilor. Acestea trebuie să fie **atotcuprinzătoare**, mai ales în cazurile în care implică mai mult decît un singur incident sau o serie complexă de fapte legate între ele. Un exemplu ar servi cazul în care maltratarea are

⁸⁵ Eric Svanidze. Investigarea eficientă a reținerii: Ghidul Standardelor Europene / Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice, Consiliul European, Chișinău, 2009, p.48.

loc în timpul operațiunii planificate în prealabil de poliție și care prevede aplicarea forței. În cadrul investigației, trebuie să se stabilească dacă operațiunea a fost planificată și desfășurată cu evaluarea adecvată a riscurilor și cu precauție față de utilizarea excesivă a forței, iar apoi să se examineze dacă acțiunea a fost proporțională din punct de vedere al scopului general urmărit⁸⁶. Astfel, investigațiile trebuie desfășurate într-o manieră **amănunțită**, și urmează a fi excluse cazurile când, în pofida numeroaselor relatări privind incidentele și faptele legate de posibile maltratări, amploarea investigației nu a fost corespunzătoare, fiind ignorate episoade semnificative și circumstanțe care indicau existența maltratării.

Mai mult decât atât, la determinarea volumului investigației, trebuie de ținut cont de diverși factori care contribuie la gradul de gravitate al relelor tratamente și de analizat cu atenție fiecare factor în parte. Astfel, evaluarea gradului de gravitate a durerii depinde de toate circumstanțele cazului, cum ar fi durata tratamentelor aplicate, efectele lor fizice și mintale, iar în unele cazuri depinde de sexul, vârsta și starea sănătății victimei etc. Sînt două tipuri de cauze care contribuie la nivelul de suferință: factori obiectivi, cum ar fi durata acțiunilor, leziunile corporale provocate, și factori subiectivi, ce țin de particularitățile victimei.⁸⁷

— **Probele trebuie colectate, iar investigațiile desfășurate cu respectarea dispozițiilor legii procesual penale.** Luînd în considerație că scopul final este de a pedepsi persoanele vinovate de aplicarea relelor tratamente, erorile procesuale admise pe parcursul investigației, care duc la pierderea valorii probante a datelor obținute, echivalează cu încălcarea cerințelor standardelor unei investigații eficiente. Nerespectarea regulilor cu privire la investigarea maltratării, care duc la imposibilitatea atragerii la răspundere a făptuitorilor, prin sine este contrară art.3 al Convenției Europene (a se vedea hotărârea *I.G. c. Moldovei*, 15.05.2012).

— **Informația și probele legate de maltratare trebuie să fie evaluate în mod minuțios, consecutiv și obiectiv.** Cu toate că această cerință nu este legată de imparțialitatea investigațiilor, scopul real al acesteia este axat pe o evaluare adecvată, adică completă, a dovezilor. În acest context, contează consistența și coerența evaluării acestora.

Standardele CPT conturează faptul că evaluarea adecvată a afirmațiilor de maltratare este adesea o problemă destul de delicată. Anumite tipuri de maltratare (precum asfixierea sau șocurile electrice) nu lasă urme evidente și nici nu vor lăsa dacă sînt aplicate cu un anumit grad de precauție. În mod asemănător, este puțin probabil ca forțarea anumitor persoane să stea în picioare, în genunchi sau ghemuite într-o poziție incomodă ore în șir, ori privarea de somn să lase urme clar identificabile. Chiar și loviturile aplicate asupra corpului pot lăsa numai ușoare vătămări fizice, care sînt greu de observat și dispar repede. În consecință, este de menționat că procurorii și/sau judecătorii trebuie să fie foarte atenți și să nu acorde o importanță scăzută reclamațiilor din cauza absenței urmelor fizice. Același

⁸⁶ *Vezi Tzekov c. Bulgariei*, Hotărîrea Curții din 23 februarie 2006, cererea nr. 45500/99 și *Nachova c. Bulgariei*, Hotărîrea din 26 februarie 2004, cererea nr. 43577/98 și 43579/98.

⁸⁷ Eric Svanidze. *Investigarea eficientă a relelor tratamente: Ghidul Standardelor Europene /* Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice, Consiliul European, Chișinău, 2009, p.51.

lucru se aplică *a fortiori* când reclamația se referă la maltratare psihică (umilire sexuală, amenințări la viața și integritatea fizică a persoanei deținute și/sau a familiei sale etc.). Evaluarea adecvată a veridicității declarațiilor de maltratare poate să necesite prelevarea de probe de la toate persoanele în cauză și planificarea în timp util a inspecțiilor la fața locului și/sau a examinărilor medicale⁸⁸.

4.1.3 Promptitudinea

Pentru a fi eficientă, ancheta trebuie de asemenea desfășurată într-o manieră *promptă*. Avînd în vedere caracterul perisabil al probelor, promptitudinea anchetării este esențială. Acest criteriu vizează nu numai începutul investigației, dar și durata acesteia (începerea neîntîrziată a investigațiilor, audierea neîntîrziată a martorilor); reacționarea promptă la plîngerile prin care sînt sesizate fapte de tortură, de aplicare a tratamentelor inumane și degradante; efectuarea într-un timp scurt a tuturor investigațiilor necesare pentru cercetarea circumstanțelor faptelor sesizate în vederea identificării și tragerii la răspundere a persoanelor vinovate.

Investigația nu este rapidă cînd durează mai mulți ani, perioadă în care ea adesea este încetată și redeschisă, transmisă de la un executor la altul.

În hotărîrea *Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei*, Curtea Europeană a constatat o violare procedurală a art.3 pe motiv că, în pofida probelor abundente, reclamanții au fost aduși pentru examinare medicală peste patru zile de la incident, iar urmărirea penală a fost pornită peste o lună de la obținerea raportului medical privind constatarea leziunilor.

În hotărîrea *Taraburcă c. Moldovei*, Curtea Europeană a criticat celeritatea investigației, cînd plîngerea a fost primită de procuror peste o săptămînă, timp de 38 de zile a așteptat răspunsul de la MAI, a luat o decizie la plîngere peste 14 zile de la primirea răspunsului de la MAI și a informat victima despre decizie peste 34 de zile (total 93 de zile).

Promptitudinea investigației este menit să asigure următoarele obiective:

1. În primul rînd, probele își pot pierde valoarea lor sau pot deveni imposibil de recuperat după o perioadă de timp. Acesta este un aspect esențial ce ține de eficacitatea examinărilor medicale, utilitatea și siguranța mărturiilor și altor activități investigative.
2. Cît privește cel de-al doilea obiectiv, Curtea de la Strasbourg îl exprimă prin necesitatea de a păstra încrederea și susținerea publicului (societății) în justiție. Curtea este preocupată de aparența măsurilor întreprinse. În cazul *Bati și alții c. Turcia*, procesul penal împotriva ofițerilor implicați în maltratarea reclamanților a fost întrerupt din cauza expirării termenelor de prescripție care au rezultat în urma tergiversărilor nejustificate ale investigației, urmării penale și procesului de judecată. Aceasta a oferit Curții de la Strasbourg oportunitatea de a accentua că reacția promptă a autorităților în investigarea pretinselor acuzații ce țin de maltratare poate fi considerată în general esențială pentru menținerea încrederii societății în respectarea de către autorități a supremației legii și în prevenirea oricărei aparențe de conveniență sau de toleranță față de actele nelegale comise⁸⁹.

⁸⁸ Normele CPT [CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2010], Cap. VII, §29.

⁸⁹ A se vedea hotărîrea *Bati și alții c. Turciei* din 3 iunie 2004 (*cererile Nr. 33097/96 și 57834/00*, §136).

Din cauza diversității formelor de maltratare, circumstanțelor ce urmează a fi investigate și tipurilor de proceduri ce urmează a fi efectuate, standardul promptitudinii nu prevede un termen de executare formal sau strict.

4.1.4 Caracterul competenței (imputernicirilor)

Mecanismele internaționale critică aranjamentele investigative sau procedurale care sînt lipsite de atribuțiile necesare pentru a juca un rol efectiv în identificarea sau urmărirea penală a persoanelor responsabile. Există două tipuri de obstacole care pot împiedica investigațiile.

Primul tip include normele legale care limitează atribuțiile organelor relevante de a clarifica circumstanțele incidentelor și a urma procedurile necesare pentru pedepsirea persoanelor responsabile. Drept exemple de astfel de norme servesc certificatele de imunitate de interes public în investigațiile prevăzute de legislația britanică. Acestea au fost emise de către autorități pentru a preveni anumite probleme sau dezvăluirea anumitor documente. Anchetarea cazurilor de deces (proceduri speciale avînd ca obiect verificarea circumstanțelor) la fel au nimerit deseori în această categorie, mai ales cele care n-au reușit să oblige suspectii să depună mărturii, și cele limitate la constatarea identității persoanei decedate și a datei, locului și cauzei decesului. Încă un exemplu este oferit de constatăriile CPT în legătură cu practica implementării prevederilor referitoare la protecția membrilor forțelor de securitate din Albania. Acestea au fost folosite chiar și în contextul investigațiilor penale pentru nedeazăluirea identității membrilor forțelor speciale de intervenție operativă suspecțai de maltratarea persoanelor reținute⁹⁰.

Cît privește obstacolele practice, acestea pot fi iluststrate prin situația cu care s-au confruntat investigațiile cu privire la utilizarea excesivă a forțelor speciale în timpul operațiilor de ținere sub control a mulțimii în evenimentele care au avut loc în aprilie 2009 la Chișinău. Angajații acestora purtau măști și uniforme, care le asigurau protecția necesară, dar care însă n-au fost echilibrate cu necesitățile investigației pretinselor abuzuri. Deși a recunoscut că folosirea acestora poate fi justificată în contextul intervențiilor de risc înalt ale polițiștilor (cum ar fi operațiunile anti-revoltă în afara unui cadru privativ de libertate), CPT a recomandat ca identificarea ulterioară a funcționarilor implicați individual să fie posibilă în toate cazurile (spre exemplu, aceștia să poarte un semn clar vizibil și un număr de identificare pe uniformă)⁹¹.

Există două atribuții speciale cu care trebuie să fie investiți funcționarii și organele responsabile de investigare:

1. Aceștia trebuie să aibă imputernicirea de a suspenda din serviciu sau elibera de la executarea obligațiilor particulare persoanele care se află sub investigație.
2. Aceștia trebuie să fie în stare să aplice măsuri de protecție pentru a asigura ca presupusele victime și alte persoane implicate în investigație să nu fie intimidat sau conșine să nu participe la investigație.

⁹⁰ Eric Svanidze. Investigarea eficientă a rețelilor tratamente: Ghidul Standardelor Europene / Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice, Consiliul European, Chișinău, 2009, p. 53-54.

⁹¹ Raportul CPT cu privire la vizita întreprinsă în Republica Moldova în perioada 27-31 iulie 2009, CPT/Inf (2009) 37, §17.

Curtea este de asemenea atentă la aspectele ce arată că victimele au fost constrînse să retragă plîngerile lor sau convinse să nu le ducă pînă la bun sfîrșit. Astfel, Curtea susține că retragerea acuzațiilor nu înseamnă neapărat că o investigație nu trebuie desfășurată. Retragerea trebuie să fie luată în considerație împreună cu toate celelalte circumstanțe și probe relevante⁹².

4.1.5 Implicarea victimelor și controlul din partea publicului (transparența)

Presupusele victime ale torturii sau ale relelor tratamente și reprezentanții lor legali, trebuie să fie informați și să aibă acces la orice audiere, precum și la toate informațiile relevante pentru investigație și trebuie să aibă dreptul de a prezenta noi dovezi⁹³. Codul de procedură penală nu prevede drepturi atât de largi pentru victime, însă prevederile acestuia urmează a fi interpretate prin prisma standardelor Curții Europene și a Protocolului de la Istanbul.

Jurisprudența Curții Europene sugerează că limita implicării victimelor în procedurile de investigație include un șir de cerințe minimale. În particular, presupusele victime (avocații acestora) trebuie să aibă dreptul de a solicita întreprinderea unor pași concreți și de a participa la anumite acțiuni investigative concrete, în cazurile corespunzătoare. Victimele trebuie să fie permanent informate despre progresul atins în cadrul investigației și despre toate deciziile relevante aprobate. Victimele trebuie să beneficieze de asistență juridică, în caz de necesitate, și să poată contesta acțiunile sau omiterile autorităților de investigare printr-o procedură publică judiciară contradictorie.

În hotărîrea *Iorga c. Moldovei*, referindu-se la investigarea decesului fiului reclamantului, Curtea Europeană a notat următoarele: „31.... trebuie să fie posibil pentru persoana vătămată sau pentru reprezentantul acesteia să solicite efectuarea unor... măsuri [procedurale], să fie informate despre deciziile adoptate și să aibă dreptul să le conteste în instanța de judecată în caz de dezacord cu cei care efectuează ancheta. Posibilitatea de a exercita pe deplin aceste drepturi procedurale asigură că poziția părții vătămate este luată în considerație de către autoritățile judiciare la luarea deciziei privind diverse aspecte ale anchetei, chiar dacă deciziile luate în ultima instanță nu sînt întotdeauna pe măsura așteptărilor părții vătămate sau ale reprezentantului acesteia”.

În vederea interesului sporit al publicului față de anumite evenimente sau incidente, scopurile preventive specifice și alte considerații ale acestui gen de investigație a maltratării pot fi suplimentate cu un control din partea publicului.

Astfel, Parlamentul Republicii Moldova a creat o comisie care a investigat utilizarea forței și maltratării în legătură cu manifestările din perioada post-electorală care au avut loc la Chișinău în aprilie 2009.

În baza Protocolului Opțional la Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente inumane sau degradante, prin modificarea și completarea Legii nr.1349-XII din 17.10.1997 privind avocații parlamentari, a fost instituit mecanismul național de prevenire a torturii.

Adițional mecanismului național de prevenire a torturii, este prevăzut controlul civil al respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor.⁹⁴

⁹² Vezi *Chitayev și Chitayev c. Rusiei*, Hotărîrea din 18 ianuarie 2007, cererea nr. 59334/00, §164.

⁹³ Protocolul de la Istanbul din 1999, §81.

⁹⁴ Vezi Legea nr. 235-XVI din 13.11.2008 privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile

Mecanismul de control civil este asigurat de Comisiile de monitorizare, care sînt create în fiecare unitate administrativ-teritorială de nivelul doi unde există instituții care asigură detenția persoanelor. Comisiile se formează din 7 membri ai societății civile, iar componența lor este aprobată de Consiliul local.

Monitorizarea locurilor de detenție are loc planificat, cu acordul organului ierarhic superior al instituției de detenție care urmează a fi vizitată. Doar în cazuri excepționale, pot avea loc verificări inopinate și doar dacă nu sînt circumstanțe care pot pune în pericol securitatea instituției sau securitatea publică. Finanțarea activității comisiilor de monitorizare are loc din bugetul de stat, inclusiv oferirea spațiilor pentru lucrul comisiilor.

4.2 Primirea, înregistrarea și examinarea sesizărilor despre maltratare

Republica Moldova a fost condamnată de mai multe ori la Curtea Europeană pentru investigații ineficiente a pretinselor maltratări.

În acest context un rol important o are faza inițială a acestor investigații. Astfel, ori de cîte ori se inițiază investigații asupra plîngerilor prin care sînt sesizate fapte de tortură, de aplicare a tratamentului degradant și inuman, procurorul trebuie imediat să verifice argumentele și circumstanțele invocate, în special: să stabilească un contact psihologic cu victima și să purcedă la audierea ei amănunțită; să asigure examinarea medico-legală a reclamantului; să efectueze cercetarea la fața locului unde se pretinde că au avut loc acțiunile ilegale, cu folosirea mijloacelor tehnice etc.

Respectiv, orice declarație, plîngere sau alte circumstanțe ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă acțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțămîntul expres ori tacit al unei asemenea persoane, urmează a fi examinate de către procuror, în modul prevăzut la art.274 din Codul de procedură penală, în procedură separată.

Declarații despre aplicarea față de persoană a torturii, tratamentului inuman, degradant pot fi depuse de către însăși pretinsa victimă, de ruda acesteia, de avocat sau de medic care a acordat asistență medicală victimei, alte persoane care au văzut victima înainte de detenție sau care au asistat la actul aplicării rețelor tratamente. De asemenea, date despre aplicarea rețelor tratamente pot fi obținute din informațiile date publicității de mass-media, din informațiile parvenite prin telefon și alte mijloace de comunicare, prin rețeaua Internet, din plîngeri și denunțuri anonime, din rapoarte și declarații oficiale etc.

Chiar în absența unei plîngeri exprese trebuie desfășurată o investigație pentru a stabili dacă au avut sau nu loc fapte de maltratare în cazul în care există alte circumstanțe ce dau temei de a conchide că sînt urme de maltratare.

care asigură detenția persoanelor, M.O. nr. 226-229 din 19.12.2008, Hotărîrea Guvernului nr. 286 din 13.04.2009 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor.

Urmează să fim conștienți de faptul că există metode de aplicare a forței care nu lasă urme pe corpul victimei (*mutatis mutandis*, cazul *Boicenco c. Moldovei*, §109).

Rolul de a instrumenta cazurile ce conțin alegerii de tortură îi revine în exclusivitate Procuraturii, de aceea anume de faptul cât de obiectiv și operativ vor fi cercetate aceste cazuri, depinde și imaginea Republicii Moldova, în planul conformării atribuțiilor autorităților de stat la cerințele jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului.

Neinformarea sau informarea cu întârziere a procurorilor despre existența cazurilor de tortură și alte forme de rele tratamente poate avea repercusiuni negative asupra eficacității investigațiilor realizate. Anume amânarea investigărilor poate duce la pierderea unor probe importante sau poate avea drept consecință imposibilitatea recuperării anumitor probe după o perioadă de timp și în final poate rezulta un eșec în realizarea unei investigații adecvate.

Un răspuns prompt din partea organelor care investighează acuzațiile de rele tratamente poate fi, în general considerat ca fiind esențial în păstrarea încrederii publicului în apartenența lor la un stat de drept și în prevenirea oricărei aparențe de complicitate sau toleranță față de actele ilegale.

În legătură cu aceasta, cadrul legal obligă funcționarii publici (colaboratori de poliție, colaboratori ai sistemului penitenciar, lucrători medicali etc.) în mod oficial să anunțe imediat procurorul ori de câte ori află despre vreo informație referitoare la maltratare, când deținutul reclamă că a fost supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante, când are leziuni corporale vizibile sau când sînt alte circumstanțe ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă unor astfel de rele tratamente.⁹⁵

Procurorii responsabili de investigarea cazurilor de tortură și altor forme de maltratare, pe lângă activitatea propriu-zisă de cercetare a acestei categorii de infracțiuni, urmează în mod obligatoriu să verifice periodic, în limita competenței teritoriale, modul de respectare de către organele ocrotirii sănătății, organele afacerilor interne și subdiviziunile Departamentului instituțiilor penitenciare a obligației de a raporta procurorului cazurile de tortură, tratament inuman sau degradant. În urma acestor verificări trebuie să constate existența eventualelor încălcări la acest capitol, cu evidențierea cauzelor și condițiilor care au generat asemenea încălcări și, în caz de necesitate, să intervină cu măsurile de reacție corespunzătoare.

⁹⁵ A se vedea prevederile:

- art.167 alin.(6), art.270 alin.(1) pct.5) din Codul de procedură penală;
- art.4 alin.(4) lit.e) și art.4 alin.(5) din Legea nr. 218 din 19 octombrie 2012 privind modul de aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc;
- art.232 alin.(3) din Codul de executare;
- art.35 alin.(4), alin.(5) și alin.(7) din Legea nr.1036 din 17 decembrie 1996 cu privire la sistemul penitenciar;
- pct. 213, 214, 515, 517 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.583 din 26 mai 2006;
- subpunctul 1) din punctul 1. al ordinului comun al Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Sănătății nr. 372/388 din 03.11.2009 „cu privire la măsurile de îmbunătățire a conlucrării dintre organele ocrotirii sănătății și afacerilor interne”;
- pct. 16 din Regulamentul cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare, aprobat prin ordinul ministrului Justiției nr. 478 din 15.12.2006;
- pct. 4 din ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 223 din 06.07.2012 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind activitatea izolatoarelor de detenție provizorie ale Ministerului Afacerilor Interne.

Conform standardelor internaționale și jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, pentru ca o investigație a presupusei maltratări să fie eficientă, este esențial ca persoanele responsabile de efectuarea acesteia să fie independente și să nu fie implicate în nici un fel în urmărirea penală în cauza în privința persoanei care pretinde a fi victimă a relelor tratamente. În Republica Moldova toate acuzațiile de rele tratamente împotriva poliției sau altor funcționari publici trebuie să fie prezentate unui procuror și doar procurorul, care are atribuția de examinare a unor asemenea cazuri, **dar nu poliția**, stabilește dacă trebuie sau nu să fie inițiată o urmărire penală în baza plîngerii respective.

Prin urmare, conform dispoziției art.270 alin.(1), pct.1) lit.g) și pct.5) din Codul de procedură penală, procurorul este organul competent să exercite urmărirea penală în cazurile cînd infracțiunile au fost săvîrșite de ofițeri de urmărire penală, colaboratori de poliție și colaboratori ai organelor care desfășoară activitate specială de investigație, precum și în cazurile infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant prevăzute de art.166¹ din Codul penal.

Concomitent, în cazurile în care alte organe de urmărire penală constată că nu este competent a efectua urmărirea penală, urmează să trimită imediat cauza procurorului, fapt ce rezultă expres din art.271 alin.(2) din Codul de procedură penală.

Informația despre săvîrșirea infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant trebuie adusă în conformitate cu cerințele capitolului II din Codul de procedură penală „Sesizarea organului de urmărire penală” (art.262-265 din Codul de procedură penală) care prevede că procurorul poate fi sesizat numai prin următoarele acte: plîngere, denunț, autodenunț și autosesizare. În cazul cînd conform alin.(1) lit.e) și f) art.273 din Codul de procedură penală procurorul primește actele de constatare cu mijloacele materiale de probă, se consideră autosesizare. În acest caz, se va întocmi un raport de autosesizare și un proces-verbal de constatare a infracțiunii.

Informația respectivă trebuie primită numai în formă scrisă, pentru a fi înregistrată în mod corespunzător. Dacă plîngerea, denunțul și autodenunțul au fost primite în formă verbală, atunci lucrătorul responsabil de recepționarea acestor sesizări este obligat să întocmească un proces-verbal care va fi semnat atît de autorul informației, cît și de cel ce întocmește procesul-verbal.

Plîngerile sau denunțurile prin care se indică la fapte de maltratare, torturată ori comportament abuziv, conform prevederilor art.263 din Codul de procedură penală, trebuie să conțină datele de identitate ale petiționarului, descrierea concretă a faptei care formează obiectul plîngerii sau denunțului, indicarea făptuitorului dacă acesta este cunoscut, a mijloacelor de probă.

Persoanei care face un denunț sau o plîngere ce conține un denunț i se explică răspunderea pe care o poartă în conformitate cu prevederile art.311 din Codul penal, în cazul în care denunțul este cu bună știință fals, cu consemnarea acestui fapt în procesul-verbal sau, după caz, în conținutul plîngerii sau al denunțului și se confirmă prin semnătura reclamantului.

Este important ca, la primirea sesizărilor de la persoanele care au fost supuse relelor tratamente, să fie stabilit un contact psihologic cu acestea în vederea obținerii încrederii în

supremația legii și că faptele ilegale vor fi neapărat pedepsite.

Procurorii trebuie să respecte obligația de a iniția investigații oficiale atunci când se primesc informații credibile din diferite surse că persoana a fost supusă unor tratamente contrare art.3 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, obligație care persistă chiar și în cazul absenței unei plîngeri exprese. Astfel, atunci când, exercitînd obligațiile de serviciu, procurorul obține informații sau cunoaște alte circumstanțe ce oferă teme de a presupune că persoana a fost supusă acțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, procurorul se autosesizează în condițiile art.262 alin.(3) din Codul de procedură penală.

Înregistrarea sesizărilor în care se pretinde aplicarea acțiunilor cu caracter de tortură sau rele tratamente va avea loc imediat după primirea lor.

După înregistrare, va fi dispusă imediat examinarea sesizării procurorului responsabil de investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant, care, în afară de atribuția de a cerceta și a examina această categorie de sesizări, este obligat să depisteze cazurile de aplicare a relelor tratamente prin intervierea persoanelor aflate în detenție, să întreprindă acțiuni procesuale urgente pentru fixarea și ridicarea urmelor infracțiunii, uneltelor de tortură, să asigure securitatea victimei, martorilor și altor persoane care acordă ajutor la depistarea și investigarea torturii, tratamentelor degradante și inumane și să excludă presiunile asupra lor.

În termen de cel mult 24 de ore de la parvenirea sesizării, procurorul responsabil, prin intermediul procurorului-șef, va expedia un raport special subdiviziunii specializate a Procuraturii Generale, care exercită organizarea și coordonarea activității de investigare a cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Raportul special urmează să conțină date privind:

- timpul sesizării procuraturii sau unui alt organ de drept teritorial ori specializat despre săvîrșirea infracțiunii sau producerea incidentului;
- data, locul, mijloacele, modul, motivele săvîrșirii infracțiunii sau producerii incidentului și consecințele lor;
- rezultatele efectuării cercetării la fața locului, urmele infracțiunii și mijloacele materiale de probă descoperite;
- participanții la cercetarea la fața locului și mijloacele tehnice aplicate;
- începerea urmăririi penale (data și organul), persoana căreia i s-a dispus efectuarea urmăririi penale sau persoana căreia i s-a dispus examinarea sesizării în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală;
- măsurile organizatorice întreprinse în vederea cercetării infracțiunii sau stabilirii circumstanțelor și cauzelor producerii incidentului;
- victimele și făptuitorii identificați;
- alte circumstanțe importante stabilite în cadrul efectuării cercetărilor.

Procuratura Generală, prin intermediul subdiviziunii specializate, asigură controlul asupra investigațiilor pe marginea cazului, acordă ajutor practic și metodic procurorilor din procuraturile teritoriale și specializate în procesul de examinare a sesizărilor despre infracțiuni și de exercitare a urmăririi penale.

Ulterior, informațiile necesare privind desfășurarea investigațiilor și deciziile adoptate referitor la caz vor fi prezentate în Procuratura Generală în termenele și modul prevăzut de actele departamentale ce reglementează ordinea de prezentare a rapoartelor speciale despre anumite categorii de infracțiuni și incidente.⁹⁶

De fiecare dată când din actul de sesizare va rezulta o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune de tortură sau alte rele tratamente și nu vor exista circumstanțe care ar exclude urmărirea penală, procurorul responsabil va porni imediat urmărirea penală și va efectua prompt o anchetă eficientă și deplină, în scopul elucidării tuturor argumentelor invocate, colectării operative a probelor cu privire la existența infracțiunii, circumstanțele săvârșirii ei, la identificarea făptuitorilor etc.

Din conținutul constatărilor Curții Europene rezultă că o investigație prealabilă a plîngerii, prin care doar se decide asupra pornirii ori neînceperii urmăririi penale, reduce semnificativ valoarea probatorie sau chiar declară nevalabile dovezile acumulate la această etapă procedurală. Anume omisiunea de a iniția urmărirea penală asupra unei plîngerii, chiar dacă aceasta trezește doar o aparență despre rele tratamente, a contribuit la constatarea de către Curte a violării art.3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale. Sarcina unei urmăriri penale, în viziunea Curții, este anume de a constata temeinicia sau lipsa de teme a alegațiilor reclamantului și, logic, această sarcină nu poate fi îndeplinită în momentul examinării chestiunii: de a porni ori nu această urmărire penală (*a se vedea Taraburca c. Moldovei, cererea nr. 18919/10*).

Odată cu intrarea în vigoare la 27 octombrie 2012 a Legii nr.66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală, a dispărut problematica așa-zisei „verificări în baza art.274 din Codul de procedură penală” sau „examinare prealabilă a sesizării despre infracțiune”, deoarece prevederile art.279 alin.(1) din același Cod permit efectuarea acțiunilor procesuale după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune. Doar acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere sînt pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale.

În cazul în care din actul de sesizare nu rezultă bănuiala rezonabilă că a fost comisă o infracțiune, procurorul va purcede la efectuarea altor acțiuni procesual-penale pentru a stabili existența sau, după caz, inexistența bănuielii rezonabile și, respectiv, va dispune una din soluțiile din art.274 din Codul de procedură penală (pornește sau refuză începerea urmăririi penale).

Acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere pot fi realizate doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel. La fel, conform prevederilor art.132¹ alin.(1) din Codul de procedură penală, măsurile speciale de investigație reglementate de Secțiunea a 5-a, Capitolul III din același Cod pot fi efectuate numai în cadrul urmăririi penale.

Art.274 alin.(31) din Codul de procedură penală conține reglementări speciale privind examinarea prioritara și rapidă a sesizărilor despre tortură, tratamente inumane sau degradante. Astfel, în cazul în care din cuprinsul actului de sesizare sau de constatare

⁹⁶ A se vedea pct. 6 și 7 din Ordinul Procurorului General nr. 276/11 din 25.10.2006 cu privire la ordinea de prezentare a rapoartelor speciale despre anumite categorii de infracțiuni și incidente.

rezultă bănuiala rezonabilă de săvârșire a unei infracțiuni prevăzute de art.166¹ din Codul penal, procurorul urmează să-l examineze într-un termen ce nu va depăși 15 zile. În acest termen procurorul va decide fie pornirea urmăririi penale, fie neînceperea urmăririi penale.

Procurorii urmează să se autosesizeze în condițiile alin.(3) art.262 din Codul de procedură penală și să inițieze un control în ordinea prevăzută de art.274 al aceluiași Cod cu adoptarea unei soluții procesuale în toate cazurile când în urma examinării plîngerii sau denunțului se va constata caracterul calomnios al acestuia, prin prisma art.311 și/sau 312 din Codul penal.

Procurorii trebuie să fie deosebit de atenți la **deficiențele procesului de cercetare a cazurilor de tortură și alte rele tratamente**, constatate de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Astfel, ei trebuie să asigure:

- să nu omită să ia în considerație părerile și pozițiile colaboratorilor poliției sau ai sistemului penitenciar privind plîngerile asupra comportamentului inadecvat al acestora;
- să întreprindă acțiuni necesare pentru a verifica materialele documentare care ar putea dezvălui adevărul sau contrariul privind plîngerile de maltratare, de exemplu, rapoartele de evidență a reținuților, sau de a examina toate contradicțiile, inconsecvențele sau lacunele în informația furnizată de poliție sau instituțiile penitenciare.
- să ia măsuri pentru a colecta independent probe fundamentale, inclusiv probe criminalistice privind plîngerea de supunere la tortură. În cazul *Aydin c. Turciei*, deși reclamanta a depus o plîngere că a fost violată în detenție, procurorul nu a cerut o examinare medicală adecvată, trimițînd victima să facă un test de virginitate, și nu o examinare ce ar constata caracterul forțat al actului sexual.
- să nu permită tergiversări în prelevarea probelor și la luarea depozițiilor de la reclamanți sau martori.
- să reacționeze prompt la semne vizibile de maltratare și la plîngeri de maltratare. În speța *Aksoy c. Turciei*, deși procurorul a văzut leziunile corporale grave cauzate reclamantului, el nu a reacționat în nici un fel.
- să intenteze activ și serios procese penale contra făptuitorilor, care sînt agenți ai statului. În unele cazuri, în loc să pornească urmărirea penală împotriva celor ce au aplicat tortura, procurorii aleg să cerceteze aparenta victimă de o pretinsă conduită neadecvată. De exemplu, *Ilhan c. Turciei*, unde reclamantului i-au fost cauzate leziuni corporale la arestare, reclamantul a fost anchetat pentru că nu a oprit la ordinul forțelor de securitate și nu a fost întreprins nimic contra forțelor de securitate care l-au maltratat.
- să nu aibă o atitudine diferită sau neobiectivă față de colaboratorii organelor de drept, avînd tendința de a ignora sau de a nu lua în serios plîngerile adresate contra comportamentului inadecvat al acestora. Procurorii, în mod special, nu trebuie să facă prezumții că agenții de stat au dreptate, iar semnele de maltratare sînt rezultatul acțiunilor lor legale sau au fost determinate de comportamentul reclamantului.⁹⁷

⁹⁷ Aisling Reidy. Interzicerea torturii. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului / Directoratul General pentru Drepturile Omului, Consiliul European, Chișinău, 2003, p. 40-41.

4.3 Asigurarea examinării medico-legale imediate a persoanei

Dovezile medicale legale sînt adesea cruciale pentru ca o anchetă ce ține de acuzație de maltratare să fie eficientă. Acest punct a fost subliniat de Curtea de la Strasbourg, în cazul *Mammadov c. Azerbaidjan* (2007), §74: „*autoritățile trebuie să întreprindă orice măsuri rezonabile posibile pentru a asigura dovezi privind incidentul, inclusiv, printre altele, probe medico-legale... eșecul de a asigura probele medico-legale în timp util a fost unul dintre factorii importanți care contribuie la ineficiența anchetei.*”

Astfel, eșecul de a garanta efectuarea controalelor medicale necesare poate constitui o încălcare în sine a art.3 din Convenia Europeană „omisiune de anchetă”. Un alt exemplu relevant este expus în hotărîrea *Bati c. Turciei* (2004). Un grup de oameni au fost arestați în februarie 1996. Toți s-au plîns de tortură, și toți deținuții cu excepția a două persoane au avut rapoarte medicale care justifică acuzațiile lor. După cum este prevăzut în § 134 al acestei hotărîri: „*Ancheta trebuie să fie “eficientă” în practică, precum și din punct de vedere legal, și să nu fie împiedicată nejustificat de acte sau omisiuni ale autorităților Statului pîrît... Autoritățile trebuie să întreprindă toate măsurile rezonabile posibile pentru a asigura probe privind incidentul, inclusiv, printre altele, o declarație detaliată cu privire la acuzațiile presupusei victime, mărturiile martorului ocular, probele medico-legale și, dacă este cazul, certificatele medicale suplimentare apte de a furniza o înregistrare completă și corectă a leziunilor, precum și o analiză obiectivă a constatărilor medicale, în special în ceea ce privește cauza leziunilor. Orice deficiență din cadrul anchetei care subminează capacitatea acesteia de a identifica cauza leziunilor sau persoana responsabilă se vor ciocni de riscul de a nu satisface acest standard.*”

Tortura, de multe ori, nu lasă urme fizice pe termen lung. Pe de altă parte, nu toate urmele sau leziunile suferite de către un deținut sînt consecințe ale torturii, deoarece pot fi produse de alte cauze. Cu toate acestea, dovezile medicale pot demonstra că leziunile sau modelele de comportament înregistrate sînt în concordanță cu metoda de tortură pe care a descris-o victima.

Tehnologiile medicale moderne pot detecta adesea traume ale țesuturilor moi sau nervoase care ar putea să nu fie vizibile cu ochiul liber. Un expert competent medico-legal, de asemenea, poate detecta semne minore de prejudiciu în cazul în care el are acces rapid la persoana care a fost torturată sau maltrată.

Tortura produce, de obicei, traume psihologice și dovada acestui lucru poate fi, de asemenea, colectată. Simptomele psihologice de tortură sînt adesea subiective și se referă la modelele de comportament schimbat sau dovezi de stres, care ar putea avea o varietate de cauze. Cu toate acestea, o evaluare psihologică ar trebui să fie solicitată în cazul în care acest lucru se cere. În cazul în care există o combinație de elemente de probe fizice și psihologice ce sînt în conformitate cu plîngerea făcută, aceasta va consolida valoarea dovezilor medicale⁹⁸.

De fiecare dată cînd o persoană privată de libertate se prezintă în fața procurorului, el este obligat să noteze în scris afirmațiile acesteia despre aplicarea maltratării, să solicite

⁹⁸ Combating Torture. Manual for Judges and Prosecutors, Human Rights Centre, University of Essex, 2003, §4.23.

imediat un examen medico-legal și să ia măsurile necesare pentru ca în baza afirmațiilor să fie inițiată o investigație adecvată. O astfel de abordare trebuie urmată, indiferent dacă persoana care a reclamat, are sau nu vătămări exterioare vizibile. Mai mult ca atât, chiar și în lipsa unei plângeri, odată ce există un motiv de a crede că o persoană privată de libertate a putut fi victima unei maltratări, ea trebuie să solicite un examen medico-legal.

Înșși deținuții, avocatul sau rudele lor, au dreptul de a solicita o evaluare medicală pentru a căuta dovezi de tortură și maltratare⁹⁹.

Art.167 alin.(6) din Codul de procedură penală prevede clar că dacă la reținere se stabilește prezența unor vătămări sau leziuni corporale ale persoanei reținute, persoana care efectuează urmărirea penală îl va informa neîntârziat pe procuror, care va dispune imediat efectuarea unei constatări medico-legale sau, după caz, a unei expertize medico-legale pentru a constata originea și caracterul vătămarilor sau leziunilor.

De fiecare dată când persoana reținută sau arestată este adusă în fața procurorului sau, după caz, a judecătorului de instrucție, aceștia sînt obligați să o întrebe în prezența avocatului dacă nu a fost supusă relexor tratamente, iar răspunsul să fie fixat în procesul-verbal respectiv.

Dacă pe părțile dezgolite ale corpului persoanei reținute, arestate sînt semne vizibile de traumatism, procurorul sau, după caz, judecătorul de instrucție urmează să concretizeze detaliat originea, timpul și circumstanțele apariției acestor urme de traumatism și să le fixeze în procesul-verbal, precum și să dispună efectuarea examenului medical.

De asemenea, este important că persoanele din custodia poliției puse în libertate și care nu au ajuns în fața unui judecător au dreptul să solicite în mod direct o examinare medicală la un medic legist.

Procurorii vor lua în mod obligatoriu în calcul mecanismul torturii și altor forme de maltratare, descris de victime, care nu tot timpul lasă leziuni vizibile, de aceea, pentru a obține o examinare medico-legală adecvată, vor implica specialiști din diferite ramuri ale medicinei (neurologi, psihiatri, terapeuți etc.), care vor examina victima. Astfel, în mod obligatoriu, se vor dispune investigații medicale în vederea constatării leziunilor corporale interne sau a dereglărilor neurologice în cazurile în care reclamantul se plînge de aplicarea procedeelor ilegale prin metode voalate în scopul ascunderii leziunilor corporale vizibile.

În aceeași ordine de idei, §156 al Protocolului de la Istanbul indică în mod clar că, ori de cîte ori este posibil, din considerente medico-legale, examinările pentru documentarea actelor de tortură ar trebui să fie combinate cu o evaluare a altor necesități, prin implicarea diferitor specialiști: medici, psihologi, fizioterapeuți sau celor care pot oferi sfaturi sau sprijin social. Procurorii ar trebui să fie la curent cu serviciile locale de sprijin și de reabilitare. Medicul clinician trebuie să insiste fără ezitare pentru efectuarea oricăror consultări sau examinări pe care le consideră necesare într-o evaluare medicală. În timpul documentării dovezilor medicale de tortură și maltratare, medicii nu sînt absolviți de obligațiile lor etice. Cei care ulterior ar putea avea nevoie de îngrijire medicală sau ajutor psihologic trebuie să fie trimiși către serviciile adecvate.

⁹⁹ Protocolul de la Istanbul, §123.

Examinarea medico-legală a victimelor se efectuează, de regulă, în secțiile clinice medico-legale și în unele cazuri poate fi întreprinsă în instituțiile medico-sanitare (ambulator, staționar), în instituțiile de detenție sau în încăperea instanței judecătorești.

Fiecare deținut trebuie să fie examinat în mod privat. Poliția sau alte structuri de aplicare a legii nu trebuie să fie prezenți în sala de examinare. Această protecție procedurală poate fi exclusă numai în cazul în care, în opinia medicului care îl examinează, există o dovadă evidentă precum că deținutul prezintă un risc serios pentru siguranța personalului medical. În aceste circumstanțe, personalul de securitate al unității medicale, **și nu poliția sau alți reprezentanți ai forțelor de ordine**, ar trebui să fie disponibil, la cererea medicului care examinează deținutul. În astfel de cazuri, personalul de securitate ar trebui să rămână în afara razei auditive (de exemplu, să fie doar în contact vizual cu pacientul).

Examinarea medicală a deținuților ar trebui să fie efectuată într-o încăpere, pe care medicul o consideră cea mai potrivită. În unele cazuri, poate fi cel mai bine să se insiste pe efectuarea evaluărilor în cadrul unităților medicale oficiale, și nu în locurile de detenție. În alte cazuri, deținuții pot să prefere să fie examinați în spațiul de siguranță relativă al celulei lor, de exemplu, atunci când consideră că încăperile medicale se pot afla sub supraveghere. Cel mai bun loc va fi dictat de mai mulți factori, dar în toate aceste cazuri anchetatorii ar trebui să se asigure că deținuții nu sînt forțați să accepte o încăpere în care nu se simt confortabil.

Prezența ofițerilor de poliție, a ofițerilor închisorii sau a altor funcționari de aplicare a legii în camera de examinare, indiferent de motiv, ar trebui să fie menționată în raportul medical oficial al expertului. Prezența lor în timpul examinării poate constitui un motiv pentru a neglija (a nu lua în considerare) un raport medical negativ. Identitatea și funcțiile altor persoane, care sînt prezente în camera de examinare în timpul evaluării medicale vor fi indicate în raport¹⁰⁰.

În actul prin care s-a dispus efectuarea constatării medico-legale procurorul urmează să indice circumstanțele faptei, descrierea modului de aplicare a rețelor tratamente, reieșind din relatările victimei, martorilor. Circumstanțele faptei redată în mod clar orientează expertul spre obținerea anumitor probe cu caracter concludent.

În situațiile în care victima a fost supusă torturii sau altor forme de maltratare în timpul detenției sau înainte de a fi privată de libertate, trebuie de ținut cont de examenele medicale care se efectuează în momentul sosirii într-un loc de detenție. Astfel, este deosebit de util de a cere raportul medical de primă examinare și toate rapoartele ulterioare medicale. Medici și alt personal medical ar trebui să fie, de asemenea, intervievați despre circumstanțele în care au desfășurat examenele lor. De exemplu:

- Au fost capabili să efectueze o examinare independentă?
- A fost prezent cineva în timpul examinării?
- Au emis un raport medical?
- Ce a fost inclus în acest raport?
- Avea victima semne evidente de vătămări în acel moment?
- Au existat încercări de imixtiune la întocmirea raportului medical sau a fost vreun medic pus sub presiune să modifice constatările lui în vreun fel?

¹⁰⁰ Protocolul de la Istanbul, §124-125.

Prezentarea persoanei sau a actelor medicale ale acesteia pentru examinare medico-legală reprezintă prerogativa procurorului.

În cazul în care persoana, pînă la examinarea medico-legală, a solicitat asistență medicală, urmează de obținut toate documentele medicale, fapt care îi va permite medicului legist să orienteze colectarea anamnezei și examinarea persoanei în direcția corectă. E necesar ca actele medicale să fie prezentate în original. Studiarea acestor documente importante îi permite medicului legist să obțină informații cu privire la starea inițială a victimei, la caracterul primar și localizarea leziunilor, care se pot modifica ca rezultat al tratamentului chirurgical și medicamentos sau al vindecării.

Colectarea deplină a anamnezei poate completa informațiile existente în actul de dispunere a constatării medico-legală.

Deși pct.8 din Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății nr.199 din 27 iunie 2003, admite efectuarea expertizei fără examinarea persoanei, în baza documentelor medicale autentice (fișa medicală a bolnavului de staționar, fișa medicală a bolnavului de ambulator etc.), totuși, în majoritatea cazurilor ar fi binevenită examinarea medicală a persoanei anume de către medicul legist, examinare care va cuprinde toate regiunile anatomice ale corpului pretinsei victime. Această măsură se impune, deoarece uneori calitatea documentației medicale, completată în cadrul instituțiilor medico-sanitare spitalicești, nu corespunde cerințelor privind corectitudinea și plenitudinea descrierii leziunilor stabilite și a îngrijirilor medicale efectuate la toate etapele actului medical.

În unele cazuri, pentru constatarea volumului și caracterului deplin al leziunilor, precum și a unor maladii preexistente traumei, care ar putea influența evoluția acesteia, medicul legist poate apela la consultația altor specialiști (radiologi, chirurghi, neurologi etc.). Rezultatele obiective ale acestor consultații, referitoare la caracterul leziunilor, evoluția clinică a traumei (maladiei), precum și cele ale investigațiilor complementare (instrumentale, de laborator) se vor include în raport și vor servi drept probe pentru argumentarea și întocmirea concluziilor.

La finele cercetărilor, expertul întocmește un raport de examinare medico-legală sau de expertiză medico-legală, raport care trebuie să conțină:

- o descriere deplină a declarațiilor făcute de persoana în cauză, care sînt relevante pentru examenul medical (inclusiv o descriere a stării de sănătate a persoanei și orice acuzație de maltratare);
- o descriere deplină a constatărilor medicale bazate pe o examinare aprofundată a persoanei în cauză;
- concluziile care indică gradul de coerență între afirmațiile făcute și constatările obiective medicale.

Medicul legist va realiza în mod obligatoriu fotografierea leziunilor corporale sau a consecințelor acestora și va elabora anexa fotografică a raportului medico-legal. Trebuie realizate fotografii color ale leziunilor persoanelor care pretind că au fost supuse torturii sau altor rele tratamente. O bandă de măsură sau alte mijloace (riglă), care arată scara la care s-a realizat fotografierea, este esențială.

Procurorii responsabili de investigarea cazurilor de tortură și alte rele tratamente sînt obligați să țină cont de toate cerințele expuse în Protocolul de la Istanbul („Manual de investigare eficientă și documentare a torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante”, recomandat în cadrul Adunării Generale a ONU, rezoluția nr.55/89 din 04.12.2000), care reprezintă un ghid internațional de referință în ceea ce privește investigația medicală și metodele de documentare a dovezilor, atât fizice, cît și psihologice, ale torturii și ale altor rele tratamente¹⁰¹.

4.4 Intervievarea/audierea promptă și detaliată a victimei

Investigațiile actelor de tortură ar trebui să urmeze aceleași principii ca anchetele în orice alte infrațiuni. Principala diferență este că infrațiunile sînt comise de către reprezentanți ai organelor de drept sau ai altor oficiali de stat, ceea ce face mai dificilă abordarea lor în comparație cu alte forme de criminalitate.¹⁰²

Infrațiunile de tortură sînt de multe ori comise în locuri închise pentru lumea din afară, cu nici un martor independent, motiv din care procesul de colectare a probelor ar putea să se confrunte cu anumite dificultăți, ceea ce determină necesitatea ca procurorii cărora le-a fost repartizat cazul să aibă o pregătire teoretică și practică temeinică la acest compartiment.

Audierea părților vătămate include trei etape: de organizare și pregătire; de ascultare propriu-zisă și de consemnare (fixare) a declarațiilor.

Pentru ca această probă să contribuie la stabilirea adevărului într-un proces penal, este necesar ca activitatea de ascultare a părții vătămate să se desfășoare în mod organizat și, firește, în deplină conformitate cu prevederile legislației procesual-penale în vigoare.

Legea (art.236 din Codul de procedură penală) prevede următoarele modalități de citare, aplicabile și în cazul părții vătămate: prin citație scrisă, telegrafic sau telefonic, ori prin mijloace electronice.

Alegerea formei de citare a părții vătămate (în cazul în care persoana nu este în detenție) va fi determinată de personalitatea acesteia.

Cea mai sigură și mai firească modalitate este citația scrisă, dar dacă există temerea că citația va provoca părții vătămate emoții negative sau disconfort psihic, din considerente de ordin tactic, se poate proceda la chemarea acesteia printr-un apel telefonic la serviciu sau la domiciliu.

Trebuie de reținut că alegerea judicioasă a formei de citare a părții vătămate reprezintă primul pas tactic spre un contact psihologic adecvat cu aceasta.

Regula generală stabilită de art.111 din Codul de procedură penală statuează că partea vătămată se audiază privitor la fapta penală și la alte circumstanțe care au importanță pentru cauză.

Audierea părții vătămate se consemnează într-un proces-verbal, întocmit în condițiile art.260-261 din Codul de procedură penală.

¹⁰¹ Capitolul IV al Protocolului de la Istanbul conține considerații generale pentru documentarea presupuselor fapte de tortură, capitolele V și VI descriu în detaliu evaluările fizice și respectiv cele psihologice.

¹⁰² *Idem*, pag. 46.

În același timp, în cazul audierii unor presupuse victime ale torturii, urmează să se țină cont de anumite particularități specifice, întrunirea cărora are importanță pentru justa soluționare a cauzei.

În acest context, consemnăm că stabilirea unui climat de încredere între presupusa victimă și procuror reprezintă o garanție semnificativă în vederea obținerii unor declarații detaliate pe marginea incidentului reclamat.

Totodată, se impune necesitatea respectării unor reguli specifice, care să inspire persoanei încrederea că faptele care au fost comise în privința sa vor fi examinate în mod corespunzător (cu toată seriozitatea). Astfel, se va proceda la:

- asigurarea efectuării acțiunii procesuale de audiere a victimei în condiții confidențiale;
- planificarea prealabilă a timpului necesar pentru audierea victimei, astfel încât să fie acordată suficientă atenție pentru această acțiune procesuală;
- evitarea inducerii sentimentului de anxietate victimei prin obligarea acesteia să aștepte;
- informarea victimei despre derularea procesului penal și despre rolul declarațiilor sale la stabilirea adevărului despre caz;
- manifestarea respectului pentru victimă, exprimat prin tonul, limbajul și atitudinea folosită, care trebuie ajustate în funcție de starea emoțională a acesteia (precum și în funcție de vârsta, starea de sănătate, nivelul intelectual de dezvoltare, poziția sa socială etc.);
- înainte de începerea audierii propriu-zise se recomandă să i se explice victimei că, la necesitate, poate cere o pauză sau poate întrerupe audierea, dacă sînt necesare anumite clarificări sau dacă vreo întrebare nu a fost înțeleasă și este nevoie de repetarea acesteia.

Regula-cheie a audierii victimei este că această acțiune procesuală trebuie efectuată cu un grad adecvat de sensibilitate și cu atenție specifică, luînd în considerație vulnerabilitatea acesteia, precum și necesitatea evitării revictimizării.

Astfel, părții vătămate i se aduce la cunoștință obiectul cauzei și i se propune să declare despre faptele și circumstanțele pe care le cunoaște și care se referă la cauză.

După ce partea vătămată a făcut declarații, ei i se pot pune întrebări cu privire la faptele și circumstanțele care trebuie constatate în cauză, precum și în ce mod a luat cunoștință de cele declarate. Nu se admite punerea întrebărilor care nu se referă la premisa probelor și care în mod evident urmăresc scopul insultării și umilirii părții vătămate.

Respectînd recomandările de mai jos, în timpul interviului puteți obține informații maxim precise și sigure:

1. adresați întrebări concrete;
2. întrebările trebuie puse în ordine cronologică; astfel, puteți constata și clarifica eventualele contradicții cu o ușurință mai mare;
3. analizați contradicțiile din cîteva perspective, schimbînd forma întrebărilor, după necesitate, deoarece persoana interviuată ar putea să se simtă jenată sau ar putea să nu înțeleagă întrebarea;

4. clarificați dacă au fost martori care au urmărit incidentul; dacă există acte de confirmare, cum ar fi concluziile medicale sau o copie a plîngerii în instanța de judecată, care a fost amînată; explicați că actele de confirmare ar putea spori siguranța mărturiei, iar acest lucru mărește șansele de a obține mijloace pentru apărare juridică;
5. observați și notați modul în care se comportă persoana interviuată, limbajul său non-verbal și întrebați-vă dacă puteți avea încredere în această persoană. Totodată, trebuie să luați în calcul specificul cultural, sexul și starea psihologică a persoanei interviuate.

Cum ar trebui să înceapă un interviu?

Audierea trebuie să înceapă prin prezentarea unor informații despre procurorul care investighează cauza și instituția pe care o reprezintă, a scopurilor urmărite și a eventualelor situații în care vor fi aplicate informațiile care urmează să fie documentate. Dacă o persoană a fost invitată la interviu, numele căreia s-a aflat anterior, trebuie de menționat de unde s-a obținut această informație. Trebuie de asigurat că persoana interviuată nu are obiecții referitor la faptul că se vor lua notițe, se va utiliza aparatul de înregistrare sau se va recurge la serviciile unui traducător. Trebuie să fie discutate aspectele ce țin de *acordul informat* și subliniat faptul că interviul propriu-zis este confidențial, avînd siguranța că persoana interviuată nu are obiecții față de această procedură. Persoanei audiate trebuie să i se dea de înțeles că procesul de investigare a oricărei mărturii poate fi îndelungat și să atingă rezultate limitate.

Ce abordare urmează a fi luată atunci cînd se discută subiecte emoțional traumatizante?

Interviul care are tangență cu cazuri de tortură s-ar putea dovedi emoțional traumatizant pentru persoana interviuată. Procurorul care exercită urmărirea penală ar putea întreprinde măsuri pentru a reduce riscul influenței traumatizante asupra victimelor. De exemplu:

- Demonstrarea atenției și respectului față de persoana interviuată prin intonație, limbaj și atitudine;
- Luarea în considerare a factorilor de cultură și abordarea subiectelor considerate tabu în acea cultură;
- Comunicarea persoanei interviuate despre posibilitatea de a obține asistență sau de a i se reexamina cauza;
- Ascultarea persoanei și permiterea de a-și exprima îngrijorările proprii sau de familie;
- Recunoașterea suferinței și durerii persoanei, rămînînd, totodată, în limitele profesionalismului. Nu trebuie creată impresia de satisfacție a tuturor cerințelor;
- Neîntreruperea interviului pe neașteptate. Dialogul urmează a fi încheiat pe un subiect mai puțin traumatizant;
- Evitarea presiunilor asupra persoanelor interviuate dacă acestea devin agitate. Admiterea faptului că unele victime nu sînt pregătite să vorbească despre trăirile lor;
- Preferabil, organizarea mai degrabă a cîtorva interviuri scurte decît unul lung și intens.

Care este modalitatea de a spori la maxim gradul de siguranță a informației?

Pentru a spori gradul de siguranță a informației, respectați următoarele recomandări:

- Evitarea întrebărilor sugestive, adică întrebărilor care implică un răspuns anume. De exemplu, întrebarea „Ați fost supus torturii în perioada aflării în detenție?” se va considera întrebare sugestivă, pe când întrebarea „Vi s-a întâmplat ceva?” nu va fi considerată astfel. Este foarte important ca mărturia oferită de persoana interviuată să fie a ei proprie, nu a celui care conduce sau asistă audierea;
- Încurajarea persoanei audiate pentru exprimarea gândurilor cu propriile cuvinte;
- Evitarea, pe cât posibil, de folosire a listelor. Acestea ar putea duce la inexactități datorate faptului că elementele acestora ar putea să nu corespundă trăirilor persoanei interviuate;
- Luarea în considerare a faptului că contradicțiile nu indică neapărat o mărturie falsă. Este posibil ca persoana interviuată să fi fost confuză sau întrebarea adresată să nu fi fost destul de clară. Uneori se pot clarifica contradicțiile prin adresarea aceleiași întrebări, însă într-o altă formă;
- Observarea persoanei interviuate cu atenție. Urmează a se nota impresiile personale referitor la veridicitatea sau falsitatea mărturiilor victimei.

Considerații referitor la sexul persoanei sau a grupului care efectuează interviul

Nu există vreo regulă exactă în acest sens. Acest lucru va depinde de persoanele sau grupurile de persoane care vor efectua interviul. Preferințele ar trebui plasate pe factori de cultură și personali. Ca regulă generală, este preferabilă prezența femeilor în cazul interviurii unei femei, în special dacă mărturia ar putea conține anumite întâmplări de ordin sexual. În cazul bărbaților, acest lucru este mai inechivoc. S-ar putea ca bărbații să prefere să vorbească femeilor despre incidente cu tentă sexuală, însă în unele culturi acest lucru ar putea fi inacceptabil. Nu uitați să luați în considerare și sexul traducătorului.

Considerații referitor la interviuarea copiilor

Principalul scop al interviului cu copiii este să nu dăunezi. Trebuie de luat în considerare că procesul de interviuare a copiilor se deosebește considerabil de interviuarea adulților. Persoanele care efectuează interviul trebuie să aibă o anumită experiență de lucru cu copiii și să conștientizeze că consecințele interviului ar putea cauza mai multe daune de cât eventuale beneficii. Este preferabil ca interviuatorii să aibă experiență și competențe în comunicarea cu copiii, iar dacă interviuatorul nu a efectuat mai înainte astfel de interviuri, este recomandabil să efectueze un interviu simultan cu unul din membrii grupului de interviuatori, pentru a avea o înțelegere mai bună a procesului. Respectați recomandările de mai jos:

- În afara actelor de tortură propriu-zise îndreptate către copii, este posibil ca copiii să fi fost forțați să fie martori ai torturii aplicate față de alte persoane, îndeosebi a părinților sau altor membri apropiați ai familiei. Nu trebuie de subestimat o astfel de influență eventuală asupra copiilor;
- Este foarte important să li se creeze copiilor o ambianță de siguranță și să li se ofere susținere în timpul interviului. Aceasta se realizează prin prezența unuia

din părinți, a unei rude sau a tutorelui, sau a psihologului profesionist, dacă este posibil de beneficiat de asemenea servicii;

- Cel mai important este să se observe comportamentul copilului în timpul interviului: capacitatea copiilor de a-și exprima gândurile depinde de vârstă și de nivelul lor de dezvoltare, de aceea comportamentul poate să povestească mai elocvent despre ceea ce li s-a întâmplat decât cuvintele;
- Trebuie de luat în considerație și faptul că copiii obosesc cu mult mai repede de cât adulții;
- Nici într-un caz nu se admite aplicarea presiunilor asupra copiilor;
- Dacă copilul a fost victimă a violenței fizice sau sexuale, examenul medical nu va fi efectuat de un medic fără o calificare corespunzătoare;
- Faceți tot posibilul încât copilului să i se acorde sprijin și după interviu.

Instrucțiuni privind intervierea copiilor

Copiii pot prezenta informații utile, însă, deseori, interviatorii nu sînt în stare să ajute copiii să facă acest lucru. Setul de instrumente care este descris mai jos constă din chestionare model de interviere a copiilor, însă pentru a obține informații mai detaliate la anumite întrebări, este posibil să fie necesar să rugați copilul să povestească despre un anumit eveniment, amintirile despre care devin un instrument important. În cazul în care informația prezentată de copil este incompletă (insuficientă), ar fi oportun ca acestuia să-i fie adresate întrebări de concretizare sau chiar sugestive, însă cel care interviează trebuie să țină cont, inclusiv de faptul că acest procedeu poate în așa mod influența copilul, încît el să predea informația distorsionat.

Copiii ar putea percepe sarcina interviului diferit de adulți și, prin urmare, ei pot să încerce să povestească interviatorului ceea ce cred ei că acesta vrea să audă. Povestirea detaliată despre o experiență proprie ar putea întrista copiii sau i-ar putea traumatiza, iată de ce, pe parcursul interviului, este necesară exprimarea compasiunii și atitudinii prietenoase față de copil.

Pregătirea pentru interviu:

- Alegeți un loc mai retras, unde sînt cît mai puțini factori de distragere și care îi creează copilului comoditate și îl fac să se simtă în siguranță.
- Alegeți modul în care veți înregistra interviul și cum veți asigura confidențialitatea înregistrărilor, adică doi interviatori (unul va face notițe), unul din interviatori face înregistrarea cu ajutorul aparatelor de înregistrare.

Luați în considerare următoarele aspecte de ordin general:

- Copiii răspund la întrebările la care nu știu răspunsul.
- Copiii spun interviatorului ceea ce cred că interviatorul vrea să audă.
- Au teamă că informația pe care o vor comunica va duce la represii îndată după plecarea interviatorului.

Permiteți-i copilului să se simtă în siguranță:

- Înainte de interviu, prezentați-vă corect.
- Explicați scopul interviului, pentru ce vor fi folosite informațiile pe care le vor prezenta și despre limitele pe care le puteți schimba.

- Explicați de ce faceți notițe/folosiți aparate de înregistrare în timpul interviului și cum va fi asigurată confidențialitatea acestora.
- Începeți cu subiecte ordinare și simple pentru o discuție și treptat treceți la subiecte mai sensibile.
- Folosiți abordarea neformală și liberă pentru a ajuta copilul să se simtă liber. Trebuie să înțelegeți că ar putea fi nevoie de ceva timp ca copilul să se simtă suficient de liber și calm, confortabil pentru a vorbi, în special dacă își amintește despre întâmplări traumatizante.

Obținerea unor informații obiective:

- Încurajați copiii să prezinte informațiile și să-și povestească istoriile de sine stătător, cu propriile cuvinte.
- Explicați-le că dacă nu cunosc răspunsul la întrebare, pot să spună aceasta intervievatorului.
- Explicați-le că pot să corecteze intervievatorul dacă acesta/aceasta greșește sau înțelege eronat.
- Evitați întrebările sugestive sau comentariile, care pot inhiba copilul sau pot să-i smulgă un răspuns anumit.
- Evitați să repetați întrebările, pentru că aceasta îl poate face pe copil să creadă că răspunsul anterior nu a fost „corect”.
- Utilizați un limbaj simplu, potrivit vârstei, și asigurați-vă că copilul înțelege corect sensul întrebării.
- Adresați întrebări de clarificare pentru a obține mai multe informații, de exemplu: „Și pe urmă ce a fost?”.
- Planificați una sau două pauze scurte în timpul interviului la anumite momente, luând în considerare capacitatea copilului de a-și concentra atenția doar pentru o anumită perioadă.

Încheierea interviului:

- Întrebați copilul dacă are întrebări pentru Dumneavoastră sau dacă poate dorește să vă mai povestească ceva.
- Mai explicați-i încă o dată limitele funcției Dumneavoastră, pentru a nu alimenta speranțe deșarte.
- Întrerupeți înregistrările de îndată ce finalizați interviul, pentru a asigura o prezentare cât mai exactă a dialogului.

Model de efectuare a unui interviu.

TREBUIE SĂ AFLAȚI:	
<ul style="list-style-type: none"> ● CINE a comis încălcarea? ● CARE a fost încălcarea? ● CINE a fost obiectul încălcării? 	<ul style="list-style-type: none"> ● CÎND, UNDE, DE CE și CUM?

Care sînt detaliile necesare pentru a da răspuns la aceste întrebări?

Informația trebuie să conțină următoarele date:

1. Personalitatea victimei (victimelor).
2. Personalitatea făptuitorului (făptuitorilor).
3. Modul în care victima s-a pomenit în contact cu subiectul infracțiunilor de tortură, al tratamentului inuman sau degradant.
4. Locul unde a fost deținută victima.
5. Condițiile de detenție a victimei.
6. Descrierea modalității de maltratare.
7. Reacția la incident a autorităților oficiale (inclusiv datele privind orice fel de reacții).

1. Personalitatea victimei (victimelor)

Cu cît mai multe informații se pot obține despre persoană, cu atît mai mari vor fi șansele de a stabili personalitatea victimei:

- Numele deplin (inclusiv prenumele tatălui – în unele culturi acest lucru poate avea importanță).
- Sexul (acest lucru s-ar putea să nu fie clar din nume).
- Data nașterii/vîrsta.
- Ocupația.
- Adresa.
- Aspectul, inclusiv semnele deosebite.
- Fotografia victimei în viață sau după deces (studiind fotografiile, experții pot să observe anumite semne vădite ale relelor tratamente).
- Date referitoare la starea sănătății victimei înainte de detenție sau luare în custodie: concluzii ale medicilor, mărturii ale martorilor etc.

2. Personalitatea făptuitorului/făptuitorilor

Luați aminte că pentru a constata o încălcare trebuie de demonstrat că victima era deținută sau că a fost reținută fie nemijlocit de funcționarii de stat, fie cu acordul tacit al acestora, fie că funcționarii de stat nu au întreprins măsuri corespunzătoare pentru a proteja victima de rele tratamente.

- Cine a efectuat reținerea victimei? La modul ideal, Dumneavoastră trebuie să indicați numărul persoanelor, numele, gradul și unitatea în care a fost plasată victima. În cazul în care aceste amănunte nu sînt cunoscute, detaliile de mai jos ar putea fi utile.
- Din ce unitate făceau parte: forțele de securitate, unități militare sau unități paramilitare?
- Ce îmbrăcăminte purtau: uniformă sau îmbrăcăminte civilă?
- Cum arătau: aveau vreo deosebire specifică?
- Ce arme purtau? Unele tipuri de arme ar putea fi specifice anumitor tipuri de unități.
- Ce mijloace de transport au fost utilizate? Aveau automobilele marcaje, plăcuțe cu numere de înregistrare sau date de înregistrare?

3. În ce mod s-a pomenit victima în contact cu subiectul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant?

Metoda utilizată pentru răpire sau punerea în custodie, precum și tratamentele ulterioare pot fi în sine caracteristice unui grup concret, care acționează într-o anumită regiune. Acest fapt ar putea fi constatat în baza informațiilor anterioare obținute de organele internaționale de drept și să ajute la constatarea faptului detenției victimei de către făptuitori. Întrebările care urmează a fi puse în acest caz:

- Unde a fost reținută victima: acasă, în stradă, în locașuri religioase, în afara teritoriului bazei militare etc.?
- Când a fost reținută victima? Trebuie indicate data aproximativă, luna sau anotimpul. Clarificați perioada zilei: dimineața, ziua sau noaptea.
- În ce mod s-a produs aceasta? A fost aplicată vreo modalitate de limitare a libertății de mișcare? Au fost martori? Dacă detaliile sînt necunoscute, trebuie de stabilit cine a văzut victima ultima dată și cu cine era atunci. A fost primită vreo avertizare? A fost somată persoana la secția de poliție? S-a întîmplat reținerea în timpul unei demonstrații stradale?
- Au fost prezentate temeiuri pentru arest? Chiar dacă nu a fost prezentat nici-un temei, e posibilă stabilirea unei eventuale cauze a reținerii reieșind din tipul întrebărilor adresate sau circumstanțelor arestării.

4. Locul detenției victimei

Victimele ar fi putut fi deținute într-un loc anume sau ar fi putut pur și simplu transportate într-o anumită zonă a orașului și ulterior eliberate; în această situație, maltratarea are loc în timpul transportării. Urmează a fi specificate:

- Denumirea și locul sectorului de poliție, unității militare, locul detenției etc.
- Durata detenției.
- A fost transferată victima într-un oarecare alt loc? Dacă da, atunci de către cine? Când aproximativ s-a produs aceasta? În ce mod a fost adusă victima acolo? I-a fost explicat motivul transferului? Dacă transferul a fost temporar, care a fost durata acestuia?

5. Condițiile de detenție a victimei

Condițiile de detenție ar putea constitui parte a rețelilor tratamente, însă această decizie aparține organelor cărora le este îndreptată spre examinare plîngerea. Pentru locurile secrete de detenție, dovezile cumulative ar putea reprezenta confirmarea existenței locului respectiv și ajuta la localizarea lui. Este posibil să puteți chiar reconstitui o schemă aproximativă a locului de detenție, iată de ce trebuie de notat cît mai multe detalii.

Rugați victima să descrie locul de detenție cît mai detaliat posibil, în special, celula sau locul unde dormea, precum și alte încăperi pe care a reușit să le vadă, inclusiv încăperile unde aveau loc interogările. Uneori, victimelor li se leagă ochii. În aceste cazuri, rugați să vă descrie alte senzații – de auz, miros, tactile (fapte care se pot percepe prin pipăit sau la orice altă atingere). Mai jos găsiți informațiile necesare pentru cercetarea condițiilor de detenție:

- Amplasarea camerei în raport cu clădirea: victima a coborât sau a urcat scări? Ce fel de mirosuri și sunete erau în jur? A observat victima în timpul transportării careva puncte de reper în localitate? Ce se vedea din geamul celulei?
- Celula: ce mărime avea? Din ce materiale erau construiți pereții, podul, podelele și ușa? Ce formă avea ușa? Era ceva neobișnuit în celulă?
- Alte persoane care se aflau în celulă: erau și alte persoane deținute în celulă? Dacă da, câte? Putea cineva din persoanele care se aflau în celulă să fie martor? Putea cineva din persoanele deținute în celulă să observe starea sănătății victimei? În ce stare fizică erau acele persoane?
- Izolarea: dacă victima a fost deținută izolat, cât a durat aceasta și cum a fost izolată victima?
- Lucrurile care se aflau în celulă: ce se afla în celulă - paturi, mobilier, veceu, chiuvetă etc.?
- Clima în celulă: care era temperatura în celulă? Exista vreun fel de ventilare? Era umed în celulă?
- Cantitatea de lumină: era lumină în celulă? Era lumină naturală, care pătrundea în celulă prin geam sau era lumină electrică? În ce interval ardea lumina? Care erau caracteristicile luminii, de exemplu, culoarea și intensitatea?
- Condițiile igienice: exista posibilitatea de a menține igiena personală? Unde și cum mergea la veceu sau se spăla victima? Care era nivelul general de igienă? Existau insecte sau alți paraziți?
- Îmbrăcămintea: ce fel de îmbrăcăminte purtau deținuții și exista posibilitatea de a o schimba sau spăla?
- Alimentele și apă potabilă: cât de des și în ce cantitate erau servite alimentele și băuturile? Ce calitate aveau? Cine asigura cu apă și alimente? Erau acestea oferite gratuit?
- Exercițiile fizice: exista posibilitatea de a ieși din celulă? Dacă da, atunci cât de frecvent și pentru ce durată?
- Regimul: existau aspecte deosebit de stricte sau de rutină ale regimului de detenție?
- Îngrijirile medicale: exista în cadrul instituției un medic? Aveau deținuții posibilitate să fie examinați medical și să fie tratați în locuri special destinate pentru aceasta? Erau disponibile medicamentele necesare? Cine le asigura?
- Vizitele din partea membrilor familiei: se permitea vizitarea deținuțului de către membrii familiei? Dacă da, atunci unde avea loc aceasta? Erau interceptate conversațiile acestora? Cunoșteau membrii familiei despre locul aflării victimei?
- Reprezentarea juridică: exista accesul la un reprezentant legal? Când a fost oferită această posibilitate pentru prima dată, adică la ce interval după reținerea persoanei? Cât de des era oferită această posibilitate? Unde aveau loc vizitele? Erau interceptate conversațiile?
- Prezentarea în instanță: s-a prezentat victima în instanța de judecată? Când a avut loc aceasta, adică la ce interval după reținerea persoanei?
- Mituiri: a fost nevoie să dai mită pentru a beneficia de oricare dintre posibilitățile descrise mai sus?

6. Descrierea formei relor tratamente

Luați aminte că relele tratamente pot fi atât fizice, cât și morale, și oricare din acestea două sau ambele pot fi calificate drept tortură. Formele relor tratamente sînt limitate doar de imaginația făptuitorului, iar prezentarea unei liste exhaustive nu este nici posibilă și nici potrivită. Cunoașterea timpului și locului incidentului cu rele tratamente poate să ajute la stabilirea făptuitorului, de exemplu, prin verificarea numelui persoanei cu funcție de răspundere care se afla la datorie în ziua corespunzătoare.

Victimele sau martorii trebuie întrebați despre caracterul relor tratamente aplicate: unde anume a avut loc; ce s-a întîmplat; cît de des avea loc; care au fost consecințele pentru victimă? Mai puteți întreba victimele:

- Ce își amintesc despre persoana făptuitorului (făptuitorilor)?
- A existat vreo trăsătură specifică deosebită a încăperii unde au fost aplicate relele tratamente?
- Au fost prezenți și alți deținuți la actele de rele tratamente, ce au văzut și ce li s-a întîmplat?
- I se puneau întrebări victimei în timpul actului de rele tratamente sau se spunea ceva referitor la victimă? Aceasta ar putea servi drept indicator al scopului relor tratamente (în cazul în care a existat vreun scop).
- Pentru o descriere precisă a celor întîmplate și a frecvenței celor întîmplate (în cazul în care relele tratamente erau de natură fizică), trebuie să rugați victima să descrie instrumentele utilizate, precum și părțile corpului care au fost supuse relor tratamente. Dacă relele tratamente aveau caracter psihologic, rugați victima să descrie în detaliu sentimentele trăite în timpul lor și după ele.
- Care au fost reacțiile imediate ale persoanei la fiecare formă a relor tratamente?
- A făcut persoana tratamente medicale îndată după tortură sau mai tîrziu?
- Dacă pînă la momentul relor tratamente (sau în timpul sau după acestea) erau prezenți lucrători medicali, cum s-au prezentat și care a fost rolul lor?
- Au fost constatate (sau continuă să fie evidente) consecințe pe termen lung (de natură fizică sau psihologică) ca urmare a relor tratamente?

7. Reacția la incident a autorităților oficiale

- Au depus membrii familiei victimei demersuri pe adresa autorităților oficiale cu solicitarea de a prezenta informații despre victimă la orice etapă, inclusiv la etapele timpurii de detenție? A fost primit vreun răspuns?
- Dacă victima s-a prezentat în instanță sau procuratură într-un anumit moment după luarea în custodie, i s-a comunicat acuzarea înaintată? A fost prezent la aceasta reprezentantul legal? Erau evidente la victimă în acel moment semne ale vătămărilor corporale?
- Avea victima posibilitatea de a fi examinată de un medic în perioada aflării sale în custodie sau după eliberare? Ce fel de medic a fost acesta, de exemplu, medic particular, medicul din penitenciar sau un medic care activează într-o instituție de stat? În ce mod a ajuns victima la medic? A fost însoțită de cineva? A fost prezent cineva în timpul examinării medicale? A fost eliberată o concluzie medicală? Ce era scris în concluzia medicului? Persistau oricare semne evidente ale vătămărilor corporale ale victimei?

- A depus victima vreo plîngere privitor la relele tratamente sau a comunicat despre aceasta unui reprezentant al puterii? Care a fost răspunsul primit?
- A fost efectuată o investigație? În ce a constat aceasta? Au fost chestionați martori? Au fost chestionați presupușii făptuitori? Dacă victima a decedat în penitenciar, a fost efectuată autopsia?
- A intrat victima în contact cu funcționari de stat care au pus-o în custodie (sau alți funcționari din același departament sau unitate) după incident?

TABEL MODEL

Mărturiile victimei	Lista aproximativă a întrebărilor puse de procuror	
Am fost arestat la 23 ianuarie	Unde a avut loc arestul? La ce oră a avut loc arestul?	
Am fost transportat la secția de poliție a orașului X.	Cînd ați ajuns la secția de poliție? Unde ați fost dus după aceasta? Se mai afla cineva în celula Dumneavoastră?	Erau în celulă geamuri? Era un veceu în celulă? Care era starea igienică în celulă?
În timpul detenției am fost bătut în cap de repetate ori.	Cînd a avut loc aceasta? Unde a avut loc aceasta? Cum ați ajuns acolo? Ați urcat sau coborît scări? Cine v-a dus acolo? Cum arătau? Aveau trăsături specifice? Cum arăta biroul? Avea mobilier? Era ceva neobișnuit acolo? Ce s-a întîmplat după ce ați ajuns acolo?	Aveați posibilitatea de a vă mișca liber? Ați spus că ați fost lovit – cine v-a lovit? Au folosit vreun obiect pentru a vă lovi? Ați observat de unde au scos acel obiect? Vă spuneau sau vă întrebau ceva? Puteți să vă amintiți despre ce vă întrebau? Cît a durat aceasta? Unde v-au dus după aceasta?
Odată, în timpul chestionării, mi s-au aplicat electrocutări.	Cînd s-a întîmplat? Unde s-a întîmplat? Cine v-a dus acolo? Ce s-a întîmplat după ce ați ajuns acolo? Aveați posibilitatea de a vă mișca liber? Ce s-a întîmplat apoi? Cum arăta lădița? Ce făcea el cu aceasta? În ce loc v-a atins?	Ce a făcut după? Ați auzit sau ați simțit ceva? De cîte ori s-a întîmplat? Vă spuneau ceva sau vă puneau întrebări? V-au rămas urme după maltratări? Nu vă deranjează să mi le arătați? Mai aveți și alte urmări ale celor întîmplate?

Audierea nemijlocită trebuie să înceapă cu întrebări generale referitoare la viața victimei înainte de pretinsul incident de tortură/rele tratamente, mediul social și cel profesional, inclusiv eventualele probleme de sănătate cu care s-a confruntat persoana care a depus sesizarea/plîngerea.

Toate aceste detalii au relevanță pentru justa soluționare a cazului, dat fiind faptul că ulterior urmează a fi incluse în ordonanța de dispunere a expertizei medico-legale psihiatrico-psihologice, pentru a fi evaluate de către specialiști.

După stabilirea contactului psihologic cu persoana audiată, procurorul îi va propune să relateze cazul cu propriile cuvinte, fără să intervină în modalitatea de povestire a faptelor, pentru a nu distrage victima de la consecutivitatea faptelor redade.

După expunerea faptelor de către victimă, procurorul, cu ajutorul întrebărilor de concretizare, urmează să completeze declarațiile făcute pentru descrierea circumstanțelor relevante, pe care persoana le-ar putea considera irelevante.

Pentru asigurarea redării detaliate de către victimă a circumstanțelor cazului reclamat, ei i-ar trebui adresate următoarele întrebări, în funcție de caz:

- Descrieți circumstanțele care au avut loc pînă la tortură, inclusiv arestarea și detenția sau răpirea;
- Ați primit amenințări înainte de arestare?
- În ce mod ați fost arestat și ați suferit leziuni în cursul acesteia?
- A fost cineva martor la arestare?
- Ați fost supus la maltratări înainte de a fi luat în custodie?
- Descrieți locul unde ați fost deținut (inclusiv numele și locația instituției, dacă acestea sînt cunoscute);
- Cît timp ați fost deținut?
- Ați fost transferat de la o instituție la alta? Dacă da, unde, de către cine și la ce date aproximative? Care a fost modalitatea de transfer? V-a fost explicat (anunțat) vreun motiv pentru transfer? În cazul în care ați fost transferat temporar, cît timp a durat șederea în altă instituție? Ați fost examinat medical între transferuri?
- Redați datele aproximative ale presupusei torturi/relelor tratamente, inclusiv atunci cînd au avut loc ultima dată;
- După posibilitate, descrieți-i detaliat pe cei implicați în arestarea, detenția și presupusa tortură;
- Redați conținutul întrebărilor ce vi s-au adresat sau al comentariilor ce s-au făcut în privința Dvs.;
- Descrieți regimul zilnic de activitate (ordinea internă) în locul de detenție;
- Redați faptele presupusei torturi, metodele aplicate (au fost sau nu folosite obiecte?);
- Descrieți regiunile corpului în care ați fost lovit, leziunile fizice suferite în cursul presupusei torturi (a avut loc o agresiune sexuală?);
- Ați putea să descrieți cîteva lucruri distinctive despre camera în care a avut loc presupusa tortură?. Dacă este cazul, persoana audiată ar putea fi invitată să deseneze o diagramă a încăperii și planul din camera în care a avut loc presupusa tortură;
- A fost sau nu vreun martor la evenimente (cum ar fi codeținuți și personalul civil al instituției)?

- Ați fost examinat medical înainte, în timpul sau după presupusa tortură – dacă da, s-au identificat angajații medicali și care a fost rolul lor?
- V-a fost prescris (administrat) vreun tratament medical, imediat sau în orice moment ulterior, inclusiv la eliberare? A fost medicul în măsură să efectueze o examinare independentă? A fost cineva prezent în timpul examinării? Doctorul a emis un raport medical? Ce conținut avea acesta?
- Ați depus o plângere referitoare la cazul reclamat (ați reclamat în alt mod aceste circumstanțe – procurorului care a verificat legalitatea detenției în izolator, procurorului care v-a înaintat învinuirea, avocatului)? Ați primit răspuns la plângerea depusă, ați fost audiat pe marginea cazului?

La acest compartiment este important de menționat că nici un detaliu nu trebuie apreciat ca fiind secundar, deoarece orice informație are relevanță pentru soluționarea obiectivă a cazului.

Procurorul urmează să adreseze, pe parcursul audierii, întrebări de concretizate părții vătămate orientându-se inclusiv la cunoștințele empirice ale acesteia: de exemplu – cum a apreciat partea vătămată că încăperea avea dimensiunile descrise, ce sunete a auzit în timp ce se afla în această încăpere, cu cine seamănă angajații care l-au interogată/maltratat.

Asemenea întrebări vor permite stabilirea informațiilor suplimentare, precum și îi vor ajuta părții vătămate să-și amintească mai multe detalii cu referire la caz.

Evitați întrebările de direcționare. De exemplu, nu întrebați: „ați fost torturat?”, ci mai degrabă: „ce s-a întâmplat atunci când v-ați aflat în custodia poliției?”.

Potrivit studiilor efectuate de către psihologi, s-a stabilit că în cazul audierii victimelor torturii, persoanele responsabile de investigarea cazului reclamat nu trebuie să aibă așteptări exagerate în ceea ce privește acuratețea și coerența amintirilor. Trebuie de ținut cont de faptul că persoana ar putea fi speriată sau confuză din cauza experienței negative la care a fost supusă, ori ar putea fi în stare de stres post-traumatic.

Mai mult decât atât, uitarea este un proces fiziologic, de aceea faptul că persoana a uitat anumite detalii nu înseamnă neapărat că victima a mințit. În asemenea situații procurorul urmează să intervină cu anumite întrebări de concretizare, acordând timp suficient victimei pentru a-și reaminti anumite informații.

Când vă confrunțați cu tăcere din partea victimei, nu trebuie să presupuneți în mod automat că scopul persoanei audiate este de a trage din timp pentru a formula un răspuns fals. În special în cazul victimelor torturii, este mult mai probabil că ele pur și simplu au nevoie de timp pentru a obține controlul asupra emoțiilor sau pentru a-și formula gândurile.

La finalizarea audierii, pentru a asigura continuitatea contactului psihologic și a consolida climatul de încredere stabilit, procurorul ar putea folosi anumite tactici de încurajare a victimei, confirmându-i că declarațiile sale vor contribui la stabilirea adevărului privind cazul și, chiar dacă audierea propriu-zisă a fost pentru victimă o experiență emotivă dificilă, s-a reușit descrierea detaliată a incidentului reclamat.

Un grad sporit de atenție și sensibilitate trebuie manifestat în timpul audierii presupuselor victime ale torturii sexuale. De multe ori discuțiile despre acest subiect sînt evitate sau, în virtutea informațiilor delicate pe care le implică, acestea ar putea fi o încercare

extrem de dificilă pentru persoană. Se recomandă în asemenea situații ca audierea să fie desfășurată de către o persoană de același gen ca și presupusa victimă (mai ales dacă această cerință vine din partea victimei). Adicional, este categoric principial ca, în asemenea cazuri, să se respecte confidențialitatea audierii. Cu toate acestea, subiectul în speță nu trebuie evitat, fiind necesară depunerea tuturor eforturilor pentru a obține descrierea detaliată a faptelor reclamate, astfel încât să fie posibilă identificarea persoanelor vinovate.

Trebuie de avut în vedere că termenul „violență sexuală” nu include doar violul propriu-zis. Alte acțiuni, precum insultele obscene, dezbrăcarea, atingerea unor părți ale corpului sau organe, alte acțiuni de umilire, de asemenea reprezintă componente ale torturii sexuale.

De cele mai dese ori victimele torturii sexuale refuză să discute despre acest subiect sau, inițial, în general neagă producerea unor asemenea acțiuni și numai în timpul celei de-a doua sau a treia audieri persoana va fi de acord să relateze anumite informații și numai în cazul în care discuțiile precedente i-au indus suficientă încredere față de seriozitatea acțiunilor investigatorului.

Respectiv, procurorul care efectuează audierea presupusei victime trebuie să manifeste un grad înalt de răbdare și să fie tacticos la formularea întrebărilor.

4.5 Cercetarea la fața locului

Cercetarea la fața locului este una dintre cele mai importante activități pe care o desfășoară organele de urmărire penală în vederea realizării scopului procesului penal.

Legiuitorul a reglementat cercetarea la fața locului în cadrul art.118 din Codul de procedură penală, ca fiind activitatea desfășurată în scopul descoperirii și ridicării urmelor infracțiunii, a mijloacelor materiale de probă pentru a stabili circumstanțele infracțiunii ori alte circumstanțe care au importanță pentru cauză.

Potrivit normei legale citate *supra*, organul de urmărire penală cercetează obiectele vizibile, iar în caz de necesitate, permite accesul la ele în măsura în care nu se încălcă drepturile omului. În anumite cazuri, persoana care efectuează urmărirea penală, dacă este necesar, execută diferite măsurări, fotografieri, filmări, întocmește desene, schițe, face, de sine stătător sau cu ajutorul specialistului în materie, mulaje și tipare de pe urme. Locul cercetării poate fi înconjurat de colaboratorii organelor de menținere a ordinii publice.

Obiectele descoperite în timpul cercetării la fața locului se examinează la locul efectuării acestei acțiuni și rezultatele examinării se consemnează în procesul-verbal al acțiunii respective. Dacă pentru examinarea obiectelor și documentelor se cere un timp mai îndelungat, precum și în alte cazuri, persoana care efectuează urmărirea penală le poate ridica pentru a le examina în sediul organului de urmărire penală. Pentru aceasta, obiectele și documentele se împachetează, se sigilează, pachetul se semnează cu mențiunea respectivă în procesul-verbal.

Despre efectuarea cercetării la fața locului se întocmește un proces-verbal în conformitate cu prevederile art.260 și art.261 din Codul de procedură penală, în care se expun detaliat toate circumstanțele, mersul și rezultatele acțiunii procesuale respective, particularitățile mijloacelor tehnice utilizate. La procesul-verbal se anexează schițe, proiecte și materiale ce reflectă utilizarea mijloacelor tehnice.

Analizînd definiția legală, stabilim că semnificația centrală a acestei activități este complexitatea conferită de mai multe acțiuni ce se îmbină, în scopul de a oferi cît mai multe informații urmării penale.

Astfel, cercetarea la fața locului reprezintă actul de debut al investigațiilor în cazul comiterii infracțiunilor, realizarea corectă a căreia are o importanță deosebită pentru stabilirea adevărului.

Referitor la înțelesul termenului *la fața locului* sau de *loc al săvîrșirii faptei*, așa cum este folosit, uneori, în practica ori în literatura de specialitate, e necesară o precizare: prin această expresie se are în vedere *nu numai locul propriu-zis al săvîrșirii infracțiunii*, ci și *zonele mai apropiate* sau *alte locuri* din care se pot desprinde date referitoare la pregătirile, comiterea și urmările faptei, inclusiv căile de acces și de retragere a autorului din cîmpul infracțional etc.

Acțiunea procesuală de cercetare la fața locului în cazul infracțiunilor de tortură ar trebui să urmeze aceleași reguli tactice ca și anchetele în orice alte infracțiuni. Principala diferență este că infracțiunile au fost comise de către reprezentanți ai organelor de drept, de alți oficiali de stat sau alți subiecți speciali ceea ce face mai dificil să le abordezi în comparație cu alte forme de criminalitate.

Este de la sine înțeles că cercetarea la fața locului trebuie să fie făcută cu maximă urgență, practic, imediat după ce organul de urmărire penală a fost sesizat despre săvîrșirea unei infracțiuni.

Cercetarea la fața locului se efectuează complet și detaliat. Această cerință trebuie dublată de *obiectivitate* și *conștiinciozitate*, astfel încît locul faptei să fie cercetat sub toate aspectele, indiferent de versiunea pe care echipa de cercetare este tentată să o atribuie evenimentului cercetat.

Deși există unele trăsături comune caracteristice pentru maltratare, circumstanțele diferitor incidente și cazuri, episoadele acestora și situațiile de investigare totdeauna diferă. Iată de ce standardul profunzimii acțiunilor procesuale efectuate prevede că acestea trebuie să includă toți pașii rezonabili pentru a asigura probele relevante referitoare la incidente.

Cele mai multe acte de tortură apar în locurile unde persoanele sînt ținute într-o formă de custodie, de aceea păstrarea dovezilor fizice sau accesul nerestricționat la locul infracțiunii poate fi dificil. Persoanele care efectuează investigația trebuie să caute prezența sau absența unor elemente care sprijină sau resping afirmația despre cazul sesizat de tortură.

În baza cerințelor reflectate în jurisprudența internațională și în literatura de specialitate, au fost deduse anumite procedee tactice specifice pentru cercetarea la fața locului în cazul infracțiunilor de tortură:

- orice clădire sau zonă ar trebui să fie închisă astfel încît să nu se piardă orice dovadă posibilă. Numai procurorului și personalului abilitat trebuie să li se permită intrarea în zonă după ce a fost desemnată ca fiind în curs de cercetare;
- dovezile materiale trebuie să fie corect colectate, ambalate, sigilate, etichetate și plasate la păstrare pentru a preveni contaminarea, alterarea sau pierderea de probe. În cazul în care presupusa tortură a avut loc recent, orice probe găsite ale fluidelor din organism (cum ar fi sînge, spermă), păr, fibre și fire ar trebui să fie colectate, etichetate și conservate în mod corespunzător;

- orice obiect care prezintă anumite semne că ar fi fost folosit pentru tortură ar trebui să fie ridicat și conservat;
- dacă incidentul este suficient de recent pentru a fi relevante orice amprente digitale acestea ar trebui ridicate și conservate;
- schița clădirii sau locurilor unde se presupune că a avut loc tortura ar trebui să fie făcută astfel încât să fie reflectate toate detaliile relevante, cum ar fi localizarea de diferite etaje într-o clădire, camere, intrări, ferestre, mobilier, terenul înconjurător etc.;
- la locul faptei urmează a se aplica fotografierea, astfel ca detaliile relevante să poată fi marcate sau subliniate în momentul examinării;
- orice leziuni ar trebui să fie fotografiate, cu folosirea unei rigle pentru a arăta mărimea și exteriorul acestor leziuni;
- evidența cu privire la identitatea tuturor persoanelor implicate în orice fel și aflate în presupusul loc al infracțiunii de tortură ar trebui să fie făcută, inclusiv numele complet, adrese și numere de telefon sau alte informații de contact;
- toate hainele persoanei care invocă tortura ar trebui să fie luate și testate în cadrul expertizelor corespunzătoare, pentru fluide corporale și alte dovezi fizice;
- toate hainele persoanelor despre care se reclamă că au aplicat tortura ar trebui să fie, de asemenea, luate pentru examinarea de specialitate;
- orice documente relevante, înregistrări sau acte ar trebui salvate pentru utilizarea ca probe și analiza scrisului de mână.

Cercetarea la fața locului este un important mijloc de probă în procedura penală cu ajutorul căruia se stabilește situația de fapt la locul comiterii infracțiunii, iar datele furnizate de aceste cercetări sînt puse la temelie elaborării versiunilor, la planificarea și realizarea acțiunilor procesuale ulterioare.

4.6 Verificarea declarațiilor părții vătămate la locul comiterii infracțiunii

Investigațiile efectuate în baza sesizărilor privitoare la tortură și rele tratamente în custodia statului au un nivel sporit de dificultate și una dintre garanțiile-cheie pentru stabilirea adevărului în asemenea cazuri este profesionalismul procurorului care desfășoară acțiunile procesuale.

Făptuitorii, în virtutea atribuțiilor funcționale și a experienței profesionale, cunosc metodele de tănuire a urmelor infracțiunii. Mai mult decât atât, aceștia pot face uz de situația de serviciu pentru a distruge probele rezultate din acțiunea infracțională.

În același timp, planificînd acțiunile procesuale ce urmează a fi efectuate în fiecare caz aparte, procurorul trebuie să țină cont și de faptul că presupușii suspecti, avînd studii în domeniul dreptului, ar putea cunoaște sau, cel puțin, ar putea presupune care va fi parcursul investigației și la ce procedee tactice poate recurge investigatorul. Însă aceasta nu înseamnă că procurorul trebuie să utilizeze procedee tactice nespecifice, existînd riscul preluării unei extreme opuse, care nu va favoriza cercetarea completă și obiectivă a cauzei. Urmărirea penală se efectuează conform unor cerințe procesuale și reguli tactice prevăzute de normele legale și de teorie, de la care procurorul nu trebuie să devieze.

Rezumînd aceste raționamente, regula primordială este ca procurorul să fie bine documentat pe marginea cazului, să manifeste inițiativă și măiestrie profesională, să utilizeze tehnici metodologice conform particularităților cazului cercetat, precum și să țină cont în permanență de pregătirea profesională a presupușilor făptuitori.

În consecință, se impune cu toată strictețea asigurarea confidențialității urmăririi penale, ne-divulgarea, sub nici o formă, către terți a informațiilor importante stabilite în cadrul investigațiilor și a acțiunilor planificate pentru efectuare.

Luînd în considerație specificul acestor infrațiuni, procesul de colectare a probelor ar putea împingea unele dificultăți, în special din cauza faptului că în marea majoritate a cazurilor relele tratamente se aplică în spații închise, ferite de privirile altor persoane.

Astfel, se reduc semnificativ posibilitățile acumulării probelor directe, care să furnizeze procurorului informații din primă sursă, de aceea urmează a fi folosite deplin procedeele probatorii cu participarea victimei.

În context, acțiunea procesuală de verificare a declarațiilor părții vătămate la locul infrațiunii reprezintă o posibilitate valoroasă de obținere a probelor.

La etapa pregătirii pentru efectuarea acestei acțiuni procesuale procurorul trebuie să țină cont atât de exigențele juridice, cît și de unele reacții psiho-emoționale ce ar putea surveni din partea victimei.

Respectiv, conform procedurii legale, această acțiune procesuală, în cazul investigării infrațiunilor de tortură, nu se deosebește de prevederile generale, urmînd a fi respectate cu strictețe toate cerințele art.114 din Codul de procedură penală.

Astfel, din norma procesuală enunțată rezultă că pentru a verifica sau a preciza declarațiile părții vătămate despre evenimentele infrațiunii săvîrșite într-un loc concret, reprezentantul organului de urmărire penală este în drept să se prezinte la locul infrațiunii împreună cu persoana audiată și, după caz, cu apărătorul, interpretul, specialistul, reprezentantul legal și să propună persoanei audiate să descrie circumstanțele și obiectele despre care a făcut sau poate face și acum declarații.

Anterior acțiunii procesuale în cauză, reprezentantul organului de urmărire penală, în cazul infrațiunilor de tortură, tratamente inumane sau degradante – procurorul, are obligația de a pregăti persoana ce urmează a fi audiată asupra celor ce se vor petrece cu ea, aceasta deoarece la astfel acțiuni procesuale ar fi de dorit să fie aplicate înregistrările audio, dar în deosebi video, fapt stabilit în art.115 alin.(1) din codul de procedură penală.

Persoana audiată arată calea spre locul săvîrșirii infrațiunii, explică sau arată asupra punctelor de reper, descrie circumstanțele și obiectele despre care a făcut anterior declarații și răspunde la întrebările reprezentantului organului de urmărire penală. Întrebările nici într-un caz nu pot fi sugestive, să conțină răspunsul sau o parte a acestuia. De asemenea, procurorul nu poate lua o poziție de a merge în fața celui cu care se petrece acțiunea procesul-penală.

Dacă, pe parcursul verificării declarațiilor la locul infrațiunii, vor fi descoperite obiecte și documente ce pot servi ca probe în cauza penală, ele se ridică și acest fapt se consemnează în procesul-verbal.

O condiție imperativă, ce trebuie respectată cu toată exigența de către procuror, este că verificarea declarațiilor la locul infrațiunii se permite cu condiția de a nu leza demnitatea și onoarea

persoanelor care participă la această acțiune procesuală și de a nu pune în pericol sănătatea lor.

La acest compartiment se impune necesitatea unor precizări referitoare la nivelul de pregătire a victimei pentru participarea la o asemenea acțiune procesuală.

Procurorul trebuie să țină cont de faptul că tortura și relele tratamente reprezintă, incontestabil, o experiență traumatizantă, capabilă de a cauza o gamă largă de suferințe fizice și psihice, ceea ce ar putea determina persoana să nu accepte cooperarea cu organul de urmărire penală. Pentru depășirea unor posibile bariere de comunicare cu victima este importantă stabilirea contactului psihologic cu aceasta încă de la prima audiere.

Efectuând acțiunile procesuale necesare stabilirii adevărului, procurorul are obligația clară de a evita revictimizarea persoanei, iar aducerea acesteia în locul unde pretinde că a fost maltrată sau supusă altor rele tratamente ar putea determina apariția unor consecințe imprezibile din punct de vedere psiho-emoțional.

Luând în considerație aceste argumente, este necesar ca procurorul, obținând încredere din partea victimei ca urmare a contactului psihologic stabilit, să-i confirme importanța declarațiilor acesteia pentru investigație și să-i aducă la cunoștință relevanța și impactul puternic probator al acțiunii procesuale de verificare a declarațiilor la locul infracțiunii.

Trebuie să se țină cont că victimele torturii și ale relelor tratamente sînt persoane care nu cunosc procedurile judiciare, de aceea ar putea să se opună efectuării unei asemenea acțiuni procesuale.

Pentru a înlătura posibilele bariere de ordin psihologic, procurorul urmează să explice în termeni accesibili persoanei în ce constă acțiunea procesuală, cum va decurge aceasta, cine va mai participa la efectuarea acesteia și ce mijloace tehnice se vor folosi.

Este important să i se explice persoanei că aceasta nu reprezintă un examen la care este supusă ea și nu vor fi testate abilitățile ei lingvistice sau de comunicare, ci este un procedeu de acumulare a probelor despre infracțiunea, care pretinde ea că a fost comisă în privința ei. Mai mult decît atît, procurorul trebuie să explice persoanei că urmează să aibă un comportament cît mai firesc, să folosească limbajul cu care este obișnuită și, aflîndu-se la locul indicat, să descrie faptele într-o manieră sinceră.

Procurorul urmează să aducă la cunoștința persoanei că, aflîndu-se în locul indicat de către ea în declarații, poate face anumite pauze dacă este nevoie să-și stăpînească emoțiile sau să-și amintească unele detalii și că înregistrarea acestora pe camera video nu va reduce din valoarea probantă a acțiunii procesuale.

În context, ar putea apărea anumite dileme cu referire la mijloacele tehnice ce urmează a fi folosite în cadrul acțiunii procesuale vizate.

Conform practicii existente la acest compartiment, cel mai indicat este să fie utilizată camera video, fiind astfel posibilă fixarea nu doar a declarațiilor persoanei, ci și a eventualelor emoții manifestate de către aceasta, circumstanțe relevante în viitor și să se dispună o expertiză psihiatrico-psihologică.

Un aspect important care nu trebuie omis de către procuror este faptul că verificarea declarațiilor la locul infracțiunii este o acțiune procesuală la care vor fi mai mulți participanți, ceea ce ar putea determina victima să nu fie (sau să se teamă să fie) la fel de deschisă ca în timpul audierii, care a avut loc într-un spațiu cu mai multă confidențialitate.

Astfel, procurorul trebuie să dea asigurări victimei că și ceilalți participanți la acțiunea procesuală sînt profesioniști în domeniul lor, care la fel ca și el au obligația de serviciu de a nu divulga datele ce le-au devenit cunoscute în legătură cu cazul și de a păstra confidențialitatea urmăririi penale.

Despre verificarea declarațiilor la locul infracțiunii se întocmește un proces-verbal, cu respectarea prevederilor art.260 și art.261 din Codul de procedură penală, în care, suplimentar, se fixează declarațiile persoanei făcute la fața locului.

În procesul-verbal se vor face consemnările de rigoare despre aplicarea mijloacelor tehnice și întocmirea schițelor, iar fonogramele, casetele audio și video, peliculele fotografice, schițele, documentele și obiectele ridicate se vor anexa la procesul-verbal.

Luînd în considerație particularitățile specifice ale investigațiilor de referință, precum și standardele înaintate de dreptul internațional, este important ca această acțiune procesuală să se efectueze prompt, după caz, dacă e posibil - chiar în ziua depunerii sesizării.

În speță, admiterea oricăror întârzieri riscă să compromită relevanța acțiunii procesuale sau să conducă la omiterea unor detalii importante din memoria victimei.

4.7 Audierea specialiștilor

Administrarea probelor medicale constituie de asemenea o componentă obligatorie a investigațiilor efectuate în baza sesizărilor cu privire la maltratare din partea reprezentanților instituțiilor de stat sau a persoanelor aflate în custodia statului.

Chiar dacă importanța acestora nu trebuie supraapreciată, este indiscutabil faptul că în cazul investigațiilor de referință dovezile medicale au o pondere semnificativă în probarea alegațiilor de maltratare.

În acest context, procurorului îi revine sarcina să analizeze minuțios toate circumstanțele stabilite, avînd la baza evaluărilor făcute un criteriu specific, distinctiv pentru investigațiile relelor tratamente - poziția pretinsei victime în raport cu reprezentantul autorității statului.

Astfel, orice tangență a persoanei cu un agent al statului, în special dacă i se aduc careva bănuieli sau dacă aceasta se află sub orice formă de detenție, generează anumite incertitudini și frustrări, ceea ce inevitabil o plasează în poziție mai mult sau mai puțin inferioară în raport cu autoritatea instituției de stat.

Mai mult, relele tratamente se aplică, de regulă, în spații închise, circumstanță care în cumul cu solidaritatea profesională a colegilor torționarului (torționarilor), va determina imposibilitatea investigatorului de a identifica martori ai acestei crime.

Respectiv, principiile stabilite în art.101 din Codul de procedură penală urmează a fi aplicate cu atenție și vigilență sporită, dat fiind faptul că sub aspect cantitativ volumul acestora ar putea fi redus.

Legislatorul a stabilit că nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală, cerință imperativă, care urmează a fi respectată pe deplin de către procuror, însă garanția în speță a legalității procesului penal nu trebuie să determine micșorarea nivelului credibilității alegațiilor părții vătămate despre pretinsa tortură, chiar dacă acestea sunt susținute numai de probe indirecte.

Procurorul trebuie să asigure ca fiecare probă să fie apreciată din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor.

Pentru a asigura aprecierea justă a probelor administrate, procurorul trebuie să aplice în practică nu doar actele normative naționale, dar și recomandările internaționale de specialitate.

La acest compartiment, este relevant să accentuăm că potrivit §161 a Protocolului de la Istanbul (recomandat de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr.55/89 din 04.12.2000) consecințele fizice ale torturii oferă o dovadă importantă, care confirmă faptul că o persoană a fost torturată. Cu toate acestea, absența unor astfel de dovezi fizice, nu ar trebui să fie interpretată astfel, încât să sugereze că tortura nu a avut loc, din moment ce astfel de acte de violență împotriva victimelor, nu întotdeauna lasă semne sau cicatrice.

Pe de altă parte, nu toate urmele sau leziunile suferite de către o victimă sunt rezultatul actelor de tortură, deoarece pot fi produse de alte cauze. Cu toate acestea, dovezile medicale pot demonstra că leziunile sau modelele de comportament înregistrate sunt în concordanță cu metoda de tortură pe care victima a descris-o.

Un expert medico-legal, de asemenea, poate detecta semne minore de leziuni în cazul în care are acces rapid la victima torturii sau relexor tratamentelor.

La acest compartiment pot interveni, însă, situații care să genereze confuzii sau imposibilitate de documentare medico-legală a leziunilor corporale. Astfel, în multe cazuri, victimele torturii sau relexor tratamente comise de către un agent al statului se adresează după ajutor calificat (specializat) la instituția medicală disponibilă (spital raional, centrul medicilor de familie, etc.), unde îi sunt documentate primar leziunile corporale și prescrie tratamentul specific. De asemenea, în situația persoanelor aflate în detenție, de regulă, personalul medical la care poate avea acces în scurt timp este medicul/felcerul instituției de detenție

Cu toate acestea, se impune o precizare că medicul ce examinează persoana urmărește în special scopul administrării unui tratament adecvat, concentrându-se mai mult pe obligația sa de a oferi îngrijire și, de multe ori, descrierea leziunilor corporale este superficială, nefiind indicați toți parametrii caracteristici, ce individualizează vătămările.

În consecință, dacă expertiza medico-legală se va dispune în baza documentației medicale, va exista riscul ca expertul judiciar medic-legist să fie în imposibilitate obiectivă de a formula o concluzie referitoare la gradul de gravitate a leziunilor corporale, termenul formării acestora și mecanismul de formare a lor.

Acest aspect confirmă suplimentar necesitatea respectării principiului indicat mai sus care se referă la audierea promptă și detaliată a victimei, deoarece procurorul, având cunoștința de caz, va solicita documentele medicale întocmite reclamantului din conținutul cărora ar putea deduce dacă au fost îndeplinite exigențele privind descrierea adecvată a leziunilor corporale.

Respectiv, consemnări de ordin general precum - „contuzii ale țesuturilor moi ale feței și toracelui...”, „traumă cranio-cerebrală...”, ș.a., vor fi insuficiente pentru expertul medic-legist și nu vor contribui la formularea concluziilor de specialitate.

Pentru a exclude careva ambiguități, procurorul va asigura examinarea cât mai rapidă a reclamantului de către un medic-legist, dacă pe corpul acestuia se mai păstrează careva leziuni corporale.

De asemenea, procurorul urmează să audieze, pe caz, medicii care l-au consultat pe reclamant cu referire la concretizarea următoarelor aspecte:

- forma și culoarea leziunii corporale;
- descrierea marginilor (erau bine conturate sau nu erau pronunțate);

Adițional, din practică sunt stabilite cazuri frecvente când reclamantii pretind că au fost maltratați de către colaboratorii de poliție, iar înainte sau după aceste evenimente, au fost transportați la instituțiile medicale unde au fost examinați pentru stabilirea stării de ebrietate sau li s-au prelevat mostre biologice.

Respectiv, în orice asemenea caz, procurorul trebuie să asigure audierea specialiștilor cu care a venit în contact reclamantul (medici, asistente medicale), pentru a stabili care era starea persoanei, a reclamat sau nu careva dureri, avea sau nu leziuni vizibile, precum și anexarea la materialele cauzei penale a copiilor de pe actele medicale întocmite.

4.8 Acumularea probelor premergătoare dispunerii expertizelor

Conform art.143 alin.(1) pct.2), 31) din Codul de procedură penală (în redacția Codului după modificările și completările operate prin Legea nr.66 din 05.04.2012, în vigoare din 27.10.2012), expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea gradului de gravitate și a caracterului vătămărilor integrității corporale, inclusiv a stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante.

Însuși specificul infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant scoate în evidență faptul că impactul negativ al acesteia asupra victimei este în majoritatea cazurilor de natură psihică sau fizică.

Astfel, existența/inexistența unor asemenea efecte nocive asupra persoanei va fi posibil de stabilit numai cu participarea activă a specialiștilor în domeniul medicinei legale, psihiatriei și psihologiei judiciare.

Dat fiind faptul că expertizele în domeniile indicate *supra* sînt niște procedee probatorii primordiale pentru confirmarea existenței/inexistenței actelor de tortură, tratament inuman sau degradant, este important ca procurorul care investighează cazul să dea dovadă de perseverență și pregătire profesională la această etapă, astfel încît prin acțiunile sale procesuale să obțină concluzii cât mai complete și obiective ale experților.

Pentru început, procurorul va începe acumularea probelor și altor materiale relevante pentru a le pune la dispoziția experților.

Astfel, procurorul care instrumentează un caz de tortură urmează să acumuleze, atît în cadrul interogatoriului victimei, cît și prin alte acțiuni procesuale, cît mai multă informație posibilă.

Procesul-verbal de audiere a părții vătămăte urmează să conțină atît informații de ordin general, cît și informații speciale, care se vor referi concret la incident.

În ceea ce privește informațiile de ordin general, acestea trebuie să cuprindă detalii cu referire la particularitățile de dezvoltare fizică, psihică și psihologică a victimei, existența bolilor cronice și acute, modul de viață, studii, încadrare în câmpul muncii etc.

Tot la acest compartiment este relevant ca la dosar să fie anexată caracterizarea victimei de la locul de trai, studii, muncă, certificate de la medicul narcolog și psihiatru, declarațiile membrilor de familie și ale rudelor apropiate cu referire la particularitățile modului de viață, caracterul și tabloul emoțional al celui care se presupune că a avut de suferit în urma unor acțiuni violente.

Referitor la incident, procurorul trebuie să reflecte în interogatoriul victimei informații detaliate cu privire la debutul înfîlnirii sau discuțiilor cu persoanele ale căror acțiuni se examinează, cum au derulat evenimentele cu indicarea în detaliu a fiecărei acțiuni (concret, cînd și cum anume au început agresiunile psihice și/sau fizice cu delimitarea în timp și în spațiu a acțiunilor/inacțiunilor fiecărei persoane care a asistat la eveniment, cu indicarea concretă a pozițiilor victimei față de agresori și tot atît de concret descrierea fiecărei acțiuni de agresiune – cu ce obiect sau parte a corpului și în ce regiune s-a produs actul de violență ș.a.m.d.).

Aceste informații, precum și cele de genul ce a întreprins victima după supunerea la torturi sau rele tratamente, ce sentimente a rețrăit, unde și cui s-a adresat victima după cauzarea traumei fizice sau psihice, ce le-a povestit, actele întocmite de specialiști etc., vor permite experților să-și formuleze mai concret și detaliat concluziile asupra vătămărilor corporale, asupra unor aspecte ce țin de personalitatea victimei, cu stabilirea existenței sau lipsei traumei psihologice.

Dacă se investighează un act de violență săvîrșită asupra unui militar, se va ține cont de faptul că militarii, de regulă, sînt supuși periodic unor evaluări psihologice și în mod obligatoriu examinării medicale atît la încorporarea în serviciul militar, cît și pe parcursul serviciului. Rezultatele acestor investigații reprezintă un material probatoriu de o valoare esențială pentru stabilirea stării fizice și psihice a persoanei, de aceea procurorul nu va evita să le ridice și să le pună la dispoziția experților.

Este important ca procurorul să asigure examinarea medico-legală cît mai urgentă a victimei, chiar dacă acesteia i s-a acordat ajutor medical ambulatoriu sau în condiții de staționar. Situația este dictată de faptul că, în practică, există cazuri cînd din diferite motive lucrătorii instituțiilor medicale și alți specialiști, care în virtutea obligațiilor de serviciu efectuează examinarea persoanelor la acest capitol, nu descriu în modul convenit vătămările corporale stabilite, astfel încît ele nu pot fi supuse ulterior aprecierii de către experți din punct de vedere medico-legal. În cazul stabilirii unor asemenea circumstanțe, procurorul va reacționa în modul stabilit de lege, inclusiv prin intermediul sesizărilor potrivit prevederilor art.217 din Codul de procedură penală.

Documentele medicale vor fi solicitate de către procuror în mod obligatoriu în original, după caz, de la toate instituțiile unde s-a aflat la tratament victima în legătură cu maltratarea sau chiar de la victimă. În caz de disponibilitate, se vor ridica fișele medicale de ambulator ale victimei, pentru a se constata starea sănătății acesteia anterior preținsei maltratări.

În cazul cînd se va constata că victima a fost supusă examinării de către un medic narcolog în vederea stabilirii stării de ebrietate, în mod obligatoriu se va ridica copia „Procesului-verbal al examinării medicale de constatare a faptului de consumare a alcoolului, stării de ebrietate

și naturii ei”, deoarece pct.3) al acestui act, medicul narcolog este obligat să-l completeze cu referire la „exteriorul celui examinat: starea hainelor, leziuni corporale (răniri, lovituri etc.). Este necesar ca acest medic să fie audiat în cadrul urmăririi penale în calitate de specialist referitor la starea obiectivă a persoanei în momentul examinării în special în ceea ce privește prezența vătămărilor corporale cu descrierea acestora din punct de vedere medical, circumstanțe care de asemenea urmează să fie prezentate expertului de la medicina legală. Totodată, narcologul urmează să fie audiat și privitor la circumstanțele care i-au devenit cunoscute din discuțiile cu examinatul, în particular asupra provocării vătămărilor corporale.

Dacă rezultă că victima a fost plasată în detenție și respectiv a fost examinată de către lucrătorii medicali ai instituției de detenție, se vor ridica în original documentele unde au fost fixate rezultatele examinării. Lucrătorii medicali respectivi vor fi audiați referitor la aspectul exterior al persoanei examinate, cu descrierea vătămărilor corporale stabilite, explicațiile victimei privind proveniența acestora, măsurile pe care le-au întreprins, inclusiv ce tratament au aplicat. Concomitent, procurorul va supune examinării dosarul personal al deținutului.

De menționat că, în practică, procurorii admit ca documentația medicală acumulată să fie anexată și cusută neîntemeiat în dosarul penal în original, ceea ce afectează atât evidența instituțiilor de profil, cât și drepturile părții vătămate de a dispune de ea la necesitate. Pentru evitarea unei asemenea practici negative procurorul va întreprinde măsuri ca odată cu expirarea necesității, aceste documente să fie remise persoanelor și instituțiilor învestite cu obligația de a le poseda și păstra. La dosar, în caz de necesitate, pot fi păstrate doar copii ale documentației medicale.

Un alt aspect important îl constituie faptul că în activitatea de investigare a cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant procurorii vor putea întâlni eventual situații în care victimele vor reclama rele tratamente prin metode cum ar fi izolarea, frigul, întunericul, insuficiența de oxigen, detenția în camere împreună cu animalele, lipsa condițiilor sanitare, alimentare insuficientă, privarea de somn, detenția în condiții anti-sanitare etc. În asemenea cazuri, procurorul va fi obligat să acumuleze informații relevante cu privire la condițiile de detenție sau cele în care s-a aflat persoana în custodia organelor statului și posibilitatea reală ca aceasta să fie supusă unor rele tratamente după cum pretinde. Pentru a reflecta cât mai obiectiv situația la acest capitol se va recurge la cercetarea încăperilor respective, potrivit prevederilor art.118 din Codul de procedură penală, cu antrenarea specialiștilor din diferite domenii, cu efectuarea măsurărilor, filmărilor, fotografiierilor, acumularea și ridicarea documentelor și obiectelor care au relevanță la caz.

4.9 Disponerea expertizelor

După acumularea materialelor necesare, procurorul va emite ordonanța de numire a expertizei, cu respectarea exigențelor prevăzute de art.255 din Codul de procedură penală.

Există cazuri când, în partea constatatoare a ordonanței de numire a expertizei, procurorii indică unele circumstanțe care nu pot în nici un fel să contribuie la formularea de către expert a unor concluzii complete și obiective, cum ar fi cele care se referă la

conexarea cauzelor penale, stabilirea competenței, data recunoașterii în calitate de bănuțit/învinuit a persoanelor, încadrarea juridică a acțiunilor acestora etc.

Pentru a evita asemenea situații, procurorul va ține cont că pentru expert este primordial să cunoască circumstanțele concrete în care a avut loc pretinsul act de tortură, tratament inuman sau degradant.

Important la acest capitol ar fi ca expertului să-i fie redade în partea constatatoare a ordonanței de numire a expertizei atât circumstanțele expuse de victimă cât și alte circumstanțe stabilite în cadrul investigațiilor în care victima putea primi vătămările corporale, inclusiv cele relatate de către presupușii torționari.

4.9.1 Dispunerea expertizei pentru constatarea stării fizice a persoanei

Una dintre importantele probe obiective, științific argumentate, pentru investigarea adecvată a infracțiunilor îndreptate împotriva sănătății, demnității și vieții persoanei, este expertiza medico-legală. În conformitate cu art.143 alin.(1) pct.31) din Codul de procedură penală, pentru constatarea stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante, expertiza este obligatorie.

De competența expertizei medico-legale ține doar constatarea stării fizice a persoanei, identificarea urmelor și consecințelor unor traume de natură fizică. În cazurile alegerii de tortură, scopurile expertizei medico-legale constau în: stabilirea faptelor legate de presupusele incidente de tortură; documentarea urmelor și consecințelor abuzurilor sau traumelor fizice (inclusiv prin fotografiere); stabilirea gradului de corelare dintre leziunile sau consecințele identificate și afirmațiile persoanei; aprecierea expertilor privind datele constatate la examinarea persoanei sau în documentele sale medicale.

La faza elaborării ordonanței de dispunere a expertizei medico-legale este necesară acumularea informațiilor detaliate cu privire la metodele de tortură aplicate persoanei, care să fie indicate în partea descriptivă a ordonanței. Generic, circumstanțele indicate în ordonanță trebuie să răspundă la următoarele întrebări: *cînd?*; *unde?*; *cine?*; *cum?* Așadar, circumstanțele trebuie să conțină informații cu privire la data (datele) sau intervalul de timp (ex.: în zile sau ore) în care a avut loc actul de tortură (*cînd?*); în ce instituție, încăpere sau chiar spațiu a avut loc cazul (*unde?*); numărul, identitatea și statutul persoanelor implicate în actul de tortură (*cine?*); modul și metodele detaliate ale torturii, mijloacele utilizate pentru tortură, pozițiile corpului victimei, precum și poziția victimei față de agresor, regiunile traumatizate ale corpului, metodele de constrîngere sau imobilizare, gradul și modul de implicare a fiecărui torționar (*cum?*). Este de menționat că în cazurile aplicării pe cap a cagulelor sau legării ochilor, victima ar putea să nu cunoască în detaliu metodele de tortură la care a fost supusă, însă, în asemenea situații, este important a se constata și fixa în ordonanță senzațiile și percepțiile victimei, sunetele auzite, care ar putea fi sugestive pentru o anumită metodă de tortură. Furnizarea acestor informații este necesară pentru ca medicul legist să poată corobora legătura de cauzalitate dintre faptele constatate de procurori și urmele sau leziunile depistate la victimă. Prezentarea lor devine imperativă mai ales în cazul expertizelor realizate doar în baza documentelor medicale, ordonanța fiind unica sursă de informații detaliate cu privire la caz, din care medicul legist poate extrage date oficiale necesare pentru răspunsul la întrebări.

Omiterea sau furnizarea unor informații superficiale cu privire la caz va obliga medicul legist să solicite materiale suplimentare, fapt ce va duce la tergiversarea investigației cazului. Este de menționat că expertiza medico-legală nu are competența stabilirii circumstanțelor, ci doar a identificării legăturii de cauzalitate dintre circumstanțele stabilite de procurori și leziunile corporale, prin prisma mecanismului de formare a acestora.

În continuare, procurorul va descrie succint conținutul documentației medicale și altor probe care confirmă existența vătămarilor corporale sau trauma psihică. Spre exemplu, se va indica:

- *La data de _____ cet. _____ a fost supus examinării medico-legale în cadrul _____ . Conform raportului de examinare medico-legală nr. ___ din _____, s-a stabilit că cet. _____ ;*
- *La data de _____ cet. _____ s-a adresat după ajutor medical ambulatoriu la _____ . Conform trimeriei-extras din _____ , s-a stabilit că cet. are _____ ;*
- *La data de _____ cet. _____ a fost examinat medical la plasarea în detenție în _____ . Conform actului de examinare medicală, _____ s-a stabilit că cet. _____ .*

Totodată, procurorul va descrie și alte constatări efectuate de către el prin intermediul acțiunilor procesuale, rezultatele cărora le coroborează cu circumstanțele relelor tratamente expuse de către victimă sau le infirmă, spre exemplu:

- *Conform procesului-verbal de cercetare la fața locului din _____ s-a stabilit că _____ reprezintă o încăpăre cu iluminare slabă, fără surse de iluminare naturală, cu o umiditate sporită, temperatura aerului în interior este joasă și constituie circa _____ , în momentul cercetării funcționa un ventilator care provoacă zgomot sporit și curenți de aer, lipsesc utilajele sanitare și mobilierul etc.;*
- *La data de _____ din biroul _____ a fost ridicat un obiect confecționat din lemn cu o lungime de _____ , grosime de _____ etc.;*
- *În cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, partea vătămată a indicat la o bară din metal cu o lungime de _____ de care numitul invocă că a fost suspendat la _____ .*
- *Fiind examinat obiectul în cauză, s-a stabilit că acesta are următoarele dimensiuni _____ , _____ , că a fost ridicat și anexat la materialele cauzei penale.*
- *Potrivit declarațiilor cet. _____ la _____ între el și victimă _____ a avut loc un conflict însoțit de aplicarea violenței în timpul căruia i-a aplicat ultimului _____ .*
- *Conform proceselor-verbale privind aplicarea forței fizice/mijloacelor speciale, la _____ din cauza opunerii de rezistență, asupra cet. _____ colaboratorii _____ au aplicat _____ .*

În dispozitivul ordonanței de numire a expertizei procurorul va indica profilul expertizei, în privința cui se numește expertiza, instituția, după caz, expertul sau grupul de experți care vor fi supuși expertizei, mențiuni privind antrenarea specialiștilor din diferite domenii și alte date generale.

La selectarea profilului expertizei și a instituției desemnate procurorul va ține cont că expertizele medico-legale se vor dispune secțiilor teritoriale ale Centrului de medicină legală, iar cele în comisie – la Secția expertiză medico-legală în comisie cu sediul în mun. Chișinău.

Ulterior, procurorul va formula întrebările puse experților pentru soluționare. Întrebările trebuie să fie cât mai clare și să nu depășească competențele profesionale ale experților. Se va ține cont și de faptul că potrivit art. 19 alin. (3) din Codul de procedură penală, procurorul are obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția bănuțului, învinuțului, inculpatului, cât și cele care-l dezvinovățesc. În acest sens, procurorul va manifesta un rol activ și va solicita expertului să se pronunțe privind proveniența vătămărilor corporale în alte circumstanțe decât cele pretinse de reclamant, dacă existența celor din urmă va fi stabilă, și nu va aștepta ca această inițiativă să vină eventual de la partea apărării.

Recomandările metodologice conțin practic majoritatea problematicilor ce pot fi soluționate de expertiza medico-legală în privința cazului de tortură și are drept scop de a-l ajuta pe procuror la formularea corectă a întrebărilor, însă, bineînțeles, acesta nu poate fi aplicat exclusiv în calitate de clișeu fără interpretare analitică din partea celui care investighează cazul prin prisma circumstanțelor sau alegațiilor concrete.

În momentul elaborării întrebărilor față de expertiza medico-legală, trebuie să se țină cont că aceasta (expertiza) se dispune în mod special pentru constatarea urmelor sau consecințelor traumelor și identificarea legăturii de cauzalitate dintre acestea și faptele stabilite în cadrul investigațiilor. De remarcat că întrebările variază nesemnificativ în funcție de obiectul cercetării (persoană vie sau cadavru) și tipul violenței (fizică, sexuală).

Dacă se reclamă aplicarea loviturilor sau alte metode de violență cu utilizarea unor anumite obiecte sau mijloace special adaptate, se va solicita expertului să descrie în măsura posibilităților particularitățile specifice ale obiectului vulnerant (lungimea, lățimea, forma etc.).

În cazul când se vor pretinde rele tratamente prin strangulare, inclusiv cu utilizarea unor mijloace special adaptate, expertul va fi întrebat dacă pe corpul victimei există asemenea semne caracteristice, din ce material au fost confecționate mijloacele (reieșind din particularitățile șanțului de strangulare) și dacă asemenea semne puteau fi provocate cu mâinile.

Atunci când se reclamă rele tratamente însoțite de imobilizare prin intermediul cătușelor sau altor mijloace, expertului i se va solicita să se pronunțe dacă pe corpul victimei există asemenea semne caracteristice.

În situația în care se invocă rele tratamente prin acțiunea temperaturii înalte sau scăzute, se va încerca să se stabilească prin intermediul expertului sursa acestei temperaturi (obiect incandescent, apă rece sau fierbinte, aer rece sau abur etc.).

În caz de necesitate, expertului i se va solicita să stabilească dacă pe corpul victimei există semne ale electrocutării.

Dacă din declarațiile victimei rezultă aplicarea violenței, însă aceasta declară că nu i s-au cauzat vătămări corporale vizibile, expertului i se va solicita să se pronunțe dacă drept rezultat al violenței puteau să nu apară leziuni.

Astfel, în procesul investigării cazurilor de **tortură fizică**, expertizei medico-legale îi pot fi adresate următoarele întrebări:

I. Întrebări pentru constatarea urmelor și consecințelor traumelor fizice

1. Sînt prezente pe corpul persoanei examinate leziuni?
2. Care este tipul, localizarea, caracterul și gradul de vătămare corporală?

II. Întrebări pentru concretizarea mecanismelor și circumstanțelor traumei

1. Care este obiectul vulnerant și mecanismul lui de acțiune?
2. Reflectă leziunile corporale anumite particularități specifice ale obiectului traumatic și care anume?
3. Au fost depistate leziuni specifice pentru... (se indică metoda (ele) concretă (e) de tortură, ex.: lovire cu bastonul, suspendare, acțiune a curentului electric, sugrumare)?
4. Care este vechimea leziunilor corporale?
5. Au fost produse leziunile în același interval de timp?
6. Care este numărul și consecutivitatea eventualelor lovituri?
7. A fost posibilă producerea leziunilor în urma căderii corpului din poziție verticală?
8. Puteau să se formeze leziunile constatate ca rezultat al autoapărării?
9. Care a fost poziția victimei față de agresor în momentul cauzării traumei?
10. Putea persoana examinată să-și provoace cu mâna ei leziunile corporale?

III. Întrebări pentru elucidarea legăturii de cauzalitate dintre faptele și traumele stabilite

1. Sînt consecințele stabilite la persoana examinată rezultatul traumei suportate în circumstanțele relatate de victimă sau în cele indicate de torționari?
2. Sînt consecințele stabilite la persoana examinată o manifestare a maladiilor preexistente traumei?
3. Puteau consecințele stabilite la persoana examinată să fie rezultatul unei traume suportate pînă sau după evenimentul de tortură invocat?
4. Puteau să se producă leziunile în urma... (se indică metoda (ele) concretă (e) de tortură, ex.: lovirii cu bastonul, suspendării, acțiunii curentului electric, sugrumării)?
5. Care este gradul de corelare dintre leziunile depistate și metoda de tortură invocată?

În cazul investigării **torturii sexuale**, expertiza medico-legală poate soluționa următoarele probleme specifice:

IV. Întrebări referitoare la victimă

1. Sînt prezente semne ale unui eventual raport sexual (vaginal, oral, rectal) și care anume? Sau sînt oare prezente semne ale penetrării vaginale sau anale (în cazul utilizării unor obiecte)?

2. Este dereglată integritatea anatomică a himenului?
3. Care este vechimea rupturilor himenului?
4. Pot permite particularitățile anatomice ale himenului întreținerea unui raport sexual fără dereglarea integrității sale?
5. Au fost depistate în conținutul din căile genitale (după caz, în cavitatea bucală sau rect) ale persoanei examinate urme de spermă?
6. Au fost stabilite leziuni la nivelul organelor genitale ale victimei?
7. Au fost depistate pe corpul victimei leziuni ce dovedesc că raportul sexual a avut loc prin constrângere fizică?

V. Întrebări referitoare la tortionar (cu condiția unui raport sexual fără utilizarea de obiecte)

1. Sînt prezente pe corpul bănuitului leziuni produse ca rezultat al autoapărării victimei?
2. S-au determinat la nivelul organelor genitale ale bănuitului semne ale unui eventual raport sexual?
3. Sînt prezente pe penisul bănuitului leziuni, celule ale mucoasei vaginale, urme de mase fecale?

Dacă ar fi posibil, ar fi necesar de solicitat dispersarea vătămarilor corporale după localizarea acestora, mecanismul formării și gravitate în funcție de fiecare episod în parte.

În cazurile torturii soldate cu decesul victimei, pe lângă întrebările legate de prezența urmelor sau consecințelor traumelor și identificarea legăturii de cauzalitate dintre acestea și faptele bănuite de Organul de urmărire penală, expertiza medico-legală mai soluționează și problema cu privire la ***cauza morții persoanei***.

Este de menționat că documentele medicale joacă un rol important în calitate de sursă de informații necesare pentru soluționarea problemelor legate de identificarea consecințelor torturii, în special în cazul perioadelor îndepărtate de timp de la tortură și pînă la momentul expertizei medico-legale, de diferențierea traumelor precedente și a maladiilor preexistente. Însă, pentru rezolvarea acestor probleme, documentele medicale trebuie să conțină suficiente informații obiective cu privire la procesele traumatiche sau patologice diagnosticate la persoana care invocă tortura.

La necesitate, procurorul va efectua experimente procedurale cu participarea expertului judiciar medic-legist, în condițiile art.123 din Codul de procedură penală.

La dispoziția expertului se va pune documentația medicală acumulată, alte materiale probatorii, iar la necesitate, toate materialele cauzei penale.

Totodată, procurorul va asigura posibilitatea de examinare a persoanei pe viu, iar la demersul expertului sau, după caz, din oficiu va prezenta și materiale suplimentare.

4.9.2 Disponerea expertizei pentru constatarea stării psihice a persoanei

În ceea ce privește aprecierea stării psihice a victimei, în prezent aceasta poate fi realizată doar prin intermediul expertizelor psihiatrico-psihologice legale ambulatorii sau în condiții de staționar de către secțiile specializate din cadrul IMSP Spitalul Clinic de

Psihiatrie, cu sediul în or.Codru, mun.Chișinău și IMSP Spitalul de Psihiatrie Bălți, cu sediul în mun.Bălți.

În cadrul expertizelor psihiatrico-psihologice legale, vor putea fi adresate întrebări ce țin de domeniul psihiatriei, cum ar fi, spre exemplu:

- *a suferit sau nu cet. _____ în trecut sau suferă în prezent de tulburări psihice, dacă da, atunci care sînt acestea?*
- *în momentul pretinsei aplicării a actelor de tortură în privința cet. _____, suferea sau nu acesta de vreo tulburare psihică, care l-ar lipsi de posibilitatea de a-și da seama de caracterul acțiunilor comise în privința sa?*
- *manifestă sau nu cet. _____ în prezent sau a manifestat în momentul pretinsei aplicării a actelor de tortură, tulburări de personalitate și dacă da, prin ce se exprimă acestea?*
- *este capabil sau nu cet. _____, avînd această stare psihică, să perceapă just împrejurările ce au importanță pentru procesul penal și să facă declarații despre ele?*

Urmează a fi adresate întrebări ce țin de domeniul psihologiei. De exemplu:

- *corespunde gradul de dezvoltare intelectuală a cet. _____ cu vârsta numitului și cu studiile obținute?*
- *a suportat sau nu cet. _____ o traumă psihologică în urma acțiunilor de tortură din partea colaboratorilor de poliție, descrise de el, dacă da, prin ce se manifestă aceasta?*
- *observînd manifestările comportamentale ale cet. _____ în condițiile examinării la instituția de expertiză, precum și cele fixate pe înregistrările video (dacă s-au efectuat) există suspiecții că numitul inventează sau exagerează existența torturii sau acesta este sincer?*
- *prezintă sau nu cet. _____ judecînd și după înregistrările video, consecințe ale traumei psihologice în urma relelor tratamente, dacă da, prin ce se exprimă acestea?*
- *constatățile psihologice consemnate în privința cet. _____ sînt în concordanță cu pretinsa tortură la care spune numitul că a fost supus?*
- *constatățile psihologice consemnate în privința cet. _____ au apărut ca reacții scontate sau tipice la un stres extrem în cadrul contextului cultural și social al individului?*

Listele întrebărilor indicate nu sînt exhaustive și pot fi modificate la discreția procurorului, însă se va ține cont de faptul că incidentul reclamat urmează a fi cercetat sub toate aspectele.

Se atrage atenția că expertiza psihiatrico-psihologică legală se va numi doar după întocmirea raportului de expertiză medico-legală și la dispoziția expertului se vor pune în mod obligatoriu materialele cauzei penale. În același timp, procurorul va asigura prezența victimei în fața comisiei de experți.

La acest capitol mai este necesar de menționat că, deseori, după trecerea unor perioade de timp considerabile, sechelele (urmările) psihice ale relexor tratamentelor se pot diminua sau în genere pot să dispară, astfel încât acestea să nu mai poată fi sesizate de către experți în momentul examinării persoanei la instituția de expertiză.

Pentru evitarea unor asemenea situații, procurorul vă asigura efectuarea cât mai urgentă a expertizei, respectând totodată exigențele la care s-a făcut referire mai sus.

Acest lucru nu va putea fi întotdeauna realizat în practică deoarece pentru numirea unei expertize psihiatrico-psihologice legale este necesar de acumulat în prealabil un volum considerabil de material probatoriu, ceea ce necesită o perioadă mai îndelungată de timp.

În asemenea cazuri, procurorul, în timp cât mai scurt posibil după reclamarea relexor tratamente, va audia victima sau va verifica declarațiile acesteia la locul infraționii cu aplicarea mijloacelor tehnice de înregistrare video, acțiuni asupra obligativității efectuării cărora s-a indicat și în capitolele anterioare, iar înregistrările respective vor fi puse la dispoziția experților.

La numirea expertizei psihiatrico-psihologice legale procurorul va ține cont de prevederile Legii nr.1402-XIII din 16.12.1997 privind sănătatea mintală.

În caz de necesitate, investigând cazuri de tortură și alte rele tratamente, procurorul poate numi în condiții generale expertize de orice alt profil, pe care le va considera importante pentru soluționarea cauzei.

Totodată, la capitolul numirii expertizelor și altor acțiuni aferente, procurorul va respecta cu strictețe prevederile art.142-153 din Codul de procedură penală.

4.10 Acumularea altor probe în vederea identificării infractorilor și stabilirii circumstanțelor infraționii

Pe lângă acumularea probatoriuului aferent numirii expertizelor, la care s-a făcut referire mai sus, pentru asigurarea unei anchete efective procurorul își va îndrepta eforturile și asupra obținerii prin intermediul acțiunilor procesuale a altor probe în vederea constatării faptei penale și a persoanei vinovate.

Pentru că subiecții infraționii de tortură, în sensul calității făptuitorului, sînt agenți ai statului, de cele mai multe ori angajați ai organelor de drept, este firesc faptul că aceștia posedînd anumite cunoștințe în domeniul jurisprudenței, în special în ceea ce privește modalitatea de descoperire a infraționilor, se vor asigura ca acțiunile lor criminale să nu poată fi demonstrate de către reprezentății instituției care va investiga cazul.

După cum rezultă din practică, actele de tortură, tratament inuman și degradant, de regulă, au loc în sediile organelor de drept, inclusiv în locurile de detenție, în condiții de accesibilitate redusă pentru publicul larg, astfel încât unicii martori ai acestor acțiuni sînt

deseori doar colegii de serviciu ai torționarilor, care în virtutea raporturilor de solidaritate corporativă, infirmă existența maltratării, ceea ce afectează considerabil activitatea procurorului în vederea descoperirii infracțiunii.

Din aceste considerente, procurorul se va axa inclusiv pe acumularea dovezilor documentare, prin intermediul cărora se vor putea identifica atât posibii infractori, cât și martorii, inclusiv cei indirecti care ar putea avea cunoștințe despre circumstanțele cazului.

În sensul dat, procurorul va examina Registrele persoanelor aduse la organele de drept, din conținutul cărora ar trebui să rezulte informații privind data și ora intrării/ieșirii pretinselor victime în sediile respective, motivul aducerii, persoanele care le-au însoțit și măsurile întreprinse. În cadrul examinării Registrelor indicate, procurorul va încerca să stabilească dacă conform acestora figurează și alte persoane intrate în perioada respectivă în același sediu și posibil în aceeași subdiviziune cu pretinsa victimă pentru ca ulterior să le audieze în calitate de martori referitor la faptul dacă au cunoștință de cazul investigat.

De asemenea, se vor verifica Registrul nr.1 de evidență a sesizărilor cu privire la infracțiuni și Registrul nr.2 de evidență a altor informații cu privire la infracțiuni și incidente, pentru a stabili temeiul juridic al aducerii persoanei în fața agenților statului și a identifica angajații cărora le-a fost dispusă cercetarea cazului respectiv.

În același timp, se va stabili personalul antrenat în serviciu în ziua respectivă (personalul unității de gardă, componența grupului operativ, grupul de escortă etc.) și se vor acumula documentele care reglementează activitatea acestora.

Persoanele antrenate în serviciu vor fi audiate referitor la circumstanțele și motivele aducerii pretinsei victime în sediul respectiv, starea acesteia atât la intrare, cât și la ieșirea din sediu, cine o însoțea, ce măsuri au efectuat sau urmau să efectueze conform atribuțiilor de serviciu în legătură cu aflarea persoanei respective în custodia statului și alte informații relevante.

În cazul în care pretinsa victimă a fost plasată în încăperile de detenție provizorie ale organului de drept, se va verifica Registrul persoanelor deținute pentru a se constata data, ora, locul și temeiul juridic al plasării, colaboratorii care au înfăptuit aceste acțiuni, inclusiv informațiile privind scoaterea /aducerea intermediară a deținuților, sau vizitelor efectuate la aceștia de către alte persoane. Se va examina în mod obligatoriu și dosarul personal al persoanei deținute, inclusiv consemnările personalului instituției în ceea ce privește starea fizică a persoanei la plasarea în detenție și la eliberare.

Dacă se va stabili că pretinsa victimă s-a aflat în detenție împreună cu alte persoane, acestea vor fi identificate în mod obligatoriu și vor fi audiate privind circumstanțele cazului, solicitându-li-se să descrie starea fizică și psihică a codeținutului în momentul plasării în celulă, precum și după scoaterea/aducerea intermediară a acestuia, să declare dacă a comunicat sau nu el despre rele tratamente din partea agenților statului și circumstanțele acestora, avea sau nu vătămări corporale vizibile etc.

Datorită exigențelor impuse la etapa actuală, administrația organelor de drept are obligația de a organiza monitorizarea video în incinta sediilor din subordine, pentru asigurarea transparenței activității, inclusiv pentru combaterea actelor de tortură și rele tratamente.

În practică, se invocă frecvent dificultăți în funcționarea sistemelor în cauză, inclusiv termenul redus de păstrare a informației stocate. Astfel, procurorul va întreprinde în termene proxime măsurile de rigoare în vederea stabilirii existenței și funcționalității unor asemenea mijloace tehnice, va ridica procesual înregistrările respective și le va supune examinării. În caz de imposibilitate, procurorul va elucida motivele acestora și, la necesitate, va reacționa în modul stabilit de lege, inclusiv prin intermediul sesizărilor potrivit prevederilor art.217 din Codul de procedură penală.

În cazul când se reclamă tortura cu utilizarea mijloacelor speciale sau a armelor, procurorul va verifica în mod obligatoriu dacă conform registrelor respective, asemenea mijloace le-au fost eliberate angajaților ale căror acțiuni se reclamă.

Anumite informații relevante pentru cercetarea cazului de tortură, tratament inuman și degradant pot fi acumulate ca rezultat al examinării proceselor contravenționale și penale intentate în privința pretinsei victime. Studiind dosarele respective, procurorul va putea constata data, circumstanțele și temeiul juridic al reținerii pretinsei victime, persoanele care au participat la aceste acțiuni, angajații cărora li s-a dispus cercetarea cazului, existența și identitatea unor martori, comportamentul persoanei în timpul audierii, existența /inexistența plîngerilor privind tortura și alte rele tratamente etc.

De asemenea, în cadrul ședințelor de judecată privind examinarea demersurilor privind aplicarea măsurilor preventive sau de judecare a cauzelor în fond, bănuiții, învinuiții, inculpații pot declara judecătorului de instrucție sau celui de drept comun dacă au fost sau nu maltratați.

Respectiv, procurorul va cerceta în mod obligatoriu aceste cauze și va anexa la procesul penal de investigare a cazului de tortură toate materialele aferente, inclusiv procesele-verbale ale ședințelor de judecată.

Se atrage atenția la faptul că, în cazul când va fi necesară prezentarea materialelor de urmărire penală, potrivit prevederilor art.293 din Codul de procedură penală, pentru asigurarea confidențialității urmăririi penale, procurorul va limita, conform exigențelor stabilite în alin.(5) din același articol, dreptul participanților la proces de a lua cunoștință de materialele celorlalte cauze penale, aflate în acel moment în procedură.

Deseori, procurorul se va confrunta cu situații când agenții statului vor motiva vătămările corporale prezente la reclamant prin faptul aplicării legale a forței fizice și mijloacelor speciale sau a armelor din cauza opunerii de rezistență din partea acestuia și a tentativelor de evadare. În asemenea cazuri, procurorul va ridica și supune cercetării rapoartele respective ale angajaților și alte documente aferente. Deoarece, de obicei, colaboratorii evită să indice concret modalitatea aplicării forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor, aceste momente fiind reflectate în mod extrem de general și abstract, circumstanțele respective urmează să fie concretizate de către procuror în cadrul audierilor, încercându-se totodată să se stabilească dacă caracterul și localizarea vătămărilor corporale sînt în concordanță cu argumentele executanților sau ale victimei. În mod obligatoriu aceste probe vor fi puse și la dispoziția medicului-legist pentru a fi elucidate în cadrul expertizei medico-legale.

În ceea ce privește stabilirea și audierea martorilor, din motivele elucidate *supra*, cercul acestora este destul de restrîns, însă procurorul este obligat să-i stabilească

îndreptându-și eforturile nu numai spre audierea martorilor oculari, dar și a celor indirecti, din declarațiile cărora se vor putea acumula informații referitor la circumstanțele cazului.

După cum demonstrează practica, de cele mai multe ori, persoanele care posedă informații despre caz din surse indirecte sînt cele împreună cu care locuiește sau lucrează victima, rudele apropiate, vecinii acesteia, după caz, pacienții împreună cu care s-a tratat, care, datorită faptului că sînt în anumite relații de conviețuire și conlucrare cu victima, își vor putea expune părerea despre starea lui de pînă și de după pretinsa maltratare, despre schimbările care au survenit în comportamentul acestuia, istoricul evenimentelor de tortură și alte rele tratamente în felul în care l-au perceput din relatările numitului și alte date relevante.

De asemenea, în cazul cînd victimele sînt cercetate penal sau contravențional, primele persoane cu care intră ele în contract după aplicarea torturii și altor rele tratamente sînt de cele mai multe ori avocații care le apără interesele în aceste cauze, cărora le devin cunoscute de la victimă anumite informații cu privire la circumstanțele maltratării lui de către agenții statului.

Astfel, **procurorul va audia avocații** în cauză în calitate de martori, solicitîndu-le să se pronunțe doar asupra cazului de tortură, tratament inuman sau degradant, adică dacă clienții lor le-au comunicat în cadrul discuțiilor despre faptul că ar fi fost maltratați de către angajații organelor de drept, dacă da, în ce circumstanțe s-a indicat că ar fi avut loc faptele respective, care era starea fizică și psihică a pătimitilor, au dat ei declarații în mod benevol sau au fost influențați etc.

Deseori, avocații refuză să fie audiați în această calitate invocînd prevederile art.90 alin.(3) pct.2) din Codul de procedură penală conform cărora nu pot fi citați și ascultați ca martori apărătorul, angajații birourilor de avocați, pentru constatarea unor date care le-au devenit cunoscute în legătură cu adresarea pentru acordare de asistență juridică sau în legătură cu acordarea acesteia.

În cazul apariției unor asemenea situații, procurorul va ține să le explice avocaților că declarațiile lor sînt absolut necesare pentru cercetarea sub toate aspectele a circumstanțelor cazului investigat, că acțiunile respective sînt îndreptate strict pentru apărarea drepturilor și intereselor clienților săi și nu se urmărește în nici un fel obținerea oricăror informații legate de fapta în legătură cu care este cercetată pretinsa victimă a actelor de tortură, tratament inuman sau degradant. Concomitent, de la avocați, nici într-un caz nu vor fi solicitate informații și aceștea nu vor fi chestionați asupra crimei incriminate clientului său și nici despre cele ce le-au devenit cunoscute în legătură cu aceasta.

O altă metodă importantă de stabilire a persoanelor culpabile de comiterea infracțiunii este prezentarea persoanei spre recunoaștere, care este reglementată de art.116 din Codul de procedură penală.

Astfel, după cum s-a menționat anterior, deseori agenții statului implicați în actele de tortură, tratament inuman sau degradant, posedînd anumite cunoștințe referitor la metodele de descoperire a infracțiunilor, vor întreprinde măsuri astfel încît victimele relelor tratamente să se afle în imposibilitatea de a-i identifica conform numelui, prenumelui și funcțiilor deținute.

În asemenea circumstanțe, în cazul când reclamantii sau martorii vor fi în stare de a descrie torționarii după anumite semne și trăsături distinctive, cei din urmă le vor fi prezentați spre recunoaștere.

Sînt frecvente cazurile cînd, în activitatea de serviciu, procurorii, sub diferite pretexte inerente dificultăților de asigurare din punct de vedere organizatoric al acestei acțiuni procesual-penale, cum ar fi, spre exemplu, cele legate de participarea asistenților procedurali și lipsa încăperilor special amenajate, recurg la recunoașterea persoanei după fotografie.

În acest context, se atrage atenția că, potrivit prevederilor art.116 alin.(6) din Codul de procedură penală, recunoașterea după fotografie se va desfășura numai în cazul imposibilității prezentării persoanei spre recunoaștere. În caz contrar, procurorul va efectua prezentarea spre recunoaștere conform prevederilor art.116 alin.(3) și (4) din același Cod, sub riscul ca această acțiune procesuală să fie declarată nulă.

De altfel, Curtea Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului a pronunțat o hotărîre de condamnare în cazul *Labita c. Italiei*, caz în care Curtea a considerat deosebit de uimitor faptul că, deși reclamantul a afirmat că ar fi în stare să recunoască gardienii care l-au maltratat dacă ar putea să-i vadă în persoană, nu s-a întreprins nimic pentru a-i permite să facă acest lucru imediat după auzirea acestei afirmații. Mai mult ca atît, după mai mult de un an, acestuia i-au fost prezentate doar copiile fotografiilor gardienilor care erau disponibile în dosarele lor personale (vezi *Labita c. Italiei, Hotărîrea din 6 aprilie 2000, cererea Nr. 26772/95, §72*).

4.11 Stabilirea persoanelor suspecte de comiterea acțiunilor reclamate

După audierea victimei și acumularea altor probe relevante procurorul va purcede la stabilirea persoanelor suspecte de comiterea acțiunilor reclamate.

Tactica abordată pentru a face aprecierile corecte depinde de circumstanțele concrete ale cauzei și va avea ca punct de referință analiza depozițiilor persoanei care a depus sesizarea.

Astfel, pretinsa victimă ar putea să invoce direct numele persoanelor care l-au maltratat sau ar putea să facă o descriere detaliată a exteriorului acestora, a semnelor particulare și atunci acțiunile procurorului vor rezulta din circumstanțele stabilite.

În acest sens, trebuie de supus aprecierii declarațiile pretinsei victime referitoare la condițiile în care i-au devenit cunoscute numele suspectilor, ținîndu-se cont totuși de faptul că aceasta ar putea face și unele confuzii.

Dacă se reclamă acțiunile ofițerului operativ de sector din localitatea unde domiciliază pretinsa victimă sau acțiunile colaboratorilor instituției de detenție cu care aceasta vine în contact mai des, atunci declarațiile ar putea fi apreciate drept credibile, dat fiind faptul că la momentul contactului cu agentul statului, reclamantul deja știa identitatea acestuia.

De asemenea, persoana ar putea furniza informații relevante care să contribuie la stabilirea identității făptuitorului care reies din următoarele circumstanțe: audiere sau participarea la audierea, reținere, escortare de la domiciliu la subdiviziunea de poliție, grad special, număr birou, etaj, etc.

Procurorul trebuie să fie atent la detaliile furnizate de către victimă, deoarece acestea pot constitui indicii importante pentru elucidarea identității agresorului. Mai mult, expunerea de către victimă a unor asemenea detalii pot servi drept garanție a faptului că aceasta redă o experiență pe care a trăit-o și vor ajuta procurorul să-și formeze propria convingere asupra derulării evenimentelor.

Analizând declarațiile victimei, procurorul în mod obligatoriu le va verifica prin prisma coroborării lor cu alte probe, cum ar fi – concluziile expertizei medico-legale, declarațiile membrilor familiei reclamantului (sau, după caz, a co-deținuților), consemnările din registrele de evidență ținute la instituția vizată (registrele din inspectoratele de poliție de evidență a persoanelor aduse, registrele din penitenciare de evidență a traumelor, de acordare a ajutorului medical, registrele de evidență a aplicării forței fizice, etc.).

Pentru asigurarea aprecierilor juste asupra circumstanțelor reclamate, se recomandă ca la verificarea declarațiilor părții vătămate la locul comiterii infracțiunii să se utilizeze înregistrarea video, deoarece în așa mod procurorul va avea posibilitatea să revină la evaluarea acestora prin vizionare repetată și să evidențieze circumstanțe importante.

O atenție sporită urmează a fi depusă când colaboratorii organelor de forță sau alte persoane care acționează cu titlu oficial sau cu acordul lor tacit, poartă cagule. Respectiv, la determinarea cercului presupușilor făptuitori procurorul urmează să se bazeze pe documentele întocmite în legătură cu acțiunile întreprinse de către aceștia (procese verbale ale perchezițiilor, procese verbale de aplicare a forței fizice, grupul nominal de persoane care au primit ordin și conținutul acestuia, etc.).

În orice caz procurorul nu trebuie să recurgă la concluzii eronate sau să facă mențiuni despre imposibilitatea stabilirii făptuitorilor, dacă nu au fost cercetate pe deplin toate circumstanțele incidentului reclamat.

Concomitent și nu în ultimul rând, procurorul urmează a da apreciere din punct de vedere juridico-penal și acțiunilor factorilor de decizie ale instituțiilor în custodia cărora s-au produs actele de tortură sau rele tratamente.

4.12 Recunoașterea persoanei în calitate de bănuît, punerea sub învinuire, audierea bănuîtului, învinuitului

După identificarea persoanelor în privința cărora există un temei rezonabil că ar fi săvârșit infracțiunea de tortură, tratament inuman sau degradant, procurorul le va atribui calitatea procesuală în dosar.

Uneori, procurorii, pentru a merge pe o cale mai ușoară în scopul stabilirii poziției persoanelor suspecte față de reclamațiile înaintate, recurg la audierea acestora în calitate de martori, ceea ce contravine art.63 alin.(7) și art.90 alin.(3) pct.8) din Codul de procedură penală și, respectiv, o încălcare a drepturilor procesual-penale, motiv din care o asemenea practică vicioasă urmează a fi exclusă din activitatea de serviciu.

Legislația procesual-penală nu prevede obligativitatea atribuirii mai întâi a calității de bănuît, apoi punerea sub învinuire, însă procurorul va ține cont că în conformitate cu

art.281 alin.(1) din Codul de procedură penală, pentru punerea sub învinuire este necesară acumularea unor probe concludente și suficiente.

Din aceste considerente, pentru acumularea probatoriului în dosar, inclusiv prin participarea activă a părții apărării, se va impune recunoașterea persoanelor în calitate de bănuț.

Potrivit art.63 alin.(1) din Codul de procedură penală, persoana poate fi recunoscută în calitate de bănuț prin procesul-verbal de reținere, ordonanța sau încheierea de aplicare a unei măsuri neprivative de libertate, ordonanța de recunoaștere a persoanei în această calitate.

După cum rezultă din practică, atribuirea calității de bănuț persoanelor suspecte de comiterea actelor de tortură, tratament inuman prin procesul-verbal de reținere nu se aplică de către procurori. Chiar dacă uneori persoanele respective sînt reținute, acestea, de regulă, au de acum calitatea de bănuț, învinuit sau inculpat.

Situația este similară și la capitolul atribuirii calității de bănuț prin emiterea unei ordonanțe de aplicare a unei măsuri neprivative de libertate.

Totuși, în cazul aplicării unor asemenea măsuri procesuale de constrîngere, procurorii se vor conduce de dispozițiile generale care le reglementează, dat fiind că activitatea la aceste capitole practic nu diferă de cele aplicabile pentru orice alte infrațțiuni.

Rezumînd cele expuse, conchidem că, de cele mai multe ori, calitatea de bănuț va fi atribuită persoanei prin emiterea ordonanței respective.

Deși legislația procesul-penală nu prevede distinct etapele procesului penal cînd persoanei îi poate fi atribuită calitatea de bănuț, se va evita efectuarea acestei acțiuni pînă la începerea urmării penale, deoarece, în cazul dispunerii refuzului de pornire a urmării penale și totodată al clasării procesului penal, procurorul nu se va putea pronunța asupra încetării acestei calități (vezi prevederile art.284 alin.(2) din Codul de procedură penală), care reglementează scoaterea persoanei **de sub urmărire penală**.

Ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuț va fi emisă cu respectarea exigențelor art.255 din Codul de procedură penală, însă se va ține cont că acest act procedural nu presupune încredințarea suspectului săvîrșirea infrațțiunii, ci unul prin care se exprimă un temei rezonabil privind existența unor asemenea fapte. Din aceste considerente, ea urmează să conțină în linii generale circumstanțele cauzei, fără a fi necesară o detaliere minuțioasă a acțiunilor reclamate.

Orientativ, conținutul ordonanței de recunoaștere în calitate de bănuț ar putea fi următorul:

ORDONANȚĂ

Procurorul _____ examinînd materialele cauzei penale nr. _____,-

CONSTAT:

Urmărire penală în prezenta cauză a fost începută la _____ în baza art. _____ din Codul penal, pe faptul pretinsei maltratări a cet. _____ de către _____.

Din materialele cauzei penale rezultă că la _____ polițistul _____, care activează în cadrul _____, urmărind scopul de a-l determina pe _____ să recunoască vina în comiterea unui act de tâlhărie, i-a aplicat numitului multiple lovituri peste diferite părți ale corpului, cauzându-i victimei suferințe fizice și psihice/ vătămări corporale, care conform raportului de examinare/expertiză medico-legală _____.

Luînd în considerație că în privința cet. _____ există o bănuială rezonabilă că a săvârșit infracțiunea prevăzută de art. _____ din Codul penal, conducându-mă de prevederile art.52 alin.(1) pct.2), 15), 17); art.63 alin.(1) pct.3); art.64 alin.(2) pct.1), 2), 3); art.255 din Codul de procedură penală,-

DISPUN:

1. Recunoașterea cet. _____ în calitate de bănuït în prezenta cauză penală.
2. Aducerea prezentei ordonanțe la cunoștința bănuïtului.

Procuror _____

Am fost informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțeleg, despre conținutul bănuïelii și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvârșirea cărora sînt suspectat. Drepturile și obligațiile mi-au fost explicate. Ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuït și informația în scris despre drepturile de care dispun și obligațiile pe care le am în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală mi-au fost înmîinate la „_____” _____ 201 ____.

Bănuïtul _____

Apărătorul _____

Procuror _____

Pentru aducerea la cunoștință a ordonanței de recunoaștere în calitate de bănuït procurorul va cita suspectul respectînd exigențele art.235-242 din Codul de procedură penală și va întreprinde măsuri pentru asigurarea dreptului acestuia la apărare. După atribuirea calității de bănuït, se va înmîna copia de pe decizia respectivă și informația privind drepturile și obligațiile prevăzute în art.64 din Codul de procedură penală, pe care procurorul i le va explica în prezența apărătorului, inclusiv dreptul să facă declarații sau să refuze de a le face, atrăgîndu-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații, nu va suferi nici o consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații, acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa.

Declarațiile bănuïtului sau refuzul de a le face se vor consemna într-un proces-verbal întocmit conform prevederilor art.260-261 din Codul de procedură penală.

În cazul cînd bănuïtul acceptă să facă declarații, procurorul va purcede la audierea acestuia cu respectarea prevederilor art.103-104 din Codul de procedură penală, punînd

accent pe circumstanțele importante pentru stabilirea adevărului în investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant.

Astfel, audierea bănuțului va începe cu acumularea informațiilor privind studiile acestuia, activitățile profesionale desfășurate, inclusiv funcțiile în care a activat și gradele militare sau speciale pe care le-a deținut în momentul cînd se pretinde comiterea acțiunilor infraționale, cît și cele pe care le deține în momentul audierii, obligațiile funcționale stabilite prin actele legislative și cele normative, inclusiv cu caracter departamental, existența/inexistența sancțiunilor și stimulărilor etc.

După consemnarea informațiilor cu caracter general, se va începe chestionarea concretă asupra circumstanțelor cauzei.

Pentru început procurorul îl va întreba pe bănuț dacă acesta cunoaște pretinsa victimă, cînd au făcut cunoștință, în ce circumstanțe și în ce relații se află.

Ulterior, bănuțul va fi întrebat în ce activități a fost implicat la data cînd se pretinde că ar fi avut loc acțiunile de comiterea cărora este bănuț și prin ce își poate confirma poziția.

În mod obligatoriu, se va solicita bănuțului să descrie cum era echipat în momentul pretinselor acte de tortură și alte rele tratamente cu indicarea particularităților (ținută civilă/uniformă de serviciu, căciulă/chipiu/coif, scurtă/tunică/cămașă, pantofi/bocanci, cu sau fără epoleți, posedă sau nu arma din dotare/mijloacele speciale, dacă da, unde și cînd i-au fost eliberate etc.)

În cazul în care din declarațiile bănuțului și din probele administrate în cadrul urmăririi penale rezultă că el ar fi avut tangențe cu pretinsa victimă, inclusiv legate de desfășurarea activității de serviciu, numitului i se va solicita să indice temeiul juridic (îndicațiile verbale sau scrise ale șefilor, activitatea în cadrul proceselor penale sau contravenționale, examinarea petițiilor și altor adresări ale cetățenilor, depistarea unei infraționi flagrante, efectuarea măsurilor speciale de investigație etc.), ce acțiuni concrete a efectuat cu implicarea acesteia și care a fost comportamentul ei.

Dacă bănuțul va invoca aplicarea legală a forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor, acestuia i se va solicita să explice în baza căror acte legislative și normative le-a aplicat, au fost sau nu necesare ele în raport cu comportamentul delincentului, modalitatea concretă a aplicării procedeeleor sus-îndicate, a cauzat sau nu vătămări corporale și, dacă a intervenit în vederea acordării ajutorului medical, cui a raportat despre acțiunile sale și cum a documentat opunerea de rezistență și actele sale de reacționare, ce măsuri de sancționare au fost întreprinse în privința delincentului etc.

În funcție de circumstanțele cauzei, procurorul va pune bănuțului întrebări de concretizare, prin intermediul cărora va urmări să reflecte cît mai deplin existența/inexistența infraționii și a vinovăției bănuțului.

Atunci cînd bănuțul spune în cadrul audierii că dorește să prezinte unele probe pentru confirmarea poziției sale de apărare, aceasta se consemnează în procesul-verbal, cu referire concretă la circumstanțele care pot fi argumentate prin intermediul acestora. Se va evita anexarea acestor probe la procesul-verbal și, în caz de necesitate, se va recurge la ridicarea lor potrivit prevederilor art.126-132 din Codul de procedură penală.

Se atrage atenția că în cazul în care în cauza penală s-au efectuat expertize, procurorul va aduce la cunoștința bănuțului și apărătorului acestuia, potrivit prevederilor art.145 și

151 alin.(5) din Codul de procedură penală, ordonanțele de numire a expertizei, rapoartele de expertiză și procesele-verbale de audiere a expertului.

Totodată, în baza abaterilor existente în practică ce țin de încălcarea termenului de menținere în calitate de bănuț procurorii vor ține cont că, potrivit prevederilor art.63 alin. (2) din Codul de procedură penală, acest termen nu va depăși:

1. în cazul persoanei reținute – mai mult de 72 de ore;
2. în cazul persoanei în privința căreia a fost aplicată o măsură neprivativă de libertate – mai mult de 10 zile din momentul cînd i s-a adus la cunoștință ordonanța despre aplicarea măsurii preventive;
3. în cazul persoanei în privința căreia a fost dată o ordonanță de recunoaștere în această calitate – mai mult de 3 luni, iar cu acordul Procurorului General și al adjuncților săi – mai mult de 6 luni.

După recunoașterea persoanei în calitate de bănuț, procurorul va acumula materialul caracterizator în privința acestuia și, în mod obligatoriu, va interpela documentele și informațiile după cum urmează:

1. De la locul de trai:

- caracterizarea;
- certificatele despre aflarea în evidență la medicul psihiatru și narcolog.

2. De la locul de serviciu:

- extrasele din ordinele de numire în funcție;
- extrasele din ordinele de acordare a ultimului grad special sau militar;
- copiile fișelor personale;
- copiile fișelor de post;
- caracterizările de serviciu;
- date privind sancțiunile și stimulările;
- informațiile despre stagiile de perfecționare profesională;
- pentru angajații care intervin în forță – informații despre instructajul la capitoul aplicării forței fizice, mijloacelor speciale și armelor de foc.

3. Pentru stabilirea antecedentelor penale și deciziilor procesual-penale emise pe motive de nereabilitare:

- cazierul judiciar (formularul nr.246);
- copiile deciziilor emise pe motive de nereabilitare.

La necesitate, precum și în funcție de specificul de activitate al bănuțului procurorul poate solicita și alte informații caracterizatoare.

După acumularea probatoriului necesar, în caz că probele sunt concludente și suficiente, procurorul va formula ordonanța de punere sub învinuire potrivit prevederilor art.281 din Codul de procedură penală.

Spre deosebire de ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuț, cea de punere sub învinuire urmează să conțină trimiteri concrete la actele legislative și normative, inclusiv cele cu caracter departamental, precum și actele internaționale la care Republica Moldova este parte, care s-a stabilit că sînt încălcate de către infractor, precum și încadrarea juridică a acțiunilor acestuia.

În partea constatatoare a ordonanței de punere sub învinuire, procurorul va indica numele învinuitului, funcția acestuia la data comiterii infracțiunii, numărul și data ordinului de numire în această funcție și calitatea lui de subiect special potrivit art.123 din Codul penal.

În funcție de specificul comiterii infracțiunii, de domeniul de activitate al infractorului și de alte circumstanțe, cum ar fi, spre exemplu, legislația aplicabilă pe moment, procurorul va ține cont că, de regulă, prin comiterea actelor de tortură, tratament inuman și degradant se încalcă totodată și actele, după cum urmează:

1. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 04.11.1950, în vigoare pentru Republica Moldova la 01.02.1998;
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994;
3. Codul de procedură penală, aprobat prin Legea nr.122-XV din 14.03.2003
4. Legea nr. 416-XII din 18.12.1990 cu privire la poliție (în vigoare pînă la 05.03.2013);
5. Legea nr.320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului (în vigoare de la 05.03.2013);
6. Legea nr.162-XVI din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor;
7. Legea nr.1036-XIII din 17.12.1996 cu privire la sistemul penitenciar;
8. Legea nr.218 din 19.10.2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc;
9. Legea nr.333-XVI din 10.11.2006 privind statutul ofițerului de urmărire penală;
10. Regulamentul disciplinei militare, aprobat prin Legea nr.52-XVI din 02.03.2007;
11. Regulile de aplicare a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne, aprobate prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.1275 din 15.02.1993;
12. Statutul disciplinar al organelor afacerilor interne, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.2 din 04.02.1996;
13. Statutul disciplinar al colaboratorului sistemului penitenciar al Ministerului Justiției, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 308 din 19.03.1998;
14. Statutul executării pedepselor de către condamnați, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.583 din 26.05.2006;
15. Regulamentul serviciului interior al Forțelor Armate ale Republicii Moldova etc.

Identificînd legislația aplicabilă, procurorul va indica expres prevederile încălcate, cu trimitere concretă la punctele, literele, alineatele și articolele respective concrete.

Ulterior, procurorul va purcede la descrierea circumstanțelor concrete ale săvîșirii infracțiunii și va indica în mod obligatoriu:

- numele, prenumele făptuitorului;
- data, ora și locul comiterii;
- forma vinovăției;

- scopul urmărit;
- coparticipanții (dacă există);
- modalitatea detaliată a aplicării violenței fizice și/sau psihice, durata și intensitatea acesteia;
- urmările care au survenit pentru victimă.

Dacă acțiunile criminale au avut loc în mai multe episoade, se vor descrie în parte fiecare din ele.

În continuare, va urma încadrarea juridică a faptei prejudiciabile conform articolului, alineatului și literei concrete din partea specială a Codului penal.

În cazul existenței unui concurs de infracțiuni, procurorul va proceda potrivit prevederilor art.281 alin.(3) din Codul de procedură penală și art.114 din Codul penal.

Dispozitivul ordonanței de punere sub învinuire va conține următoarele elemente:

- sintagma despre punere sub învinuire a persoanei și înaintarea acuzații;
- numele, prenumele, data, luna, anul, locul nașterii, domiciliul, cetățenia, naționalitatea, studiile, starea familială a persoanei, mențiuni despre antecedentele penale;
- încadrarea juridică a faptei.

Orientativ, conținutul ordonanței de punere sub învinuire ar putea fi următorul:

ORDONANȚĂ

Procurorul _____, examinînd materialele cauzei penale nr. _____,-

CONSTAT :

Cetățeanul _____, activînd în calitate de _____, numit în această funcție prin _____ și fiind, astfel, conform art.123 alin.(2) din Codul penal persoană publică, contrar prevederilor art.3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 04.11.1950, în vigoare pentru Republica Moldova de la 12.09.1997; art.24 alin.(1) și (2) din Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994; art.10 alin. (1), alin.(3), art.11 alin.(9) din Codul de procedură penală, art.(4), art.18, art.26 alin.(1) lit.a), art.28 alin.(1) lit.g), art.35 alin.(1) din Legea nr.320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, art.4 alin.(1), art.5 alin.(1) și art.7 din Legea nr.218 din 19.10.2012 privind modul de aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc, Regulile de aplicare a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale Ministerului Afacerilor Interne, aprobate prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.1275-XII din 15.02.1993, care-l obligau să-și desfășoare activitatea exclusiv în baza și pentru executarea legii, în interesul persoanei, al comunității și în sprijinul instituțiilor statului, pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și demnității umane, prevăzute în Declarația universală a drepturilor omului, în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în

conformitate cu principiile legalității, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, imparțialității și nediscriminării, să nu aplice, să nu încurajeze și nu tolereze tortura, tratamentul inuman sau degradant, să nu maltrateze pe nimeni fizic sau psihic, să nu aplice acțiuni sau metode care creează pericol pentru viața și sănătatea omului, să aplice forța fizică și mijloacele speciale doar în strictă conformitate cu legea și în cazul în care metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea atribuțiilor Poliției, să apere viața, integritatea corporală, sănătatea și libertatea persoanei, să aibă comportament demn și respectuos pentru persoane, să nu abuzeze de calitatea oficială și să nu compromită, prin activitatea sa publică, prestigiul funcției sau al autorității din care face parte - în loc de aceasta, intenționat, a comis acte de tortură în următoarele împrejurări.

Astfel, el _____, la _____, în jurul orei _____, în timp ce se afla în incinta _____, acționînd cu intenție _____, în scopul _____, a aplicat în privința cet. _____ violență fizică prin _____ și violență psihică prin _____, acțiuni care au durat aproximativ _____ și i-au provocat victimei suferințe fizice și psihice _____ precum și vătămări corporale.

Conform Raportului de expertiză medico-legală nr. _____ din _____, s-a stabilit că cet. are semne de _____, care sînt calificate ca fiind de gravitate _____.

Potrivit Raportului de expertiză psihiatrico-psihiologică legală nr. _____ din _____ s-a stabilit că cet. _____.

Prin acțiunile sale intenționate, cet. _____ a provocat cet. _____ durere și suferință fizică și psihică puternică, cu scopul de a obține de la această persoană informații și mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care l-a comis, de a o intimida și de a exercita presiune asupra ei, precum și din motiv de discriminare deoarece această persoană este de origine romă, dureri și suferințe provocate de o persoană publică, adică a comis infracțiunea prevăzută de art.166¹ alin.(3) din Codul penal.

Considerînd că probele acumulate sînt concludente și suficiente pentru înaintarea acuzării, conducîndu-mă de prevederile art.52 alin.(1) pct.2), 15), 23), 255, 281, 282 din Codul de procedură penală,-

DISPUN:

1.Punerea sub învinuire în cadrul prezentei cauze și înaintarea acuzării cet. _____, născut la _____, originar din _____ domiciliat în _____, cetățean _____, de naționalitate _____, cu studii _____, căsătorit/celibatar, cu/fără antecedente penale, de săvîrșirea infracțiunii prevăzute de art. _____ din Codul penal.

2. Informarea persoanelor interesate despre hotărîrea adoptată.

Procuror _____

Conținutul ordonanței mi-a fost citit și explicat la „___” _____ 20 ____, ora „___” și „___” min., în limba _____ pe care o cunosc bine. Totodată procurorul mi-a explicat drepturile și obligațiile învinuitului prevăzute la art.66 din Codul de procedură penală.

Învinuitul _____

Apărătorul _____

Procurorul _____

Ordonanța am adus-o la cunoștință învinuitului, drepturile le-am explicat.

Procuror _____

Copia ordonanței și informația în scris privind drepturile și obligațiile prevăzute la art. 66 din Codul de procedură penală le-am primit la „___” _____ 20 ____, ora “__” și “__” min.

Învinuitul _____

Înaintarea acuzării se va efectua potrivit prevederilor art.282 din Codul de procedură penală în condiții generale, deoarece particularități specifice infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant nu există.

Audierea învinuitului va avea loc potrivit aceluiași principii stipulate anterior pentru audierea bănuțitului.

În cazul cînd învinuitul a făcut declarații detaliate asupra cazului, fiind audiat în calitate de bănuțit și își menține poziția, reflectarea repetată a tuturor circumstanțelor nu va mai fi necesară, însă procurorul va evita ca în procesul-verbal de audiere a învinuitului să fie consemnat **doar** faptul că cel din urmă susține pe deplin declarațiile sale anterioare. Astfel, procurorul va solicita învinuitului să se pronunțe din nou asupra circumstanțelor concrete ale săvîșirii infracțiunii, formulate în ordonanța de punere sub învinuire și, la necesitate, va interveni prin intermediul întrebărilor pentru completarea declarațiilor.

Este firesc faptul că între declarațiile părții vătămăte, ale martorilor, bănuțitorilor/învinuțitorilor audiați în legătură cu investigația cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant vor exista divergențe, ceea ce va impune confruntarea acestora în conformitate cu prevederile art.113 din Codul de procedură penală. Efectuarea confruntărilor se va desfășura potrivit dispozițiilor generale.

Pentru a evita revictimizarea părții vătămăte, procurorul va recurge la confruntarea ei cu bănuțitul/învinuțitul numai atunci cînd este absolut necesar și încercarea de a înlătura divergențele în declarații prin alte căi nu este posibilă.

În cadrul confruntărilor întrebările procurorului se vor axa strict pe divergențele existente, fără a solicita persoanelor să se pronunțe repetat în detalii asupra tuturor circumstanțelor cazului cercetat și va asigura desfășurarea acestei acțiuni procesuale în așa mod încît să excludă orice intervenție din partea bănuțitului/învinuțitului asupra părții vătămăte spre a o influența pe ultima în darea declarațiilor.

CAPITOLUL V:

Asigurarea protecției victimei și neadmiterea imixtiunii în procesul penal

5.1 Temeiurile și tipurile de măsuri de protecție

În practică, procurorii se pot confrunta cu situații în care torționarii (suspecții, bănuții) să amenințe cu răzburarea sau chiar să întreprindă acte de violență pentru a împiedica părțile vătămate să facă declarații contra lor, sau victimele ar putea să comporte anumite temeri față de aceștia, dat fiind faptul că sînt reprezentanți ai statului și sînt investiți cu atribuții ce le-ar permite să intimideze victima sau membrii familiei acesteia și, în consecință, reclamantii să se afle în fața unui pericol presupus, care să-i determine să nu depună declarații pe marginea cazului. Respectiv, luarea măsurilor de protecție a securității corporale a victimelor are o importanță crucială pentru acestea și pentru soarta procesului penal.

Forul internațional, prin multiple instrumente adoptate, consfințește dreptul fiecărei persoane la libertate și securitate personală, astfel încît legislațiile naționale urmează să identifice mecanismele interne disponibile și adecvate pentru realizarea acestor prevederi.

Potrivit Secțiunii I, a Recomandării CE nr. R (97) 13 (privind intimidarea martorilor și drepturile acestora) intimidarea reprezintă orice amenințare directă, indirectă sau potențială a martorului/părții vătămate, care poate duce la împiedicarea realizării obligației acestuia de a face declarații fără a fi influențat în vreun fel. Aceasta include intimidarea ce rezultă fie din simpla existență a unei organizații criminale care are o reputație notorie de a aplica violența și represiviunile, fie din simplul fapt că martorul/parte vătămată aparține unui grup social izolat și, prin urmare, are o situație fragilă.

Convenția ONU împotriva Corupției și Convenția Europeană Penală cere Statelor „să asigure o protecție eficientă, împotriva unor eventuale represivuni sau intimidări, martorilor/părților vătămate și experților care fac depoziții referitoare la infracțiune.”

Astfel, prin normele convențiilor nominalizate *supra* se cere instituirea unor reguli clare, care să permită martorilor să facă depoziții într-o manieră care să le asigure securitatea, cum ar fi prin tehnologii de comunicație. De asemenea, partea vătămată trebuie la fel să beneficieze de dreptul la servicii de protecție și posibilitatea de a face depoziții folosind reguli clare care să-i asigure securitatea.

În concluzie, răspunderea pentru asigurarea securității victimei/martorului o poartă țara, în al cărei teritoriu se află la moment victima/martorul.

Criteriile pentru aplicarea măsurilor de protecție includ:

- aflarea victimei în pericol;
- capacitatea victimei de a face declarații relevante și de a repeta declarațiile în instanță;
- necesitatea declarației pentru proces;
- caracterul benevol al participării la măsurile de protecție și întemeierea acestora pe acordul informat al victimei;
- ajustarea măsurilor de protecție la circumstanțele individuale ale victimei și întemeierea acestora pe estimări continue ale riscurilor.

Legislația națională a Republicii Moldova nu prevede un mecanism distinct de protecție a părților vătămate în cazul infracțiunilor de tortură, motiv din care la aprecierea necesității aplicării măsurilor de acest gen se va reieși din circumstanțele concrete ale cauzei și se vor utiliza procedeele care sînt capabile să acorde siguranța necesară persoanei.

Astfel, în art.215 din Codul de procedură penală este reglementată printr-o normă generală obligația organului de urmărire penală și a instanței de judecată de a lua măsuri pentru asigurarea securității participanților la proces și altor persoane, dacă există temeiuri suficiente de a considera că acestea pot fi sau sînt amenințate cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale. În aceste cazuri organul de urmărire penală și instanța de judecată sînt obligate să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății, onoarei, demnității și bunurilor acestor persoane, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere.

Totodată, prin Legea privind protecția martorilor și participanților la procesul penal din 16.05.2008, legislatorul a reglementat condițiile, categoriile măsurilor de protecție propriu-zise, procedura aplicării și organele responsabile, instituind un sistem de măsuri în vederea asigurării protecției și asistenței martorilor, părții vătămate, ale căror viață, integritate corporală sau libertate sunt amenințate pentru faptul că aceștia dețin unele informații sau date cu privire la săvîrșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze.

Prin noțiunea de amenințare asupra participanților la proces urmează a se înțelege niște acțiuni intenționate ale învinutului sau ale altor persoane - acțiuni care cer îndeplinirea imediată a celor solicitate și care împiedică aflarea adevărului privind cauza, în scopul eschivării celor vinovați de la pedeapsa binemerită sau aplicarea unor măsuri de răzbunare pentru participarea cu bună-credință la proces.

În asemenea situații, subiecților raportului juridic al procesului penal li se creează o atmosferă psihologică, care generează disperarea, nervozitatea și nesiguranța în ce privește menținerea vieții, sănătății lor și a averii, precum și a rudelor apropiate. Toate acestea pot să se răsfrîngă negativ asupra deciziilor luate de ei sau a acțiunilor întreprinse în cadrul procesului judiciar.

Programul de protecție – reprezintă un ansamblu de măsuri de protecție aplicate de către organul abilitat cu protecția martorilor, cu acordul persoanei protejate, în scopul protecției vieții, integrității corporale și sănătății acesteia, în condițiile prevăzute de lege,

luându-se în considerare personalitatea martorului, informația pe care o deține, pericolul existent sau eventual.

Drept temei pentru aplicarea măsurilor de protecție a persoanei în procesul penal servesc:

- Existența stării de pericol în privința beneficiarilor;
- Depunerea ori acceptarea unor declarații privitor la infracțiuni grave, deosebit de grave, excepțional de grave, fie depunerea ori acceptarea depunerii unor informații pînă la începerea procesului penal;
- Declarațiile ce constituie probe concludente în descoperirea infracțiunilor sau în judecarea obiectivă a cauzei penale.

Măsurile protecției de stat sînt clasificate în măsuri urgente, măsuri de protecție și măsuri de asistență.

Măsurile urgente ce pot fi aplicate în privința persoanei protejate constau în:

- asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor;
- interceptarea comunicărilor ei în condițiile Codului de procedură penală;
- supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile codului de procedură penală;
- plasarea temporară într-un loc sigur;
- protejarea deplasării sau limitarea deplasării;
- eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală;
- instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție.

Măsurile urgente aplicate în privința persoanei protejate de către administrația locului de detenție constau în: a) plasarea într-un loc, special amenajat în acest scop; b) transferul la un alt loc de detenție; c) transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție.

Măsurile urgente pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsuri de asistență.

Măsurile de protecție ce pot fi aplicate în cadrul procesului penal sînt:

1. *protecția datelor de identitate* care se asigură prin nedivulgarea informației referitoare la ea. În decizia de aplicare a măsurilor respective de protecție și în acordul de protecție se precizează proporția de nedivulgare a datelor de identitate, precum și, după caz, perioada de aplicare a măsurilor.
2. *audierea cu aplicarea unor modalități speciale*, care se efectuează în conformitate cu prevederile art.110 din Codul de procedură penală.
3. *schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii*, care constă în trecerea persoanei cu domiciliul permanent într-o altă localitate din Republica Moldova.
4. În baza acordurilor interstatale de asistență juridică internațională în materie penală, persoana poate trece cu traiul într-o altă țară. Persoana care execută o pedeapsă privativă de libertate poate fi transferată la un alt penitenciar din Republica Moldova sau la un penitenciar din altă țară în baza acordurilor de asistență juridică internațională în materie penală. În caz de necesitate, organul abilitat poate propune persoanei schimbarea locului de muncă ori a locului de studii în conformitate cu legislația în vigoare. În cazul aplicării unei asemenea măsuri, organul abilitat este

obligat să contribuie la identificarea și la asigurarea unui nou loc de muncă ori de studii. Condițiile de schimbare a domiciliului, a locului de muncă ori de studii sînt prevăzute în acordul de protecție.

5. *schimbarea identității, schimbarea înfățișării*, care constă în schimbarea datelor personale și, după caz, în modificări de natură socială, juridică, etnică etc.
6. Persoana protejată stabilește volumul schimbărilor în identitatea sa. Noua identitate nu poate avea nici o influență asupra statutului persoanei și nici asupra unor alte drepturi sociale, culturale și politice ale persoanei. După expirarea termenului de aplicare a măsurii de protecție, persoana poate reveni la vechea identitate sau poate păstra noua identitate.
7. *instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință*, care presupune dotarea locuinței, reședinței sau unei alte încăperi cu echipament care să asigure înștiințarea rapidă a organului abilitat și/sau a organelor de poliție despre un pericol iminent la care este supusă persoana.
8. *schimbarea numărului de telefon*, care se efectuează prin modificarea numărului de telefonie fixă sau mobilă al persoanei protejate. În cazul schimbării numărului de telefon, numele persoanei protejate poate fi radiat, printr-o decizie a organului abilitat, din listele operatorului telefonic.
9. *asigurarea protecției bunurilor*, care se realizează prin asigurarea pazei lor, prin alte modalități legale prevăzute în acordul de protecție.

Măsurile de protecție pot fi aplicate singure sau cumulativ cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență. Măsurile de asistență, de regulă, sînt incluse în mod suplimentar în acordul de protecție, cum ar fi:

- integrarea în alt mediu social;
- recalificarea profesională;
- asigurarea unui venit decent pînă la găsirea unui loc de muncă;
- asistența la obținerea unei noi profesii;
- asistența medicală;
- asistența juridică;
- asistența psihologică și socială.

Potrivit Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr.105-XVI din 16.05.2008, organul abilitat cu protecția martorilor și altor participanți la procesul penal funcționează ca subdiviziune a Ministerului Afacerilor Interne.

În consecință, dat fiind faptul că sesizările referitoare la rele tratamente vizează deseori colaboratorii de poliție, există riscul să fie compromis principiul independenței și obiectivității la realizarea în practică a măsurilor de protecție față de victimele acestor infracțiuni.

Procurorul, la aprecierea necesității aplicării măsurilor de protecție, va analiza în mod obligatoriu nu doar condițiile juridice care dau posibilitate ca acestea să fie inițiate, dar va evalua și statutul social, vîrsta, starea de sănătate a persoanei, pentru a decide cît mai corect posibil măsura oportună, care va garanta real, în practică, protecția persoanei și îi va inspira acesteia încrederea că nu este singură în fața eventualelor riscuri de intimidare.

În același timp, pentru a exclude orice posibilitate de interpretare eronată, precum și pentru a evita imixtiuni în dreptul persoanei la liberate și siguranță, la realizarea măsurilor de protecție în cazul victimelor torturii care reclamă acțiuni ilegale din partea colaboratorilor de poliție, vor fi antrenate subdiviziunile centrale ale MAI, și nu cele teritoriale.

După caz, dacă reclamantul se află în detenție, procurorul va decide oportunitatea inițierii demersurilor necesare pentru schimbarea locului de detenție a victimei sau va interveni pe lângă administrația instituției penitenciare pentru a fi restricționat/limitat accesul colaboratorilor instituțiilor de stat la întrevvedere cu victima.

Mecanismul aplicării și realizării măsurilor de protecție, *per ansamblu*, este reglementat prin normele Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr.105-XVI din 16.05.2008, care urmează a fi aplicate în mod corespunzător.

Sarcina principală, care îi revine procurorului în asemenea cazuri, constă în analizarea situației concrete și racordarea mecanismelor disponibile de protecție în vederea respectării eficiente a drepturilor victimei torturii.

Codul de procedură penală prevede de asemenea modalități de protecție a părții vătămate prin faptul că admite audierea acesteia în fața unui judecător într-un loc secret, fără prezența sa fizică în sala în care se desfășoară ședința de judecată, sau prin intermediul mijloacelor tehnice video sau sonore, cu vocea și imaginea distorsionate. De menționat că această prevedere accentuează totodată dreptul inculpatului de a examina astfel de probe, fapt care asigură echilibrul între măsurile de protecție aplicate părții vătămate și drepturile procesuale ale inculpatului.

Modalitățile speciale de audiere a părții vătămate și protecția acesteia sînt determinate în legislația penală a Republicii Moldova și de către jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Pornind de la dreptul la un proces echitabil, Curtea a dedus că toate probele, în mod normal, ar trebui să fie examinate într-un proces public, în prezența celui acuzat, ținînd cont de principiul contradictorialității. În același timp, Curtea nu a stabilit că declarațiile indirecte sînt inadmisibile, dar a accentuat că înaintea procesului sau pe parcurs acuzatul trebuie să dispună în mod adecvat și corespunzător de posibilitatea să interogheze partea vătămată.

Astfel, conform art.110 din Codul de procedură penală, care se aplică în modul corespunzător și pentru partea vătămată, dacă există motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea părții vătămate ori a unei rude apropiate a acesteia sînt în pericol în legătură cu declarațiile pe care aceasta le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă și dacă există mijloacele tehnice respective, judecătorul de instrucție sau, după caz, instanța poate admite ca partea vătămată respectivă să fie audiată fără a fi prezentă fizic la locul unde se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice prevăzute în prezentul articol.

Audierea părții vătămate în condițiile menționate mai sus se face în baza unei încheieri motivate a judecătorului de instrucție sau, după caz, a instanței din oficiu ori la cererea motivată a procurorului, avocatului, părții vătămate respective sau a oricărei persoane interesate.

Părții vătămate audiate în condițiile menționate mai sus i se permite să comunice altă informație despre identitatea sa decît cea reală. Informația despre identitatea reală a părții vătămate și alte date relevante ce exprimă legătura cauzală dintre fapta săvîrșită și partea vătămată se consemnează de către judecătorul de instrucție într-un proces-verbal separat care se păstrează la sediul instanței respective într-un plic sigilat, în condiții de maximă siguranță a confidențialității.

La locul unde se află partea vătămată care face declarații în condițiile menționate mai sus, aceasta va fi asistată de judecătorul de instrucție respectiv.

Partea vătămată poate fi audiată prin intermediul unei teleconferințe cu circuit închis, cu imaginea și vocea distorsionate astfel încît să nu poată fi recunoscută.

Învinuitului, inculpatului și apărătorului acestuia li se asigură posibilitatea de a adresa întrebări părții vătămate.

Declarațiile părții vătămate, audiate în condițiile descrise mai sus, se înregistrează prin mijloace tehnice video și se consemnează integral în procesul-verbal întocmit în conformitate cu prevederile art.260 și art.261 din Codul de procedură penală. Casetele video pe care a fost înregistrată declarația părții vătămate, sigilate cu sigiliul instanței, se păstrează în original la instanță împreună cu copia procesului-verbal al declarației.

În prezent, în Republica Moldova au fost amenajate în zona de Centru, Sud și Nord, spații speciale, care permit aplicarea în practică a acestor prevederi legislative, menirea cărora este să asigure respectarea pentru fiecare persoană a dreptului la un proces echitabil.

5.2 Suspendarea din funcție

Statul este responsabil de protejarea presupuselor victime, a martorilor și a familiilor lor împotriva violenței, amenințărilor cu violența sau orice altă formă de intimidare care poate apărea ca urmare a investigației. Cei potențial implicați în actele de tortură trebuie să fie înlăturați din orice poziție de putere sau conducere, fie directă, fie indirectă, asupra celor care depun plîngerea, a martorilor și a familiilor lor, ca și asupra celor care conduc investigația. Procurorii trebuie să acorde permanent atenție efectului investigației lor asupra siguranței persoanei care reclamă tortura și a altor martori.

În privința făptuitorului actelor de tortură, pot fi aplicate măsuri procesuale de constrîngere, inclusiv suspendarea provizorie din funcție. Suspendarea provizorie din funcție o decide administrația instituției în care activează învinuitul, în condițiile legii, la demersul procurorului care efectuează nemijlocit urmărirea penală (art.200 din Codul de procedură penală).

Suspendarea provizorie din funcție constă în interzicerea provizorie motivată învinuitului de a exercita atribuțiile de serviciu și poate fi aplicată doar persoanelor care au statut de învinuit.

Demersul procurorului privind suspendarea provizorie din funcție se înaintează administrației instituției în care activează învinuitul și va fi soluționat în baza prevederilor legale care reglementează genul respectiv de activitate (de exemplu, art.45 și art.55 alin. (9), (10) din Legea nr.320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului), iar hotărîrea administrației poate fi atacată la judecătorul de instrucție.

Suspendarea provizorie din funcție se dispune pentru o durată nedeterminată – pînă la soluționarea definitivă a cauzei. Scoaterea de sub urmărire penală, încetarea urmăririi penale, achitarea sau încetarea procesului sînt cazuri de revocare obligatorie a suspendării din funcție la rămînerea definitivă a acestor hotărîri.

5.3 Alte măsuri îndreptate spre protecția victimelor

Înainte, în timpul și după încheierea procedurii penale, este bine să se ia toate măsurile necesare și posibile pentru a apăra victima de intimidare, de amenințarea cu represalii sau de represalii din partea făptașului sau a făptașilor și a acoliților (persoane care ajută pe cineva, dicipol) acestora. Dacă se impune, aceeași protecție trebuie acordată membrilor familiei și rudelor apropiate ale victimei.

În situația victimelor deosebit de vulnerabile, cum ar fi minorii, femeile, atunci cînd este posibil, este bine să se evite confruntarea directă dintre victimă și învinuit. Dacă, totuși, confruntarea este necesară, este indicat ca victima să fie pregătită cu atenție dinainte. Atunci cînd este posibil, victima/ martorul este indicat să beneficieze de un spațiu de așteptare separat și de alte posibilități de separare. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci este indicat să se programeze ore diferite de intrare și ieșire din instanță, ca și escorta pînă și de la instanță.

Dacă sînt dovezi că prezența acuzatului poate influența mărturia victimei/martorului sau că ar putea afecta echilibrul psihic al victimei/martorului, este indicat ca victima/ martorul să fie audiat în absența acuzatului (învinuitului). Alternativa e audierea martorului prin videoconferință sau televiziune în circuit închis.

Procurorul este obligat să informeze victima cu privire la mijloacele care îi stau la dispoziție pentru a cere despăgubiri, inclusiv despre posibilitatea de a se constitui parte civilă în procesul penal, ca și despre asistența juridică de care poate beneficia în acest scop. Este recomandabil ca procurorul să îndrume victima către organizație neguvernamentală sau o altă instituție care ar putea-o ajuta să obțină despăgubiri.

Culegerea de informații cu privire la prejudiciile suferite de victimă trebuie să înceapă de la primele audieri. În acest scop, procurorul trebuie să includă în declarația victimei sau într-o anexă la aceasta informații pertinente referitoare la pierderile materiale și morale suferite de victimă.

Procurorul trebuie să informeze victima despre mersul examinării sesizării și/sau desfășurării urmăririi penale, indiferent de faptul dacă victima și-a exprimat dorința de a cere despăgubiri și/sau de a fi ținută la curent cu desfășurarea procesului după ce a depus plîngere.

Sarcini pe parcursul procedurilor în instanță

Conform art.320 din Codul de procedură penală, procurorul prezintă învinuirea în toate cauzele penale în numele statului. La exercitarea atribuțiilor sale în fața instanței de judecată, procurorul este independent și se supune numai legii. Acesta este obligat să aibă un rol activ în procesul de judecare a cauzei și:

- prezintă în ședința de judecată probele învinuirii, și poate prezenta noi probe în cauza în care a condus sau a efectuat personal urmărirea penală;
- participă la examinarea probelor prezentate de partea apărării, prezintă noi probe necesare pentru confirmarea acuzării, face demersuri și își expune părerea asupra chestiunilor ce apar în instanță;
- cere de la instanța de judecată cauza penală pentru a formula inculpatului o acuzare mai gravă și a administra noi probe dacă, în urma cercetării judecătorești, se constată că inculpatul a săvârșit și alte infracțiuni, iar probele sînt insuficiente;
- modifică încadrarea juridică a infracțiunii săvârșite de inculpat dacă cercetările judiciare confirmă că inculpatul a săvârșit această infracțiune;
- expune în timpul dezbaterilor opinia referitor la aplicarea legii penale și a pedepsei față de inculpat pentru fapta admisă.

Codul de procedură penală nu prevede norme speciale referitor la judecarea cazurilor de tortură, prin urmare judecarea cauzelor de tortură se efectuează în ordinea generală.

Dat fiind însă specificul cauzelor de tortură și rele tratamente, la judecarea lor, procurorul urmează să țină cont de o tactică a susținerii acuzării de stat.

Faptul acesta se impune în baza statutului subiecților speciali care în cele mai multe cazuri sînt persoane care au sau au avut anumite atribuții la înfăptuirea justiției.

Astfel, conform art.320 alin.(1) din Codul de procedură penală, la judecarea cauzei în primă instanță participă procurorul care, în cazurile noastre, a efectuat de sine stătător urmărirea penală în dosar. În caz de imposibilitate a participării acestuia, procurorul ierarhic superior dispune participarea la ședința a altui procuror.

Deoarece urmărirea penală în cauzele penale de tortură este efectuată nemijlocit de către procuror, pentru asigurarea bunei desfășurări a susținerii acuzării de stat în instanța de judecată, se recomandă excluderea cazurilor de înlocuire a procurorilor la judecarea cazurilor de tortură.

Faptul acesta se impune în virtutea categoriei speciale a victimelor, care au trecut prin traume neobișnuite provocate de agenții de stat și pe parcursul urmăririi penale au obținut

încrederea (a fost stabilit contactul psihologic necesar) în procuror, încredere care reduce la maxim posibilitatea influențării ulterioare a victimelor care sînt de regulă vulnerabile în raport cu inculpatul.

Urmează să se țină cont că, spre deosebire de alți subiecți ai infracțiunii care au o conștiință și o cultură generală încît în multe cazuri își recunosc vinovăția și explică amănunțit împrejurările și caracteristica crimei comise, în cazurile de tortură este invers: în majoritatea cazurilor făptuitorii nu recunosc vina, se străduiesc să inducă în eroare instanța, pentru a se eschiva de la răspunderea penală.

Judecarea cauzei în primă instanță și în instanța de apel se desfășoară cu participarea părții vătămate. Prevederile art.323 alin.(4) din Codul de procedură penală stipulează că în caz de neprezentare nemotivată în instanță pentru audiere, partea vătămată poate fi adusă silit și poate fi supusă amenzii judiciare.

Aducerea silită este o măsură procesuală de constrîngere care poate fi aplicată în privința părții vătămate atît de procuror, cît și de către instanță.

Dat fiind faptul că aducerea silită poate fi executată numai de către organele de poliție, aplicarea acestei măsuri de constrîngere în privința părții vătămate în cazurile de tortură nu se recomandă.

Prin urmare, în caz de neprezentare a părții vătămate, procurorul urmează să întreprindă toate măsurile pentru a stabili cauzele neprezentării părții vătămate și să asigure prezența ei fără a fi supusă aducerii silite.

În cadrul cercetării judecătorești, în primul rînd se cercetează probele prezentate de către partea acuzării (art.365 alin.(1) din Codul de procedură penală), aceasta nefiind însă un lucru obligatoriu. Astfel, în baza art.365 alin.(2) din Codul de procedură penală este prevăzut că instanța, la cererea părților sau a altor participanți la proces, poate modifica ordinea de cercetare a probelor dacă aceasta este necesar pentru buna desfășurare a cercetărilor judecătorești. Inculpatul poate să fie audiat la începutul cercetării probelor sau la orice etapă a cercetării judecătorești.

Urmează a se evidenția că în sistemul de probe, folosite în procesele penale de tortură, cea mai importantă informație probatorie o constituie declarațiile părții vătămate. Însemnătatea lor nici nu poate fi pusă în discuție.

Totodată, procurorul urmează să țină cont că declarațiile părții vătămate, precum și ale celorlalte părți în procesul penal, pot servi la aflarea adevărului numai în măsura în care ele sînt coroborate cu fapte și împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente în cauza penală cercetată.

Pentru evitarea diferitor situații care pot apărea pe parcursul cercetărilor judecătorești, se recomandă audierea părții vătămate la începutul cercetărilor judecătorești.

Conform prevederilor art.369 din Codul de procedură penală, audierea părții vătămate se efectuează în conformitate cu dispozițiile ce se referă la audierea martorilor și care se aplică în mod corespunzător.

În funcție de situație, procurorul trebuie să aprecieze starea psiho-fiziologică, precum și poziția părții vătămate față de inculpat și, în caz de necesitate, să solicite instanței audierea acesteia în lipsa inculpatului (art.369 alin.(1) din Codul de procedură penală),

asigurându-i ultimului posibilitatea de a lua cunoștință de declarații și de a pune întrebări persoanei audiate.

Totodată, urmează a se ține cont și de prevederile alin (3) art.369 din Codul de procedură penală care stipulează că partea vătămată poate fi audiată ori de câte ori este necesar în cursul cercetării judecătorești și ea poate să facă declarații suplimentare oricând cu permisiunea președintelui ședinței.

În acest sens, există riscuri ca partea vătămată să fie pusă în situații de incomodare, înjosită, intimidată, amenințată de persoanele interesate în scopul modificării depozițiilor sale.

Pentru evitarea unor astfel de situații procurorul urmează să întreprindă toate măsurile necesare pentru a prezenta probele acuzării în termene cât mai restrânse și ca urmare, în caz de tergiversare a examinării cauzei, în conformitate cu prevederile art.20 alin.(5) din Codul de procedură penală, să înainteze o cerere privind accelerarea procedurii de judecare a cauzei.

Faptul acesta se impune din considerentul că de multe ori tergiversarea cauzei este folosită ca o tactică de apărare pentru a crea condiții de influențare a părții vătămate și pentru a pierde din rezonanța cauzei care se examinează.

Totodată, pentru a exclude posibilitatea de influențare a părții vătămate, se impune procurorului să aibă o comunicare continuă pe parcursul procesului cu partea vătămată, în același timp însă, acesta trebuie să dea dovadă de obiectivitate și echitate în cadrul proceselor judiciare.

Din momentul în care pot exista obstacole sau dificultăți care împiedică evoluția investigației într-un caz particular, în general poate fi considerată drept esențială începerea promptă a unei investigații în scopul de a menține încrederea publică în faptul respectării de către autorități a normelor de drept și prevenirea oricărei presupunerii de toleranță și accețiune tacită a acțiunilor ilicite (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*, no.46477/99, § 72, ECHR 2002-II).

În cazul în care se constată că inculpatul întreprinde acțiuni de intimidare sau influențare a părții vătămate sau a altor martori, procurorul urmează să examineze obligatoriu chestiunea referitor la necesitatea înlocuirii sau aplicării unei măsuri preventive în privința inculpatului, care ar asigura stabilirea adevărului, și, în caz de necesitate, în baza art.329 din Codul de procedură penală, să înainteze un demers corespunzător instanței.

După cum s-a mai menționat, declarațiile părții vătămate, precum și ale celorlalte părți în procesul penal, pot servi la aflarea adevărului numai în măsura în care ele sînt coroborate cu fapte și împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente în cauza penală cercetată.

Prin urmare, ca probe în dosar, cărora procurorul trebuie să le acorde atenție în cadrul cercetării judecătorești, sînt documentele și procesele-verbale ale acțiunilor procesuale. Dacă în documentele anexate la dosar sînt expuse sau confirmate împrejurări care au importanță ca probe, ele trebuie să fie citite în ședință, în întregime.

Discursul procurorului în instanța de judecată este una din cele mai responsabile etape ale susținerii acuzării de stat, care cuprinde concluziile finale la care s-a ajuns în urma judecării cauzei și constituie un bilanț al probelor cercetate de către instanță.

Discursul procurorului trebuie să fie bazat pe fapte stabilite în cadrul ședințelor de judecată și să cuprindă și măsura de pedeapsă care se solicită.

În hotărârile pronunțate împotriva Republicii Moldova în materia încălcării art.3 „interzicerea torturii” din Convenție, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a reținut omisiunea autorităților statului de a aplica pedepse corespunzătoare pentru infracțiunile de tortură, calificînd-o drept contrară garanțiilor oferite de art.3 din Convenție. Așadar, urmează a se invoca jurisprudența Curții Europene cu referire la pedeapsă în cauze analogice, cum sînt Hotărârile în cauza *Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei* din 20.10.2009; cauza *Pădureț c. Moldovei* din 05.01.2010.

Ținînd cont de gravitatea și intensitatea durerii cauzate părții vătămate, consecințele fizice și psihice survenite, pedeapsa aplicată inculpatului în limita minimă stabilită de legea penală nu este cea mai apropiată pentru asigurarea caracterului educativ și preventiv al unei condamnări.

În cazul în care se consideră că pedeapsa aplicată de instanța de judecată este una prea blîndă, urmează a fi depus un apel. Ulterior, dacă se va considera că instanța de apel a aplicat o pedeapsă blîndă, urmează a se depune recurs în care se vor invoca aplicarea unei pedepse inadecvate (art.427 alin.(1) pct.10) din Codul de procedură penală). Acest temei de recurs poate fi invocat doar în cazul în care au fost invocate în apel sau încălcarea a avut loc în instanța de apel (art.427 alin.(2) din Codul de procedură penală).

